

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Миливоје С. Спасић

**КЊИЖЕВНО ДЕЛО МАВРА
ВЕТРАНОВИЋА И ЊЕГОВО ДОБА**

докторска дисертација

Београд, 2012.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Milivoje S. Spasić

**LITERARY WORK OF MAVRO
VETRANOVIĆ AND HIS TIME**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2012

Ментор: проф. др Томислав Јовановић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд

Чланови комисије: др Бојан Ђорђевић, доцент
Филолошки факултет, Београд
др Гордана Покрајац, доцент
Филозофски факултет, Нови Сад

Датум одбране докторске дисертације:

Датум промоције:

Докторат наука

КЊИЖЕВНО ДЕЛО МАВРА ВЕТРАНОВИЋА И ЊЕГОВО ДОБА

РЕЗИМЕ

Иако је био бенедиктински калуђер, Мавро Ветрановић (1482 – 1576) је у својим делима на идејним основама хришћанске ренесансе приказао све важне сегменте дубровачког живота у шеснаестом веку.

Пишући о савременим токовима живота у ренесансном Дубровнику током више од седамдесет година, желео је да живот својих савременика усклади са строгим начелима хришћанског морала која Дубровчани нису увек поштовали. Та настојања одраз су хришћанске ренесансе чији је циљ био да се тежња ка световној култури и животним задовољствима усклади са духовним потребама и човек подсети на бригу за спас душе јер је током ренесансе у књижевности било везивања за средњовековно схватање света које је у делима спајало побожну садржину са моралном поуком и облике нове књижевности. Иако је Ветрановићево песничко дело претежно религиозног карактера, одржало је везу са реалношћу као својеврсно сведочанство о култури, животу, историјским догађајима, свакодневици и приватном животу у Граду.

У Ветрановићевим световним делима (поезији, трима световним драмама, сатиричним и пригодним песмама и посланицама), као и онима са религиозном тематиком (религиозним песмама и препевима псалама, религиознорефлексивном епу *Пелегрин* и пет побожних драма са темама из Старог и Новог завета) има животних реалија које се односе на песников доживљај света, времена и човека.

Дисертација треба да покаже како целокупно дело Мавра Ветрановића одсликава доба у којем је песник живео и стварао јер још увек није није целовито сагледан однос тога дела према стварности, а то је једна од његових најзначајнијих одлика. Тај однос прати поетику хришћанске ренесансе јер песник настоји да тежњу ренесансног човека ка световној култури и животним задовољствима усклади са његовим духовним потребама и да га подсети на бригу за спас душе. Истовремено, на културноисторијском плану, види се однос између књижевности чији је циљ да поучи и песничких слобода ренесансе.

Подробна анализа Ветрановићевог дела у светлу поетике хришћанске ренесансе, која се разликује од нормативне поетике ренесансе као културног препорода, треба да покаже како песник од хришћанског предлошка са моралном поуком долази до књижевног дела које постаје сведочанство о тадашњем животу.

Основне хипотезе су:

- у еклогама (са пастирском и античком тематиком) испод основне радње треба да се распозна дубљи смисао, везан за свакодневни живот у Дубровнику;
- у религиознорефлексивним песмама, којих је највише у песниковом стваралаштву има много песникове искрене побожности и личних осећања и размишљања о греху, смрти, кајању, неправди и смислу живота. То су свакодневне дилеме човека тога времена који се суочава са суштинским питањима о животу и смрти. У овој поезији најбоље се виде могуности Ветрановићевог песничког израза;
- у друштвеној и политичкој сатиричној поезији осуђује мане живота у Дубровнику не штедећи никога: судије, трговце, свештенике, жене, као ни своје противнике, а са огорчењем пева о непријатељима Дубровачке Републике, подржавајући политику њене владе у очувању слободе Града;
- у пригодној поезији могу се наћи драгоцени књижевноисторијски подаци о савременим писцима и њиховим делима;
- у недовршеном религиознорефлексивном епу *Пелегрин* могу се уочити разни видови реалног доживљаја света, човека и песниковог времена и аутобиографске реминисценције и
- у пет побожних драма са темама из Старог и Новог завета унесени су световни елементи да би се библијски садржај приближио ренесансним гледаоцима илустрацијама из свакодневног живота у којима су се они могли препознавати.

Основни метод да се докажу изнете хипотезе биће компаративистичка анализа целокупног Ветрановићевог дела и његових узора. Она ће показати да песничко стваралаштво прати доба у којем је живео, док ће се синтезом доказати свестрана повезаност мотива из дубровачког живота у шеснаестом веку. Разноврсношћу обрађених мотива и обимношћу садржаја Ветрановићево дело показало се као својеврсни докуменат о животу у Дубровнику песниковог доба и сведочи да је према том времену аутор имао критички однос.

Кључне речи: Ветрановић, песништво, Дубровник, хришћанска ренесанса, свакодневни живот.

Научна област: српскохрватска књижевност XVI века

Ужа научна област: књижевност ренесансе у Дубровнику; Мавро Ветрановић

УДК: 821.163.4.09"15"043

821.163.4.09 Ветрановић М.043

LITERARY WORK OF MAVRO VETRANOVIĆ AND HIS TIME

SUMMARY

Although he was a Benedictine monk, Mavro Vetranović (1482 – 1576) included all important segments of Dubrovnik's life in the sixteenth century in his writings on the conceptual background of Christian Renaissance. Writing of the contemporary life in his town for over seventy years, he wanted to comply the life of his contemporaries with strict principles of Christian morals, which were not always respected by the citizens of Dubrovnik. These efforts are the reflect of Christian Renaissance, whose aim was to harmonize the aspirations toward secular culture and life pleasures to the spiritual needs, reminding people of soul salvation, because, during the epoch of Renaissance, literature was connected to medieval conception of the world which in some works was uniting pious content with moral lesson and forms of new literature. Although Vetranović's poetic work has predominantly religious character, it maintained its relations to reality as a kind of testimony to the culture, life, historical events and everyday and private life in Dubrovnik.

Vetranović's secular works (poetry, three secular dramas and satirical and occasional poems and epistles), as well as those with religious themes (religious poems and translations of psalms, religious-philosophical epos *Pelegrin* and five pious dramas with the themes from Old and New Testaments) contain life realities relating to the poet's view of world, epoch and human being.

The dissertation should show how the entire work of Mavro Vetranović reflects the time in which the poet wrote, because it hasn't yet been perceived the relations of his work to reality, and that is one of its most significant features.

Detailed analysis of Vetranović's work in the light of Christian Renaissance poetics which differs from the normative poetics of Renaissance as a cultural revival, should show how from the template with a moral lesson poet acquires a literary work that becomes a testimony of that time life.

The basic hypotheses are:

– in the eclogues (with pastoral and antique themes) beyond the basic plot should reckon-

- gnized the implications related to everyday life in Dubrovnik;
- in the religious-meditative poems, which are at the most in poet's creative work, there is much of sincere religiousness and personal feelings and thoughts about sin, death, repentance, injustice and the sense of life. These are the everyday dilemmas of that time man who faces substantial issues of life and death. Those possibilities of Vetrano-
vić's poetic expression can become apparent fully in these poems;
- in social and political satirical poems he condemns drawbacks of life in Dubrovnik, not sparing anyone: judges, merchants, priests, women, as well as his opponents, and with indignation sings of enemies of the Republic of Dubrovnik, supporting its govern-
ment policies in the preserving of freedom;
- in the occasional poetry can be found valuable historical and literary facts on contem-
porary writers and their works;
- in unfinished religious-meditative epos *Pelegrin* can be noticed different aspects of
real world experience, human being and poet's time, as well as the autobiographical
reminiscences and
- secular elements are included in five pious dramas with themes from the Old and New
Testaments because biblical content should be closer to Renaissance spectators owing
to everyday life illustrations in which people can recognize themselves.

The basic method to prove these hypotheses will be comparative analysis of the entire Vetrano-
vić's poetic work and his models. Analysis of all elements of poet's work will show that he followed the time he lived in, while synthesis will prove versatile
connectivity of motifs from life in Dubrovnik in the sixteenth century. By diversity of
motifs which are worked out and by ampleness of its content, Vetrano-
vić's opus is shown as a peculiar document of the poet's time and testifies that author had a critical
attitude towards epoch he lived in.

Key words: Vetrano-
vić, poetry, Dubrovnik, Christian Renaissance, everyday life.

Scholarly domain: Serbo-Croatian literature of 16th century

Narrower scholarly domain: Renaissance literature in Dubrovnik; Mavro Vetrano-
vić

UDK: 821.163.4.09"15"043

821.163.4.09 Vetrano-
vić M.043

САДРЖАЈ

УВОД	1
ПОЕЗИЈА МАВРА ВЕТРАНОВИЋА КАО СЛИКА ДОБА У КОМЕ ЈЕ НАСТАЈА	5
Песникова књижевна култура	5
Мавро Ветрановић и петраркизам	11
НАЛИЧЈЕ „ДОБРОГА И ПРАВЕДНОГА“ ЖИВОТА У ПОЕЗИЈИ МАВРА ВЕТРАНОВИЋА	24
Критика порока	24
Виђење ренесансне жене	38
Песников став о судијама	43
Слика трговаца и трговине	45
Визија човека новог доба и тумачење света света.....	51
Реминисценције на лични живот	55
Ветрановић и савременици	62
Однос према личним непријатељима непријатељима.....	74
ПЕСНИКОВА ПОЛИТИЧКА ГЛЕДИШТА И ПАТРИОТИЗАМ	81
Турска у Ветрановићевим песмама.....	81
Виђење Млетачке републике	91
Став према суседним градовима	97
Слика стања у Европи и Римокатоличкој цркви	104
ВЕТРАНОВИЋЕВО ДОБА У ЕПУ <i>ПЕЛЕГРИН</i>	113
ОДРАЗИ СТВАРНОСТИ У ДРАМСКИМ ДЕЛИМА	121
Животне реалије у раним драмама драмама.....	121
Елементи стварности у побожним драмама старозаветног циклуса.....	132
Пишчево време у драмама са новозаветном тематиком	151
ЗАКЉУЧАК.....	162
ЛИТЕРАТУРА	166

УВОД

Мавро Ветрановић (1482 – 1576) је својим животом обухватио највећи део шеснаестог века и најплоднији је песник дубровачке ренесансне књижевности. Књижевним радом почео се бавити у раној младости и у њему је пропратио најважније сегменте дубровачког живота свога времена: свакодневни живот, историјске догађаје, државу, власт, Римокатоличку цркву, морал савременика, а писао је и о себи. Иако је био монах, у његовом песничком делу, током више од седам деценија стваралаштва, одсликале су се све промене у дубровачком животу, нарочито када је Дубровачка Република, после мађарске, признала турску врховну власт. Био је сведок великих промена које је за околни хришћански свет значио долазак Турака, као и настојања Дубровника да сачува своју слободу. Певајући о узроцима несреће хришћанских народа, Ветрановић им супротставља слободу свога Града, истичући своје родољубље и понос на њега. Мада је непомирљиво критиковао Дубровчане због раскошног живота, имао је попустљиве и реалне ставове када је реч о интересима мале Републике светог Влаха. Тражио је да се води лојална политика према султану, налазећи оправдање за родни град, који је, не уздајући се у помоћ западних владара, плаћао харач Туској. Ипак, у скалду са хришћанском ренесансом, желео је да Бог подржи Дубровчане који би, да то заслужи, требало да се одрекну раскоши и охолости.

Ветрановић је најбољи представник хришћанске ренесансе, али је, упркос томе, за разлику од свих световних писаца свога времена, следио световну тематику и писао о друштвеној и историјској стварности. Он је био савременик почетка ренесансе у Дубровнику, њеног развоја, као и постепеног опадања и преласка у маниризам, па је у својој песничкој личности, кад се узме у обзур период у којем је стварао, повезао неколико књижевних раздобља – од средњовековне концепције која је спајала религиозну садржину са моралном поуком, преко нове форме књижевности препорода до маниризма друге половине шеснаестог века. Тако је превазишао дихотомију средњи век – ренесанса и својим књижевним делом, као сведочанством о времену у којем је живео, успео да укаже

на друштвену и политичку стварност: владаре, ратове, односе међу сталежима, положај жене и културни и друштвеноисторијски развој средине у којој је живео, али и на свој лични живот који није био нимало лак.

По претпоставци Злате Бојовић¹ књижевни рад започео је љубавним и покладним песмама и световним драма, а наставио религиозном, рефлексивнорелигиозном, сатиричном и пригодном поезијом и побожним драмама. Сва та дела садржала су у себи разне видове реалног доживљаја човека и времена у којем је песник стварао.

Иако је већи део Ветрановићевих дела претежно религиозног карактера, она су, због своје намене ренесансном читаоцу, била упућена на реалност свакодневице. Песник је настојао да своје читаоце поучи и одврати од разних искушења овоземаљског живота и укаже им на његову пролазност, као и на непрестану потребу да брину за спас своје душе. Његов однос према стварности прати поетику хришћанске ренесансе, одсликавајући истовремено односе између идеја препорода и нових песничких слобода у књижевној уметности. Песник је тражио одговоре на питања о смислу и потреби веровања јер га је збуњивала пролазност свега земаљског. Схватио је да је овај свет само варка и да је блажен онај ко на време мисли о спасењу душе. Његов однос према Богу понекад је толико једноставан да ту све могућу силу доживљава као веома блиску човеку. Тако се Ветрановић из наглашене религиозне поуке спушта у књижевну уметност као својеврсно сведочанство о свакодневном животу, што је у складу са поетиком хришћанске ренесансе која је смисао поучне улоге поезије видела у њеном приближавању читаоцу.

Иако је аутор љубавне, покладне, религиозне, религиознорефлексивне, сатиричне, патриотске и пригодне поезије, религиознорефлексивног епа, једне митолошке еклоге, двеју пастирских игара и пет побожних драма, Ветрановићев разновидни песнички рад тешко је описати само пуким навођењем његових дела. Иако је његово стваралаштво широко изучавано, није у потпуности сагледан однос песникових дела према стварности, што је једна од њихових најважнијих одлика. Истражна анализа целокупног песничког стваралаштва овог песника, у светлу поетике хришћанске ренесансе, треба да покаже како аутор из хришћанске дидактичности, којом књижевност постиже своју утилитарну функцију и утиче на

---

¹ З. Бојовић, *Предговор: Мавро Ветрановић*, у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме* Београд, 1994, стр. 19.

поправљање морала читалаца, прелази у сферу свакодневице у којој су људи радо прихватили световне погледе на живот. Зато реалије налазимо у свим видовима његовог стваралаштва.

У еклогама се испод основне радње препознаје дубљи смисао који је у вези са свакодневним животом у Дубровнику: тегибним послом морнара, поштењем и праведношћу властеле, трговином и благостањем које она доноси Граду.

Религиознорефлексивна поезија чини највећи део Ветрановићевог стваралаштва. Пуна је песникове искрене пообожности, рефлексивна о греху, смрти, неправди, кајању и свакодневним недоумицама ренесансног човека, суоченог са животним искушењима и питањима на која је тражио одговоре.

У друштвеној сатиричној поезији Ветрановић оштро критикује све што је рушило материјалне и моралне основе дубровачког друштва: охолост, расипништво, грамзивост и младе који не поштују старе моралне вредности. Са презиром говори о угађању телу јер прави живот долази тек после смрти. Таква критика увек је била у складу са званичним ставом дубровачке владе која је настојала да спречи претерану раскош, као и у духу хришћанске ренесансе, и на њеном удару били су трговци, свештеници, судије и жене.

Предмет политичке сатиричне поезије били су непријатељи Дубровника, нарочито Млетачка република и бокелски суседи Котор и Пераст.

Пригодна поезија представља непосредно сведочанство о животу, а нарочито место у њој припада посланицама. „Оне су“, каже Злата Бојовић, „својом аутентичношћу, подацима о писцима и њиховом раду значајно доприносиле да се боље разумеју нека њихова дела и они сами, и да се, бар унеколико, непосредно уђе у књижевни живот Дубровника.“²

За разумевање целокупног књижевног дела Мавра Ветрановића важна је специфична културноамбијентална ситуација у којој је настајало и сазревало. То је време пре, током и после Тридентског концила када неговање религиозног песништва постаје део пропаганде Римокатоличке цркве. Прожимали су се средњовековно и ренесансно и зато Злата Бојовић каже да су у Ветрановићевом песништву од почетка до краја „трајале константе које су га повезивале и обједињавале: субјективизам, религиозност, опажање и изузетно осећање за природу, оданост Дуб-

---

² З. Бојовић, *Предговор: Мавро Ветрановић*, у књизи: М. Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 37.

ровнику и, у другом делу живота и рада, дубока религиозност. Биле су то одлике и вредности Ветрановићевог дела којима се оно, као извоно и самосвојно, одвајало од дубровачког ренесансног песништва.³

Ветрановићево књижевно дело показало је својом обимношћу садржаја да је својеврсни документ о животу у Дубровнику у шеснаестом веку и да је према своме времену песник показао веома критички однос. Оно је израз песникове побуне против тадашњег стања у дубровачком друштву и непрестане опасности од ратних сукоба, као и тежње за мирном животом сваког човека, и зрачи уметничком вредношћу баш кад говори о животу у ренесансном Дубровнику и песниковим личним ставовима.

---

³ Исто. стр. 60.

ПОЕЗИЈА МАВРА ВЕТРАНОВИЋА КАО СЛИКА ДОБА У КОМЕ ЈЕ НАСТАЛА

ПЕСНИКОВА КЊИЖЕВНА КУЛТУРА

О Ветрановићевој књижевној култури може се закључити по његовим делима, захваљујући разноврсности њихове тематике. У њих је уметао различите мотиве из дела која је познавао, као и алузије којима је њихову садржину повезивао са темама које је обрађивао бавећи се актуелном ситуацијом у Дубровнику и свету у коме је живео и својим размишљањима о смислу човековог постојања и овоземаљског живота.

Познавање класичне књижевности⁴ показао је у многим делима. У прва два стиха *Пјесанце Плутону* помиње „срачински и римски бој“, о чему је писао Лукан, зна за Хомера и *Илијад*у јер помиње Тројански рат који је избио због лепе Јелене (стихови 5-14) и Овидија и његово дело *Ars amatoria* (стихови 15–18).

На Вароново дело *Antiquitatum libri* мисли у *Пјесанци младости*. Међутим, пошто је то дело римског песника изгубљено, Ветрановић је о њему можда дознао из дела светог Августина *De civitate rei* где се помиње неколико пута. У истој песми споменуће и Вергилија кога назива ”Мантуан поета“, а говори и о Еуклиду, Архимеду, Птоломеју и Праксителу као узорима у математичи, астрономији и вајарству.

---

⁴ О утицају грчких и римских песника на Мавра Ветрановића писао је Ivan Kasumović, *Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku liričku poesiju*, 2. *Mavro Vetranić Čavčić*, Rad JAZU, 201, стр. 175 – 198, као и З. Бојовић, *Антички мит у песничтву Мавра Ветрановића*, Мит, зборник радова, Нови Сад, 1996, стр. 589 – 598 (и у књизи: З. Бојовић, *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, стр. 39 – 49).

О Орфеју о коме пева у *Пјесанци Орфеу*, а помиње га и у *Пјесанци куфу* (стихови 29 –36) и *Пјесанци у вријеме од пошљице* (стихови 91–110) могао је сазнати из Овидијевих *Метаморфоза*, где се пева о Орфејевој жалости за Еуриди-ком, његовом силаску у подземни свет да је избави и како ју је поново изгубио јер се осврнуо и прекршио дато обећање.

Исти је извор песниковог познавања приче о Дедалу кога помиње у *Пјесанци Плутону* (стихови 41– 44 исте песме), нимфи Еко, о којој пева у посебној песми и Дафни и Аполону у *Пјесанци Аполу* (стихови 35 – 42), као и о томе како је овај бог убио питона (стихови 43 – 44). Нептуна, као и Овидије, назива господаром мора у *Пјесанци Нептуну*, у којој овај бог има трозубац са којим излази на пучину и умирује олују, о чему пише и Вергилије у *Енејиди*.

Тројанску принцезу и пророчицу Касандру Вергилије помиње у истом делу, а Ветрановић је о њој испевао песму *Касандри Тројани* у којој, као и римски песник, каже да њеним предсказањима нико није веровао (стихови 1–8), али проширује песму појединостима којих код Вергилија нема: пророчица је позвала Тројанце да врате Јелену да њихов град не би пропао, а ако то не учине, Троја ће бити разорена, а преживели грађани прогнани по свету.

О богу Еолу испевао је *Пјесанцу Еолу краљу од вјетар*, имајући у виду оно што се о овом грчком богу каже у *Енејиди*: станује у стенама и држи благе и јаке несложне ветрове у пећини.

Овидије прича о чудесном Арионовом спасавању у своме делу *Fasti II*, 79 – 81, а Ветрановић о том митском певачу пева у *Пјесанци Ариону*, *Пјесанци куфу* (стихови 37 – 40), првој *Ремети* (стих 21) и *Пјесанци од пошљице* (стихови 77 – 90). Из истог дела римског песника преузео је причу о Лукрецијиној смрти, за коју је крив Купидон, и обрадио је у песми *Лукрецији романој владици*. Иван Касумовић каже да „Ветрановић нема ништа чега не би било и у Овидија.“⁵

У *Пјесанци лакомости* Ветрановић говори о кентаурима, харпијама, химерама, киклопима, дивовима и дробњацима, тј. Пигмејцима. О свему томе могао је читати у Овидијевим *Метаморфозама*, као и у његовом делу *Fasti*, али и у Хомеровој *Илијади* и Јувеналовим сатирама.

---

⁵ I. Kasumović, *Navedeno delo*, стр. 178.

Ветрановићев однос према грчкој и римској митологији био је у складу са хришћанском ренесансом. Сlike које је узимао из античких митова могле су са језика симболике паганизма бити преведене на знаковност хришћанства и читалачка публика изводила је неопходна поређења и транспозиције, разрешавајући песникове асоцијације на поуке и личне ставове. Певао је о Дијани као богињи Месеца у песми (*Вијем се дичиши о Дијано*, Минерви, богињи мудрости, у песми *Властеоству хварскому* (стихови 57 и 65), Атланту (стихови 61–62 исте песме), nereидама у *Пјесанци Ариону* (стих 19), сиренама у првој *Ремети* (стих 16), *Пјесанци у вријеме од пошљице* (стих 69 и 356) и *Пјесанци лакомоти* (стихови 229 – 234), Ганимеду у песми *Властеоству хварскому* (стих 40) и музама у *Пјесанци музам*, о којима говори и у *Пјесанци дјевници* (стихови 71, 80 и 85), *Пјесанци Марину Држићу у помоћ* (стих 24), *Пјесанци у вријеме од пошљице* (стих 27) и *Пјесанци ловорици* (стих 94).

О „златном добу“ певао је Овидије у *Метаморфозама*, Тибул у својим песмама и Вергилије у *Георгикама*. У Ветрановићевој *Пјесанци: Aurea aetas* видни су утицаји ових дела, али дубровачки песник је причу о том времену разрадио и прилагодио своје погледу на свет у духу хришћанске ренесансе.

Нашавши у миту о златном добу могућност да посредно проговори о стварности свога времена, Ветрановић је прихватио и негативан став о раскоши какав је имао и Марцијал.⁶

Хорацијев поетички став о песничкој слободи, који је римски песник изнео у своје *Писму Пизонима*, Ветрановић је применио у *Писанци у помоћ поетам* где каже како песници могу певати онако како им налаже њихова „мужа“. Хорације у слободи стваралаштва изједначава сликара и песника, а Ветрановић додаје и лончара.

Мит о фениксу познат је дубровачком песнику из Лактанцијевог дела *Carmen de ave Phoenixe* и Клаудијановог *Феникса*. Иван Касумовић⁷ мисли да је Ветрановић своје две *Пјесанце феници* писао по Лактанцију, али се разликују по томе што римски песник приповеда саму причу, а дубровачки говори о неугасивој љубви према Богу.

---

⁶ V. Bazala, *Marcijal kod Hrvata*, Forum, 1980, 110 – 111, стр. 855 – 888. На овај рад позива се и З. Бојо вић у 35. напомени уз *Предговор: Мавро Ветрановић* у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 28.

⁷ I. Kasumović, *Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika...*, стр. 190.

Говорећи о страшном суду, Ветрановић се држи црквеног учења о том догађају, али зна за потоп којим је Зевс казнио људе, а спасли су се само Деукалион и Пир, о чему пева Овидије у *Метаморфозама*.

У песми *Вук овци преко ријеке* Ветрановић је искористио Федрову басну *Вук и јагње*, а прерађену Езопову басну о гаврану и лисици уградио је у еп *Пелегрин* у епизоди када је главни јунак измамио од гаврана црвене ципеле.⁸

О неслози „злих народа“ пева у *Пјесанци мору* као што се на то жали и римски сатиричар Јувенал у својој *Сатири XV*.

Пишући о верности узорних жена и својој тузи због смрти најближих рођака и драгих пријатеља, Ветрановић посеже за *Физиологом*⁹, где је о грлици, коју узима за симбол своје патње, речено да остаје доживотно верна свом другу и да човек треба да позавиди „грлици једномужици“. О томе пева у посебној *Пјесанци грлици* и неким осмртницама.

Када говори о великим открићима свога времена, свемиру и географији и астрологији, видно је његово познавање *Луцидара*, нарочито у *Пјесанци о спознању* (стихови 43 – 47) и осмртници *U smrt godpođe Džive, druževnice gospodina Saba Menčetića, vlastelina dubrovačkoga, M.D.L.X.* (стихови 227 – 230).¹⁰

Значајно је Ветрановићево познавање италијанске књижевности. Он нарочито истиче Петрарку, као песника кога треба подражавати да би се писала добра поезија, и Дантеа, позивајући се на његов религиознофилозофски еп *Божанствена комедија*, који је оставио трага у *Пелегрину* и обради мита о Орфеју и Еуридики у митолошкој еклоги *Орфео* у којој, као и у *Божанственој комедији*, Орфеј остаје пред вратима пакла. У његовој сатиричној поезији има додирних места са делима Винчигуере, Гвидичонија, Аламанија, Бентивоља, Нелија, Танзила, Ариоста и Бернија. Њихове сатире¹¹ биле су политичке, друштвене и моралне, а писали су и осмртнице. Међутим, заједнички им је само поглед на живот јер се Ветрановић, као ни они, није мирио са стањем у свету у коме је живео. Он сатиричне песме пише из своје, дубровачке, перспективе јер, на пример, Дубровачку Републику нису могли непосредно угрозити ни Немци, нити Французи, али јесу Турци и Млечани.

⁸ И. Касумовић у истом делу каже да и Федар има исту басну.

⁹ На то је указала З. Бојовић, *Предговор...*, стр. 41.

¹⁰ *Исто*, стр. 44.

¹¹ На могуће спољашње узоре Ветрановићевих сатира указао је Marjan Stojković, *Mavro Vetrančić, savremeni satirički pjesnik*, *Nastavni vjesnik*, 1916, XXV, 3, стр. 136 – 148 ; 4, 204 – 212.

У дубровачкој и далматинској књижевности подстицаје за свој књижевни рад могао је наћи у делима бенедиктинца Лудовика Цријевића Туберона, дубровачког историчара који је својим *Коментарима* оштро осуђивао папе и неке поименично назвао блудницима и богохулницима, Ивана Чесмичког, у чијој једној песми угарски краљ осуђује Шпанију да не мари за Христа, Француску да спава, Енглеску да пропада због побуне племства, Немачку да траћи време у бесциљним саборима, а Италију да се бави само својом трговином и Сплићанина Марка Марулића који о политичкој ситуацији говори у *Посланици папи Хадријану XVI, Молитви супротива Турком и Тужењу града Хиерузолима*. На све ово указао је Фрањо Швелец¹² који каже да се, нарочито наслов Марулићеве песме о Јерусалиму подудара са синтагмом у наслову Ветрановићеве песме *Тужба града Будима*. Он указује и на песму анонимног аутора *Свит се конча*¹³ која је могла послужити као основа за Ветрановићеву *Пјесанцу суда напокоњега*.

Преко *Зборника* Никше Рањине Ветрановић је могао познавати песништво дубровачких петраркиста Шишка Менчетића и Џора Држића. У Менчетићевим песмама, поред позајмица и слободних препева Петраркиних сонета, има и одјека савремених италијанских песника, нарочито Полицијана и Пулчија. До тога је дошло јер су се дубровачка и италијанска поезија развијале у сличним друштвеним и културним условима. У ренесансној књижевности обеју средина оригиналност песничког стваралаштва се, како каже Драгољуб Павловић, „није ни тражила у новим мотивима и новој тематици, већ су песници, напротив, намерно узимали да опевају једне те исте мотиве и иста осећања, такмичећи се само у богатству песничког израза и у свесном варирању једне исте песничке теме. Ипак се Менчетићу и његовим савременицима не може спорити мања или већа индивидуалност и оригиналност, као и свесна тежња да кроз устаљене песничке облике изразе своја осећања и осећања своје друштвене средине.“¹⁴

Џоре Држић се по песничком изразу битније не разликује од свог старијег старијег савременика Менчетића, али о љубави пева искреније и сугестивније. Та сугестивност произлази из његовог инспирисања народном љубавном лириком,

---

¹² F. Švelec, *Satiričko u djelu Mavra Vetranovića*, Зборник во чест на Блаже Конески (Скопје), 1984, стр. 500.

¹³ *Isto*, стр. 502.

¹⁴ Д. Павловић, *Хуманизам и ренесанса. XV-XVI век*, у књизи: Драгољуб Павловић, *Старија југословенска књижевност*, Београд, 1971, стр. 115.

једином поезијом на коју се могао ослањати. Испевао је десетак песама у којима је било сензуалности и еротике као у „попијевкама“ и „пјеснима од кола“.

Ипак, Ветрановић није следио књижевни пут ове двојице својих претходника. Био је представник хришћанске ренесансе, али иако су његова дела, нарочито она која су настала после 1507. године, када се замонашио, била обојена искреном побожношћу, никада није занемарио време и средину у којој је живео. Својом обимношћу и разноврсношћу садржаја његово књижевно стваралаштво допринело је оригиналности дубровачке књижевности шеснаестог века и повезало неколико генерација дубровачких писаца, на шта је указала Злата Бојовић¹⁵.

---

¹⁵ З. Бојовић, *Предговор* књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 15.

МАВРО ВЕТРАНОВИЋ И ПЕТРАРКИЗАМ

Мавро Ветрановић припада другој генерацији дубровачких петраркиста. О томе Злата Бојовић каже:

„Друга генерација дубровачких петраркиста осећала је и признавала Џора Држића и Шишка Менчетића као родоначелнике петраркистичке лирике и са поносом се позивала на њих као на своје претходнике. Њени припадници били су у много чему следбеници Држића и Менчетића, али ниједан од њих није израстао у монолитну песничку фигуру. Привлачила их је све већа разноврсност ренесансне литературе и они су истовремено били драмски писци, преводиоци, аутори разних песничких врста (сатира, посланица, осмртница, религиозних и моралнодидактичких стихова и др.), а петраркистичка лирика је била само део њиховог књижевног рада и то, за сваког од њих појединачно, мање важног (М. Ветрановић, Н. Наљешковић, М. Држић и др.). Заједничка им је била духовна и стилска блискост са првим дубровачким петраркистима, певање на народном језику, окренутост домаћој песничкој традицији и средини без обзира на опонашање изворног петраркизма, међусобна упућеност једних на друге.“¹⁶

Међутим, тај део његове поезије није сачуван и од њега су остали само трагови у каснијим делима. Као представник хришћанске ренесансе, он не пева о заљубљеном човеку који својеволно, чак и радосно, прихвата љубавну патњу, не условљавајући своју истрајност у љубави очекивањем да му осећања буду узвраћена. Уместо знаковности петраркистичког доживљавања љубави, нуди религиозни занос и одрицање од световне љубви.

У песми *Чудно приказање* пева како се ослободио „таште љубави“ и почео да размишља о „вишњој љубави“. У петраркистичком маниру он каже:

„Зач мојој младости од љувене ране
вјекуште жалости, знај да су задане
тер тужбе минуте и муке остале

---

¹⁶ З. Бојовић, *Динко Рањина*, у књизи: Динко Рањина, *Песме*, Београд, 1996, стр. 7.

од стријеле приљуте јур ме су скончале.¹⁷
(91 – 94)

Сањао је да му се јавила „госпоја свијех госпој“, у светлости какву никада није видео. Истиче да због своје „слабости“ не може описати ту жену и боји се да она можда није планинска вила која би му могла задати душевни бол. Моли је да му помогне ако је за заиста „приславна госпоја“, а ако није, нека га не саблажњава „љувеном пријазни“ и „рајском лјепотом“. Она га назива „синко мој“ и каже му да се остави плача и јадиковања ако намерава да јој служи. Овакво ословљавање одударе од петраркизма јер песник однос мушкарца и жене не своди на световну љубав. Имагинарна владарка вишег света којој је хтео да исприча сан који га је оптерећивао, позива га, у ствари, да одбаци љубавни бол што, на плану поетике, значи да напусти традицију петраркизма.

Иако је песник роб љубави који хиперболизује своју патњу и велича госпођу која му доноси спас, стихови 46 и 117 – 120¹⁸ указују на то да Ветрановић пева о другачијој љубави и да је надахнут „вишњом“ господом, тј Богородицом. Тако долази до парадокса. Петраркистичкој традицији супротстављена је њена најомиленија тема и савршену госпођу заменила је Богородица у специфичном прекодирању петраркистичког израза.

У *Пјесанци грлици*, у којој пева о својој тузи због смрти младе рођаке, Ветрановић је оставио трага о својој љубавној поезији. Каже да је љубавне стихове заменио поезијом пуном личног бола и, у петраркистичком маниру, наглашава да му је тај губитак „с велјом болјезни“ променио садржај песама. У истом стилу говори о једној „дјевици“ у песми *У смрт једне крепосне дјевице*. Она је круна свих госпођа и „анђелска лјепост ка сунцу одсијева“. Носи бисерни „венчац на глави“ и песник је пореди са пребелим цветом. Због њене „крепости“ жали је цела природа: звери, птице, лугови и дубраве, а њена душа пребива у рају.

Идеалну жену Ветрановић је петраркистички описао и у осмртници *Na*

---

¹⁷ Стихови се наводе према: *Pjesme Mavra Vetranića Čavčića* I, II, SPH III (1871), SPH IV (1872); P. Kolendić, *Tri doslije nepoznate pjesme dum Mavra Vetranića Čavčića, Prilog dubrovačkoj književnosti XVI vijeka*, Srđ, 1905, IV, 5-6, str. 199-216 и P. Kolendić, *Dvadeset pjesama Mavra Vetranića*, Građa, 1912, VII, стр. 157-199.

¹⁸ Ти стихови гласе: „ да срце на он свијет од сласти заходи
(...)
да није ствар химбена од горске нарави
нер дијева блажена ка може да схрани
онога чловјека кога труд скончава
од ране без лијека тер се њој придава.“

priminutje gospođe Džive, druževnice gospodina Saba Menčetića, vlastelina dubrovačkoga, M.D.L.X. Велича ову честиту жену која је „прилике анђеоске“ и толико је савршена „како да бијаше згар пала на сај свијет“.

Певајући о пролазности живота у *Пјесанци размишљања од смрти* песник петраркистички говори о својој младачкој лепоти које ће нестати, питајући се како ће после смрти изгледати његово распаљиво тело које је тако ташто волео:

„И усне медене кад буду одпасти,
с којим сам љуvene ја ћутил све сласти;
и грло и бил врат, који ја уз гору
подвизах често крат, јак паун по двору;
и мој влас гиздави туј ли ће поћ у прах,
који рад љубави растресах и чешљах?“

(35 – 40)

У петраркистичком маниру Ветрановић говори о својој љубавној поезији и у *Пјесанци у вријеме од пошљице*. Апострофом се обраћа „леуту љуvenом“ који је не- када звонио „прислатко без туге и јада“ и чинио својом „сласти да буде љуven стрил срдацца пропасти“, као и да многе жене због њега падну у ропство љубави. Моли га да, са „горуштом љубави“, свима објави његову тугу за умрлима од куге јер „жељно уздише од муке и труда“. У његовој жалости учествује сва природа, па се, на пример, и камен распада од „веље тужице“, а страшна болест га затиче „јак трудна јељенка прид ловци бијесан хрт“.

Религиозна песма *Богољубно размишљање од муке Исукрстове* почиње у петраркистичком маниру Џора Држића.¹⁹ Ветрановићу се чини да нема ничега горег од горчине коју проузрокује неописива жалост због Христових мука и распећа. Обраћа се Богу, питајући га:

„О небесни вишњи оче, рец ми вајмех милос твоја
што би могло бити горче, нег што ћути душа моја!“
(1-2)

На мотиву Марије Магдалене која је, покајавши се, задобила Христову милост, почива *Пјесанца Јесусу*, у садржају SPH III означена као *четврта*. Слика грешнице која је расплела косу да би Исусу обрисала ноге, темељи се на стиховима песме Шишка Менчетића *Први поглед* који гласе:

„низ бијело тер грло косице све просу;
на челу остави два прама од злата,
остало све зави около, дим врата...“

¹⁹ Џоре Држић своју песму *Горчије жалости јесу ли гди кому* започиње стиховима:

”Горчије жалости јесу ли гди кому
нер мојој младости и срцу јур мому?“

Ветрановићева Марија Магдалена поступа овако:

„лијепи прам и косу тер с плачем из гласа
расплете и просу низ бил врат до паса...“
(15 – 16)

Са Менчетићевом госпођом повезује је само распуштање косе низ врат јер својом лепотом жена у Менчетићевој песми изазива љубавну чежњу, а Марија Магдалена лије покајничке сузе због охолости.

На крају ове песме Ветрановић развија мисао да му срце изгара од љубави према Христу „дочиєм се раствори и у прах сатвори“. Тај пламен љубави симбол је духовне светлости, али и Божје правде која ће милошћу наградити грешнике за покајање. Тако је петраркистички мотив љубавног заноса обрађен у духу хришћанске ренесансе.

Петраркистичком начину исказивања својих религиозних осећања песник је прибегао и у *Пјесанци кошуте*, у SPH III означеној као *Јесусу трећа*. Пошао је од слике рањене кошуте која бежи дубоко у шуму, тражећи вилу која би јој завила рану и олакшала бол. Као што је ловац ранио кошуту стрелом, тако је песникова душа рањена „стрелицом без лијека“, тј. болом због грешности. Он не престаје да се нада да ће му молитве за спас душе бити услышене, те петраркистички хиперболизује своја осећања како би Исуса ганули његов „плач приљути и од суза усилос“.

Песма *Тијелу Јесусову* посвећена је светој тајни причешћа у којој бесквасни хлебчић хостија симболизује тело Христово. Централни мотив обрађен је петраркистички. У првом делу песме, на почетку 1, 3, 11, 15. и 17. стиха, анфорски се понавља атрибут *блажен* који се јавља уз хостију и тренутак када се објавила света тајна. Петраркистички утицај Џора Држића највидљивији је у стиховима:

„ Блажен хип и час кад нам се објави
у круху вјечна слас од рајске љубави;
тер тко га куша безгрјешно, мој боже,
блажена тај душа погинут не може.“
(15 – 18)²⁰

Утицај истога песника види се и у побожној драми *Од порода Јесусова* у којој пас-

---

²⁰ У песми Шишка Менчетића *Блажена ти сва лјепота твоја* сваки непарни стих почиње придевом *блажен*. У наведеним стиховима Ветрановић дословно преузима почетак првог дистиха ове Менчетићеве песме:

”Блажени час и хип (подвукао М.С.) најпрв кад сам ја
видил твој образ лип од кога слава сја.“

Шишко Менчетић у целој песми користи атрибут *блажени* кад пева о своме љубавном заносу.

тир Тасовац, певајући о ноћи Христовог рођења каже:

”Блажена ова ноћ, блажен био хип и час
у ки се божја моћ смилова врху нас.“

О својој љубави према Христу Ветрановић ће у маниру петраркизма певати и у песми *Прилика од жедна јелина*. На почетку је нагласио неизрецивост свога јада што је живот пун патње од које човека може ослободити само смрт. То је показао метафором рањеног јелена, ослањајући се на поређење Шишка Менчетића који у песми *Први поглед* пореди изненадни нестанак жене са прозора са јеленом који се осврће и бежи. У стилизованом петраркистичком маниру Ветрановић каже да је његова жеђ, тј. чежња за вером, јача него када рањени јелен, који се бори са смрћу, умире од жеђи. Песник жели да се приближи непресушном извору вере и тако истиче своју дубоку религиозност. Тај извор описује петраркистичким језиком и веома је упечатљиво повезивање његове лепоте са снажном љубављу према Христу: ту воду слави и хвали „горуштом љубави“, а на њој је „рајска слас“, тј. лепота божанске милости и спасења.

У *Пјесанци Јесусу на крижу* песник се петраркистичким језиком обраћа божанском бићу какво је Син Божји чије страдање оплакује. Када описује Исусово лице, Ветрановић каже: „приславно твоје лице“, „твоје усни румене“ и „очице тве љувене“. Он се пита ко се може уздржати „да не рони грозне сузе“ гледајући Христове муке. Од „тужице и од јада“ све се цепа и кочи, а песникова душа „тужи“ и срце му гори.

„Болјезан“ о којој пева треба да се скрати, а веома је убедљиво повезано Исусово страдање на крсту са појавама у природи. Каже се да су се звезде помрачиле, а небеса цвилила док су га гледала како издише.

Трећа књига едиције *Стари писци хрватски*²¹ завршава се песмом без наслова, написаном као проповед духовно слепом народу који не може да схвати величину Бога и његовог Сина који је на крсту умро да би спасао човечанство од греха и вечне смрти. Песник петраркистички упозорава да Христово мученичко лице слави Даница са свим звездама, а наредном песничком сликом, у истом маниру, наглашава да Исуса оплакује сва природа: планине, камен, реке, море и сунце са звездама.

У првом делу *Пјесанце Јесусу*, једине која је у четвртој књизи *Старих пи-*

---

²¹ SPH III, стр. 483.

*саца хрватских*²² посвећена Исусу, Ветрановић пева о госпођи Грацији, пуној милости. Он је не може наћи, осим ако му се Исус не смилује и не награди га својом љубављу. То је, у ствари, алузија на Божју милост. За стварање симбола песник је искористио игру речима јер *Gratia* на латинском значи *милост*. Лексика и слике су петраркистичке: Ветрановић се моли Исусу да му сузе не буду узалудне и да му, уморном од тражења правог пута, открије где борави „Грација госпођа“ јер, и на јави и у сну, вене од жеље да је види. Хтео би да јој се изјада како би се сажалила на њега и дала му, уморном, „разговор медени по својој дубрави“. Тако се, у ствари, предаје Божјој милости и љубави.

Мотиву Грације која је лепша од свих вила и крије се, те зато не може видети „ње славну доброту“ која сија као сунце, Ветрановић се вратио и у *Пјесанци нимфи Еко*, петраркистичким језиком указавши на лепоту. У овој песми петраркистички мотив чежње за непознатом госпођом транспонован је у мотив жудње за правдом: песник жели да му срећа покаже прави пут до места где „честита госпођа“ сама борави јер је прогнана.

Петраркистички манир исповедања љубавног бола стављен је у побожни контекст и у песми *Тужба дјевице Марије на крилу Јесуса мртва држећи* када Богородица приговара самом Богу што је свога Сина осудио на страшне муке. Она каже да би му срце било „тврдо“, „мраморно“ и „каменито“ ако не би „од болјезни процвилело“ док размишља о жалости и „тужици“ због Синовљевог страдања.

Елемената петраркизма има и у првој од шест *Пјесанци дјевици*. Ветрановић Богородицу доживљава у петраркистичком заносу, али мотив недостижне госпође обрађен је у складу са религиозном идејом песме. Богородица је за њега преславна госпођа „јак сунце које сја“ и славна краљица коју је узвисио сам Бог. Зато је недостојан да јој се обрати, па ће то, уместо њега, учинити његова пјесанца која ће јој рећи да је поздравља онај

„ки вене трептећи и копни и преда,
прику смрт желећи да те се нагледа...“

У наставку песме варира се мотив служења драгој, прилагођен песниковој ватреној побожности. Он је грешни слуга који од Богородице очекује милост, као што песник петраркиста ишчекује да му се смилује његова идеализована драга. Девица

---

²² SPH IV, стр. 39 – 42.

Марија треба благонаклоно да прими његове песме у којима је његово срце, тј. безгранична љубав. Песник нема мира јер стално размишља како ће јој угодити својим песмама, али зна да она неће ускратити милост човеку коме је потребна помоћ. У ствари, за њега такву милост представља надахнуће које ће му омогућити да пише. Богородица је извор инспирације, као што је за петраркисте била идеална драга. Служи јој својом поезијом, молећи је да му дозволи „страном заћ самому по себи“ да би могао да следи прави пут и узноси јој вечну хвалу које је достојна. Тако је за њега она исто што и Лаура за Петрарку – једина инспирација и смисао живота, о чему италијански песник пева у LXI сонету свога *Канционијера*.

Ветрановић апострофом позива цврчка да славе Богородицу у *Пјесанци штурку*. У њој има одлика петраркистичке љубавне лирике које су прилагођене песниковој искреној религиозности. Пошто се цврчак не одазива, Ветрановић се пита није ли га нека вила у зеленилу опила чемериком и брине („Тијем се болим и тугују / у жалости рад љубави“). Хтео би да песма малог инсекта утешу његово срце које гори „од тужице и болјезни“. Моли га да му не растужи уморно срце („Немој трудно срце моје, / драги штурче, расцвијелити“). Оно ће се од милине преполовити док слуша рајске песме „од сладости и љувезни“ које му заносе памет. Заједно треба да величају ту „краљицу свијех краљица“ и кажу: „Приблагжени они данак“ и „Приблагжени они часи“ када су је спознали као „куну од свијех жена“ која доноси вишњу светлост.

Пјесанца означена римским бројем XIII, међу двадесет које је објавио Петар Колендић²³, говори о песниковој љубави према Богородици. Ветрановић хиперболизује то своје осећање и каже да ни река Нил, нити морска пучина не би угасиле ватру те љубави од које његово срце скончава и остаје „у пламу да гине“. За њега је Богородица „дјева гиздава“ коју жели. Овде су обједињени петраркистички мотиви изгарања од љубави, служења недостижној драгој и жеље да заљубљени песник стално буде у близини своје вољене, али су други и трећи трансформисани у складу са песниковом побожношћу. Идеалну драгу заменила је Богородица, а потребу за близином вољене жене жеља да песник буде у царству вечне светлости. Ипак, предност је дата мотиву жарке и неугасиве љубави.

У *Пјесанци дјевци*²⁴ песник у дугој апострофи, као што је поступио и у

²³ P. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

²⁴ P. Kolendić, *Navedeno delo*, стр. 186 – 187.

Пјесанци итурку, петраркистичким језиком слика Богородицу. Обраћа јој се као славној краљици, круни свих жена, анђеоској лепоти, госпођи свих госпођа, сунчаној светлости, свему своме надању и јединој светлости која не залази. Мучи га љубав према њој и моли је, Бога ради, да му се смилује. Међутим, на крају песме више не моли, него захтева као човек који тражи своје право на љубав како не би туговао. Проговорио је искрено и људски јер је узнемирен и тражи од Богородице утеху која му је толико потребна.

Петраркистички је обојена и апотеоза трансцедентне Божје љубави у *Пјесанци младости*. Божју љубав Ветрановић је представио као девицу која је светлија од Данице и чију лепоту не може описати. Она поседује „славни дар од рајске лјепости“, од њеног погледа и анђеоског лика истопио би се снег и лед, а „тврди мрамор“ у планини пукао би надвоје од велике „сладоности“ кад чује њен „љувени и слатки разговор“.

Истим стилем представљено је у овој песми искушење варљиве овоземаљске љубави у лику Купидона који би својим слатким речима омекшао челик и мермер, а од њега није сјајнија ни звезда Даница. Песник пева о чарима физичке лепоте којој се не може одолети:

„А грло и свој врат под небом никадар
не море нарав дат на свијети бјељу ствар;
свој образ и лица љепша су још видјет
нер ружа и љубица ни ниједан други цвијет,
а усне медене целовом ки хини
љепше су румене нег коралъ прифини,
које би стравиле за толи славан дар
сатире и виле и сваку живу ствар.
И обрви још црне, кад му их тко гледа,
срце му све трне и свој дух попреда;
а зуби у глави да вам је сад знати,
није дано нарави бјељу ствар саздати,
од зуба гдје биелос види се свијех страна
од пиља како кос на торан стругана.
А прсти избрани од рука и од нога
рећ би су ковани од сребра живога.“

(205 – 220)

Орфејева туга за Еуридиком петраркистички је преувеличана у *Пјесанци Орфеу*. Тако се истиче моћ песништва које најтананије дочарава и најосетљивија осећања. Орфеј плива у сузама док „с горуштом љубави“ дозива своју супругу, а у

његовој тузи учествују звери и птице, чак се и трава цепа кад чује његов плач и „горку болјезан“.

У развијеном низу петраркистичких контраста Ветрановић говори о тежини свога живота у првој од две песме на крају треће књиге *Старих писаца хрватских*.²⁵ Поступак је сличан стилу Џора Држића у песми *Горчије жалости јесу ли гди кому* у којој песник, служећи се низом супротности, јадикује због ненаграђеног љубавног труда. На пример, Ветрановић пева:

„Све имам љувезни, све ми је на вољу,
а ћутим болјезни и с трудом злу вољу.
Од јада умирам и ћутим дреселје
а радос разбирам и вјечно веселје.
По трну гди ходим, веселје све здружим,
а гди цвит находим, туј цвилим и тужим.”

Стихови који су у супротном напоредном односу имају снажно уметничко дејство јер наглашавају да живот није сладуњави „петраркистички роман“ у чијим се фазма уздише над неузвраћеном љубављу.

Трагова петраркистичког језика има и у епу *Пелегрин*. Кад се овца, коју је следио главни јунак дела, претворила у прелепу девојку, он је, питајући је ко је и одакле долази, назива „гиздавим уресом“ и „круницом гиздавом“, диви се њеном рајском лицу из „кога сунце сја“ и жели да се са њом дружи часно и до гроба и да јој служи како треба.

Кад сретне вилу одевену у провидну белу кошуљу, изјави да је одсада њен роб, а кад га она својим појасом везује око врата и жели да му спута руке, он јој нуди златну јабуку у знак доживотне службе и моли је да прими дар. Назива је „круницом од госпој“, рекавши да ће бити њен „сужан“ и роб док га не покрије „мраморан гроб“.

Видевши лепу девицу, за коју ће се испоставити да је од струка наниже змај, обратио јој се и петраркистички је назвао „госпојом гиздавом“ и „уресом избраним“. Предаје јој се као роб који жели да јој је „на служби“.

Ветрановић користи петраркистичку метафорику и када се сатир обраћа мајмуници (мојемучи) називајући је „госпоје, бисерна крунице“ и молећи је да га „небога“, тј. јаднога, саслуша „за љубав свијех бога, који су на неби“. Тако је песник постигао комични ефекат, па се изгубио изворни смисао петраркистичке по-

---

²⁵ SPH III, стр. 480 – 482.

етске традиције.

Раскошни изглед виле у пастирској игри *Ловац и вила* дат је петраркистичким језиком. Вила би ставила круницу од цвећа на своју русу главицу и пошла у планину певајући. Тамо би на извору умила

„и образ и лице, о млади љувени,
руке до мишице у води студени.
Кад бих се умила, злат бих прам од власа
тутако пустила низ бил врат до паса.
разблудно појући у зору најлише,
славица зовући да са мнош биглише.“

(141–146)

О љубави као патњи Ветрановић је петраркистички певао у митолошкој екологи *Орфео*. Ожалошћени Орфеј за себе каже да вене „тужан и велми утруђен“ као роб осуђен на смрт пред којом дрхти и мрзне се као на мразу. У том тону говори и господар пакла својим дусима када тражи да се љубави „законом постави узица на грло“.

Еуридика жели да се што пре сретне са мужем била је толико јака да је реаговала неопрезно као заљубљена жена која је спознала снагу љубави. Осетила се као да је у „рају у вјечној сладости“ и пожелела да је измучени драги „опета обљуби како је научен“, тј. како је чинио док је била жива.

Пошто љубав не подлеже закону, Еуридика се окренула и њена непромишљеност мора бити кажњена. Пар се не може сјединити у вечној и савршеној љубави јер млада жена мора остати у вечној тами пакла. Кад то сазна, јадикује што не може да утеши мужа и говори о вечној љубави која се не плаши смрти. Еуридика би хтела да се састане са мужем у „вељој љубави“ јер тада он не би плакао пошто би је „пољубил у лице румено“. Она би га узела на крило, „и к себи прижела љувено и мило“, остала мирна као „мрамор студени“ и не би допустила да их смрт растави „рад жеље љувене“. Куне се богом да би се вратила у пакао кад пољуби мужа и кад јој се душа насити љубави. Међутим, пошто је била „на служби љубави проклетој“, младој жени, која је недопустиво била обузета само собом, кривица се не може опростити јер носилац греха мора да буде жена.

У побожној драми *Посветилиште Абрамово* у Абрамовом благослову²⁶ може се препознати парафраза LXI Петраркиног сонета, тј. Менчетићевог препева

---

²⁶ Стихови 1609 – 1624.

Блажен час и хип најпрво кад сам ја. О томе Дуња Фалишевац каже:

„Stavljajući Petrarkine, odnosno Menčetićeve stihove u kontekst religiozne, prikazanske drame i biblijske tematike, Vetranović ne pokazuje samo svoje nasljedovanje velikog uzora nego, možda, vodi svojevrсни идеолошки двобој s прекодирањем из пера Шишка Менчетића, прекодирањем којим је једно идеалистичко, платонистичко емоционално искуство талијанског изворника задобило еротско-сензуалне конотације. [...] Stavljajući кључни лексем „блажен“ у религиозно-моралистички жанр приказанја, премјештајући мушко-женски однос на релацију отац – син, Vetranović је појму блаженства вратио његово изворно религиозно значење и супротставио се, можда, испразности употребе тог појма у Менчетића, а можда се супротставио љубавној поезији уопће, поезији какву је и сам у младости пјевао.“²⁷

Лепоту Сузанае, главне јунакиње драме *Сузана чиста* Ветрановић истиче у петраркистички обојеним исказима старих свештеника и судија Илијакина и Изака који један другом признају да су заљубљени у исту младу жену. Изака је описује:

”За што ње липота и славно гиздање
од мога живота смртно је скончање.
Ер када Сузана мимо мене туј мину,
мњак зрака сунчана свијех стана да сину,
тер урес тај лијепи достојан свој слави
сама ме заслијепи јадовном љубави,
да у бога смрт просим, да ме смрт посвоји
за љубав ку носим Сузани госпоји.“

(149 – 156)

а Илијакин каже да је осетио велику жалост „проклете љубави“, нема мира ни у сну ни на јави „ње лјепост жудећи“, губи наду да ће му узвратити љубав, као и разум што узалуд воли „што није моћ пољубит“.

У стиховима 136 – 142²⁸ могло би бити трагова Ветрановићеве изгубљене љубавне поезије са типичним петраркистичким метафорама љубавног осећања.

---

²⁷ D. Fališevac, *Petrarkin sonet br.LXI. kao citatni predložak hrvatskim ranonovovjekovnim pjesnicima*, у: *Poslanje filologa*, Zbornik radova povodom 70. rođendana Mirka Tomasovića, Zagreb, 2008, стр. 225 – 234 (види стр. 229).

²⁸ Ти стихови гласе: „ оћутих у јаду стрил , ки ме скончаје,
ер славна Сузана изшета по трави,
ње лјепос избрана тер ме туј затрави,
рад кије остају толико болјежљив
и умријети не хају, да веће нијесам жив;
а то зна бог прави, који е сатвори
у живој жерави да срце ме гори...“

Љубав је рат („стрил ки е кончаје“), занос („ње лјепос избрана тер ме туј затрави“), болест („рад које остају толико болјежљив“) и ватра („у живој жерави да срце ме гори“).

Када је Сузана одбила старце, Илијакин се жали да је охола јер нема разумевања за њихову патњу, да јој је срце гвоздено, као и да је тврђа од камена, и да их њена охолост „чемерно у тугах скончава“. Његове речи (стихови 539 – 542)²⁹ одговарају петраркистичком обрасцу по којем неосетљива госпођа не мари за патњу заљубљеног.

У побожну драму са новозаветном тематиком *Од порода Јесусова* Ветрановић је уградио песму пастира Угљеше у којој овај исказује чежњу за вилом у коју се заљубио. То је љубавна песма у петраркистичком маниру коју бисмо по првом стиху могли насловити *Кад позрих њен образ*.³⁰ У њеном првом делу лепота је визуелна, али има и метафорички смисао лепог као естетичке категорије јер се као идеал узноси до неба, у сфере божанског. Други део говори о односу према лепоти која је непролазна и невезана за овај свет, док у трећем она представља слатко ропство којем се Угљеша својевољно предаје. Тако песник постиже парадокс у односу према световној љубави јер ове углађене стихове изовара пастир коме је стадо највеће богатство.

Верујући у снагу љубави, Угљеша уздише за вилом која је отишла и каже да би дао све благо када би могао „пољубит ње лице придраго“, али не може исказати „чемеран непокој“ и жалост и јаде које осећа после њеног одласка.

Ветрановићев однос према петраркизму могао би се окарактерисати само као делимично угледање на карактеристичне теме, мотиве, песничке слике и језик који су у Петраркином *Канџонијери* били израз аутентичног стила јер дубровачки песник није остао на нивоу конвенционалне имитације или стереотипа, тим пре што се у његовом песништву оно што јесте петраркистичко не може повезивати само са љубавном лириком, већ представља својеврсно семантичко ширење значења Петраркиног језика и мотива у суочавању осећања и моралних норми, тј.

---

²⁹ У тим стиховима Илијакин овако описује Сузанину неосетљивост:

„ За тој се чудимо, и наша свијес гине,
гди од тебе видимо мраморне тврдине,
и срце гвоздено, охолас од лава,
која нас чемерно у тугах скончава.“

³⁰ Песма о којој је реч обухвата стихове 627 – 652.

световне љубави и религиозних вредности, чијем очувању је тежила хришћанска ренесанса. Ветрановић је ово друго инкорпорирао у оквире љубавног дискурса петраркизма.

НАЛИЧЈЕ „ДОБРОГА И ПРАВЕДНОГА“ ЖИВОТА У ВЕТРАНОВИЋЕВОЈ ПОЕЗИЈИ

КРИТИКА ПОРОКА

Мавро Ветрановић је непрестано посматрао свет око себе и уочавао и отворено критиковао многе људске слабости којима би могле бити нарушене моралне основе дубровачког друштва. Нарочито је, у својој аскетској оштрини, непомирљиво разобличавао пороке, као што су раскош, грамзивост, морална изопаченост и други, који су човека његовог доба одвајали од бриге за духовни живот.

У песми *Тужба краља Давида врху Абсалона* песник је надградио библијску причу о краљу Давиду који тугује за сином Абсаломом (Авесаломом). Ту краљ више није моћни владар који је победио свога сина, опасног противника који му је угрозио престо, него само очајни отац који тугује за погинулим сином. Ветрановић даје реалистичку слику двора у жалости и осуђује раскош која је непотребна пошто је све материјално трошно и пролазно:

„Ох, злате прстене тијем врзте све с рука,
покли је труд мене обујмил и мука;
и бисер и свилу проносит немојте,
у мрклом тамнилу дресело нер стојте.“
(39 – 42)

Војници треба да окрену копља наопако, скину перјанице, покрију коње црним покривачима и поспу пепелом златне штитове и оружје, како би цело подручје

знало да је краљ у дубокој жалости. Критикујући раскош, тј. претеривање у кићењу, Ветрановић истовремено слика и тадашњу моду као део своје стварности.

Овде је истакнута мисао о узалудности богатства и славољубивости јер је смрт једино што је извесно. Давид мора да прихвати трагику догађаја и покори се Божјој вољи, али песник реалистички наглашава овоземаљску и дубокољудску тугу несрећног оца.

Пред неминовношћу смрти бесмислене су све овоземаљске вредности, нарочито накит и одећа, јер штете спасу душе. Зато пустињак у другој песми *Ремета* критикује ренесансног човека који воли богатство и раскош, ташт је, све мери према себи и погрешно тумачи друштвену стварност јер је одан световним задовољствима.

Ремета нема моралних недоумица. Није подложен искушењу раскоши и брине за спас туђих душа јер је своју већ спасао одрекавши се грешне стварности. Морално је чист и чврст, па зато може да говори критички, желећи да утиче на своје слушаоце које назива „моји дрази“. Скреће им пажњу на то да ће после смрти бити кажњени за своју обузетост животним задовољствима. Умреће и биће сведени само на распаљиво и смртно тело пошто нису бринули о спасу својих бесмртних душа. Он је толико строг судија да замера и ношење црнине у жалости јер нико на време не мисли о припреми душе за смрт. Зато је узалуд тако жалити и оплакивати покојника. Уместо тога треба се често сетити гроба „гди је мирис тај смрдећи“.³¹

Пустињак се пита: чему бисер, свила, злато, беле рукавице и веселе песме? Људи уживају у беспосличарењу и „гиздању“, падајући у смртни грех таштине. Он их упозорава:

” Тијем, свјетовна ташта славо
што испразно дни проводиш,
рец’ истину, реци право,
тер у гиздах душе топиш? “
(269 – 272)

Осуда раскоши наставља се у духу хришћанске ренесансе. Ремета се чуди што људи охоло граде палате са парковима кад је све пролазно и своди се на питање хоће ли се човек определити за овоземаљско или небеско. Критикујући раскош,

---

³¹ О томе говоре стихови 133 – 144.

пустињак посредно саветује да се живи смерно и покорно да би се заслужио живот вечни.

Он је Ветрановићев резонер и у критици богатства. Богаташи се гоје као вепрови и не дају милостињу најсиромашнијима. Оптужујући их за неправду коју чине сиротињи, отворено их пита:

„Мислите ли прити к богу,
гди се у благу ви товите
како свиње у брлогу
тер свој живот проводите? “
(313 – 316)

Таква стварност, у којој се мисли само на сопствена задовољства, одређује загробну судбину о којој пустињак стално говори, подсећајући на смрт и сопственим примером показујући да, далеко од града и порока, постоји другачији живот без световних искушења. Зато је, на почетку песме, рекао да је напустио своју „спилу“ и дошао из пустиње не да тражи милостињу, већ да покаже Дубровчанима како треба да живе. Уверен је у тежину својих речи и да ће оне деловати на слушаоце. Самим тим, његов пустињачки живот има смисла јер он не живи тако само себе ради, већ и ради других. Покушава да спасава њихове душе, упозоравајући на своје спознаје о животу до којх је дошао у самоћи.

Незадовољан начином живота Дубровчана, Ветрановић пева о златном добу, митском времену када се није знало за личну својину и живело се у савршеној заједници. Поредџи то доба са својим у *Пјесанци: Aurea aetas*, могао је, као песник хришћанске ренесансе, критички да се осврне на раскошан живот ренесансног човека. Сликајући људе који су могли да живе у земаљском рају, без палата и личне имовине, песник критикује своје суграђане и парафразира мисао из друге *Ремете* где је са негодовањем говорио о раскошним палатама и њиховим парковима. Каже да у то доба није било раскоши и да се без ње могло:

„Нити бјеше скрлата ни гримиз видјети,
ни бисер ни злата, нигдјере на свијети;
нит бјеху раскоше, ни блуди остали
који су, мој боже, у ове дни настали;
(...)
Све имање и благо тер бјеше за ништа,
и каменје драго јак пљева од стрништа. “

(61 – 64 и 69 – 70)

Огорчен је на Дубровчане што толико теже раскоши јер она може штетити материјалној сигурности породица, па, самим тим, и Дубровнику. На то указује Злата Бојовић³², тумачећи Ветрановићев негативан став према луксузу као својеврстан израз пишчевог родољубља.

Ново време донело је и ново зло. То је пијанство. Ветрановић јадикује што његови савременици неумерено уживају у вину, чинећи тако пети смртни грех³³. и каже да ништа није горе „ни ондурина ка смрди / нер чловјек, божји створ, кад се пијан погрди”.

У парафрази 31. псалма *In te Domine spero* Ветрановић се обара на неумереност у јелу, блуд и самовољу ренесансних људи. Они „стално папају и слиједе сваки блуд“, бринући песника својом неслогом. Он страхује за све „трбуху ки служе и живу на вољу “ и дали би душу за добар залог. То је став песника хришћанске ренесансе који свој презир према таквом животу исказује тако што човека пореди са вепром и моли Бога да „од прасца чловика тер сад сатвори“.

Дубровник би због своје раскоши и охолости могао да буде кажњен јер пада у смртни грех. Ветрановић је забринут за слободу свога града и опомиње га да се превише не поузда у богатство и сигурност својих одбрамбених бедема јер би га турски цар могао казнити за „раскоше“ и „охолас“, како каже у *Пјесанци слави царевој*.

Раскоши треба да се чува и Млетачка република која мора да „остави раскоше“ како би опстала јер није мудро веровати у моћ богатства.

Ни разједињена Италија нема ништа од некадашње моћи и раскоши. Опљачкана је и остало јој је само још мало спољашњег сјаја. Служећи се тим примером, Ветрановић у *Пјесанци Латини* истиче идеју о пролазности материјалних вредности.

Песнику је тешка помисао да би свет могао нестати због лаконости, тј. похлепе за златом. У *Пјесанци суда напокоњега* он главни разлог за сва зла види у том греху и упозорава људе који живе у раскоши и блуду да су смртни и да ништа од свога богатства не могу понети у гроб.

Лакомост је узрок освајачких ратова. Уништила је разум и донела неправду

---

³² З. Бојовић, *Предговор...*, стр.56.

³³ Неумереност у јелу и пићу и пијанство стоје наспрот уздржљивости, петој хришћанској врлини.

„ у оружју звонећи сплесавши разлог вас;
лакома тер сила, како зна вишњи бог,
ногом је скљусила и правду и разлог
тер није моћ суд прав нигдјере видјети,
нер се свуд кржави оружје по свијети.“
(242-246)

Пошто је као пустињак на острву Свети Андрија искусио све невоље сиромаштва, али и слободу коју оно пружа јер се сиромаш не везује за материјалне вредности, песник највише жели да се успоставе земаљска правда и мир који су нарушени због изобиља обезбеђеног златом, тј. новцем. Зато у *Пјесанци Плутону* критикује грамзивост, симболично проклињући бога Плутона као првог копача злата. Лакомост подстиче човекову жељу да трага за златом, тј. да се богати и поседује што више може. Оно је извор неморала, а најстрашније је што се због материјалне користи распадају породице:

„И љубав једина, може се још рећи,
од оца до сина меће се за плећи;
и к томуј матери, (што је трудно изријети)
синови и кћери желе смрт видјети;
и од брата до брата сву љубав и милос
од сребра и злата раставља усилос.“
(115-120)

Ветрановић је поистоветио Плутона са Хадом како би могао да исказе оштру осуду похлепе за златом. Онај којим влада „јадовна руда тај“ може се надати само смрдљивом блату пакла.

Пошто је као плодове лакомости набројао сребро, злато, свилу, везене прелуке, накит, бисере, круне украшене драгим камењем, прстење и наруквице, песник, као врхунско зло, истиче камату на позајмицу. Међутим, зла срећа отеће лакоцу тај грешно стечени новац и тако Ветрановић истиче мисао да зло уништава своје носиоце.

Иако лакоми отимају од сиротих и нејаких, чак и од удовица, ништа им није довољно пошто се лакомост отела контроли и сама каже да јој није доста јер још није сита.³⁴

Похлепа за златом, тј. новцем као средством за остваривање друштвеног угледа и моћи, расипништво, потреба за раскошним животом и спољашњим сјајем, који је његов непосредни израз, неумереност у јелу и пићу постали су страсти ко-

---

³⁴ У 259. стиху ове песме персонификована лакомост каже: „ Ну ми није за дости, зач сита нијесам још “.

јима човек Ветрановићевог времена није могао да се одупре и представљали опасност да се извитопери појединац, али и цело дубровачко друштво. Настали су у конкретној средини и историјским околностима, па је, самим тим, песникова критика актуелизована.

Уз лакомост, о којој је у сатиричним песмама са друштвеном тематиком певао као о једном од највећих порока дубровачког друштва, најчешће иде охолост, најтежи хришћански грех. Због њих је свет „вас у плачу и тужби“, како песник каже у својој парафрази 69. псалма *Salvum me fac Deus*. Човек је гори од животиње јер се охолост удружила са блудом, смртним грехом, коме људи подлежу због љубави која примамом и улови неспремну душу као рибар рибу. Песник је у осуди охолости веома оштар и зато остаје усамљен. Каже да га „братинство не познаје“ и да служи „небавац праведно свакому“. Савременици се, штавише, ругају његовој постојаности у вери и одрицању од задовољстава световног живота, па огорчено каже:

„и тужба још гора стиже ме и прија,
зач ми би с прикора што веће постих ја;
и ставих одјећу не од свиле предену
нер ли оштру врећу од струна предену,
и такој умилјен врху свијех вај туга
ја њим бих учинјен у причу од руга,
толик руг чинећи од од живота мога,
такој ме видећи сметена небога;
и мени протива они говораху,
прије реда ки жива трудна ме мораху,
да трудан живот мој у тузи и јаду
у вјечни непокој безредно подаду.
На вратијех сједећи ки винце пијаху,
грозно ме цвијелећи тер ме припијеваху.“

(381-394)

Несрећни песник зато моли Бога да га избави из мора земаљског греха и завршава песму моралном поуком да нема веће несреће него да грешник умре и телесно и духовно³⁵.

Ветрановић се самом охолошћу бавио у *Пјесанци протива охолости*. Он не одобрава што ренесансни човек воли световна задовољства и доказује да су она безвредна. Подсећа оне који у њима уживају да је узалуд што човек који „служи“

---

³⁵ Ти стихови гласе:

„А већа није туга ни веће жалости,
нер ли је смрт друга од вјечне тамности.“

(453-454)

охолости има „плату“ у сребру и злату, чак и кад би сто година живео у блуду, јер време чини своје „и у велик непокој охолас обрати“.

Песников тешки уздах „вајмех“ указује на егзистенцијално питање живота и смрти о којем хедонистички човек ренесансе не размишља. Испразан је сваки напор да људи угоде смртном телу. Ветрановић руши човека, уверен да казује универзалну истину да је тело као „врјећа од гноја пуна свега смрада“ и да је човек зачет „од ствари смрдеће“, па ће, кад буде умро, поћи у смрад. Охолост раздваја човека од Бога и зато свако ко не жели да целог живота плаче над својом судбином, мора да се клони највећег смртног греха.

Горак уздах у песми [I]³⁶ отео се Ветрановићу и над охолошћу младих који не поштују морална начела старијих генерација. Она почиње апострофом тужног уздаха, али се уздах преображава у гневни протест. Песник каже да нема речи којима би могао „спјети у пјесни *толики, вајмех, гнив*“³⁷ што је мало младих који поштују стари морал и старије рођаке. Охолост је обузела омладину у свим народима, а свако ко је „умилјен“ пати и тугује.

На крају сачуваног дела ове песме аутор поново уздише што мора да гледа толики грех и обраћа се Богу да га избави од жалости што је свет доживео велики морални пад.

Теми охолости вратио се и у песми *Бојником* у којој критикује таштину и славољубље војника који би учинили све „за ташту стећ славу којом се свијет слави“. Међутим, суштина славе је другачија. Онај ко се не понаша као прави војник, не може очекивати одликовања „за лотара ер није тој нер женско вретено“. Славан ратник увек је спреман да храбро погине под оружјем и пре ће изабрати муке или смрт, него да се преда непријатељу. Чува своју част да му неко не би рекао како је из борбе побегао као жена и да се плаши смрти јер је једно „крај шкоља лупаре парати“, а друго „сред поља храбријем се састати“.

Војници мисле да се слава стиче великим ратним пленом, који задобијају чак и пљачком, и „охоле се“ кад га поделе. Зато песник подиже свој глас ка Богу, питајући има ли мудрости која може проценити велику тугу за погинулим витезовима од којих су многи остали несахрањени. Ипак, од смрти је страшније што неки, због војничке славе, остају богаљи или нема лека њиховим ранама.

---

³⁶ Р. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

³⁷ Подвукао М. С.

Ропство је врхунац патње коју проузрокују битке. Ратни заробљеници моле Бога за смрт јер бивши господар не може бити роб. Више воле да умру него да живе у ропству. Стога песник указује на варљивост среће и каже да она није ништа друго него празна врећа или шупаљ мех и да је срећан само онај ко је спреман „да много не жели, а о малу борави“. Тако истиче скромност која је једна од темељних врлина у хришћанском моралу.

Права снага није у оружју него у јакој вери. Ветрановић то тврди на основи свог пустињачког искуства. Супротстављајући аскетски живот војничкој славољубивости и жељи за ратним пленом, песник истиче да је, у ствари, пустињаково одрицање од света истинска борба и храброст. Молитвом се може победити свако. Она је вид надземаљског витештва. Живот пустињака је анђеоски и само је „ремеди“ Бог дао врлину, тј. „кријепос“, нарочито ономе који сам себе кажњава и жели покајање. Зато прави рат воде пустињаци јер се боре против таштине:

„Војница то је права, гдје по сва годишта
свјетовна сва слава сцијени се за ништа:
гдје иманје и благо и остале таштине
и каменје драго за ништа не сцијене;
свиллом и скрлатом тер живот гдје трају
и сребром и златом вазда серугају.“
(358-362)

Три највеће опасности за душу јесу: световна засовољства, тело и телесна пожуа. Баш зато пустињаци бију најтежу битку и песник саветује војницима да оставе оружје, приклоне се Исусу и одрекну охолости која је толика „да јој се прилика досегнут не море“. Овим морализаторским саветом Ветрановић жели да пробуди савест савременика како би спознали своју духовну слабост, покајали се, омрзнули грех и схватили да их може избавити само милост Божја кроз Исуса Христа.

Свет је пун зла и неправде јер је правда прогнана. Не суди се поштено, нема страха од Бога, стида од људи, као ни праве вере. Вредни се не чују, добре прогоне, а „злобни краљују“. О свему томе размишља Ветрановић у *Пјесанци суда напокоњега* и критикује постојеће стање. Каже да нема девичанства младости, удовице плачу због великог зла које им се наноси, а „цвиле се сироте“. Алудира и на разврат, грех противан разуму, и каже да је у блуду толико смрада и отрова, па ће га „муче сад од стида минути“, тј. неће директно говорити о томе.

Мада није прва међу смртним гресима, за Ветрановића, као монаха, немарност прем свом вечном спасењу превазилази остале јер људи недовољно поштују Бога и олако дарују ђаволу тело и душу. Из тога произлазе сва зла која су настала од постанка света јер човек није свестан да га Бог кажњава ратовима, глађу и „помором“ да би га опоменуо да се морално поправи, спозна себе и ослободи се лоших људи и сопствоог греха.

Неправда се удружила са лицемерјем и Ветрановић у *Пјесанци врху оче-наша* каже:

„На столу једному с химбом се благује,
а један другому жели смрт да чује,
и лицем се љубе, ну је целов тај заман,
потајне зле зубе зач неће сказат ван;
нер хоће од друга друг с химбом на свијети
у омрази из круга срдацце подријети,
покли другу друг у омрази стојећи
не прашта гријех ни дуг, с химбом га топећи.“
(305-312)

Грешници свесно греше, али се надају опраштању греха. Ветрановић се пита да ли правда и суд небеског оца то могу опростити. Међутим, та сумња га узнемирава, чак је за њега, као човека који служи Римокатоличкој цркви, била попут светогрђа. Зато ублажава оштрину својих речи и истиче да зна да је Бог милостив и да чека да се грешник покаје.

Лицемерје је критиковао и у својој парафрази псалма *Salvum me fac Deus*. Нема праве љубави јер су људи лицемерни. Песник о томе говори парафразирајући народну пословицу: „На језику мед, а у срцу јед“, истичући да се због тога и правда преокренула.³⁸

Отуђивањем „од нарави“ бавио се Ветрановић у *Пјесанци јагањцу* у којој је повод за сатиричну слику друштвеног морала нашао у слици јагњета које треба

---

³⁸ Ти стихови гласе:

”Велми још тугују од муке велике
у главах гди чују дводупле језике,
ки чемер његују а налијеп вајмех
меденом тер трују сладкости вас свијет сај.
Химбени тај нарав тер правдом приврати
и од дразијех сву љубав гори дном обрати;
тај чемер жестоко тер дразијех раздијели
и око на око сад плаче и цвијели.“
(73-80)

Мојим курзивом исткнута је парафраза народне пословице.

да буде заклано. Њоме хоће а истакне своје саосећање са невинима који пате. Човекова нарав је, каже он, неосетљивија од бесног лава или змаја и зато нема правде за мале људе. Стално се понављају грех и злоба и зато Бог, у своје праведном гневу, треба да казни оне који се не покају. Нажалост, таквих је много јер више воле тело него душу. Проводе живот „у гријеху свакому“ и зато Вертановић подиже свој глас и као монах и као човек :

„О срца камена, мраморне нарави,
неправдо безредна, о вучја љубави,
о умрли људи, к богу се приклонте,
парјајте зле ћуди, праведнијех не кољте,
зле ћуди безредне при себи не гојте
и крви праведне пролијевајте.“

(145-150)

Ова моралистичка опомена требало би да приволи људе да се приклоне добру које су занемарили и зато их песник упозорава на то да човек човеку не буде вук јер такви међуљудски односи умртвљују душу.

Мада има много разумевања за понижене и све који пате, Вертановић је врло оштар у своје односу према ванбрачној деци дубровачких служавки која су прихватана у дому за нахочад. О томе пева у *Пјесанци спурјаном* која почиње зачуђујуће суровим питањем о смислу бриге друштва о тој деци. Песник „спурјанима“ пребацује да имају лошу нарав јер је такав крактер предодређен онима који су рођени из незаконите везе која баца љагу на част мушкарца и очинство.³⁹ Такву децу тешко је васпитати јер су бестидна. Вертановић се слаже са тим ставом који износе мудри људи. Он је толико оптерећен предсудама да тврди да ће се пре наћи бела или шарена врана или крштени ђаво него добро васпитано ванбрачно дете. Зато позива бога венчања и брака Химена да уништи „зло сјеме“ јер се прави брак цени у сваком времену.

Цинично делује песникова изјава да не жели да допринесе лошем гласу који бије ову децу. Врхунац тог цинизма представља апсурдно спајање пејоратива и нежности, као и заклинање у сопствено здравље, да би му та несрећна деца поверовала.⁴⁰ Иако би хришћанска љубав према сваком човеку требало да га као чо-

---

³⁹ Песник каже:

”Вијем да се рађате под скалом у тмасти,
и очинство страдјате, страдјате и части.“

(23 – 24)

⁴⁰ Ти стихови гласе:

”Копили љувени, тако ја да сам здрав,
вјерујте ви мени, да ћу вам ријет управ:

века и монаха руководи и у односу према „спурјанима“, Ветрановић остаје доследан своме негативном ставу. Пошто су плод незаконитих веза, ову децу средина, оптерећена предрасудама, унапред одбацује јер дете из „неправедне“ везе својих родитеља не може бити добро. Оно је од рођења оптерећено грехом. Тога ти млади људи морају бити свесни јер им „згар није дано“ да буду праведни и цењени, а карактер им је непоправљив.

После става да су безвредни, оне који су криви само зато што су ванбрачна деца и које, готово саркастично, назива „копили љувени“, песник моли да погрешно не схвате да „појући позлобно“ говори о њиховој опакој нарави. Он је убеђен да не греши јер се истина не може сакрити. Каже да се не може наћи нико ко би исправио опште лоше мишљење о ванбрачној деци и моли се да она поправе своју нарав како би свету било боље.

Ванбрачну децу критиковаће и у *Пјесанци (о спознању)*, пребацујући на њих кривицу за лош друштвени морал у Дубровнику:

„и није тај држава меу свиједи народи,
с трокотом коштрава гдје се сад плоди,
ку ниткор на свијети ни нокти ни зуби
не може подријети, да јој траг погуби,
ни струка ни жила пасјега нарава,
опаке копице ка на свијет саздава
и остале све јаде, којем не ви свијес моја
изријети за саде ни мноштво ни броја.“

(251-257)

Песнику је сметало олако упуштање његових суграђана у ванбрачне везе. Он исказује свој конзервативни и непопустљиви став и пренаглашава мане ванбрачне деце да би указао на штетност слободних љубавних веза које су реметиле сигурност породице и светост тајне брака.

Ветрановића нарочито занима морал дубровачке омладине. Тим проблемом бавио се у два песмама које су тематски повезане. То су *Пјесанца младости* и *Пјесанца друга младости*.

У првој позива младе да буду надахнути божанском љубављу која ће их во-

---

не бих рад за свијет вас, докли сам на свијети,
вазет вам почтен глас ни од васшто ријети;
а тој зна бог прави, свакога ки влада
да од вас љубави не штедим никада,
нит се ћу бранити до гроба по све дни
вашу част схранити и ваш глас почтени.“

(103-110)

дители кроз живот. Међутим, види да њима до ње није стало и да траће живот у лењости и блуду. Због тога јадикује над њиховом површношћу, питајући која их је „од свијета усилос“ победила, па живе тако испразно. Он истиче да нема тога ко ће рећи да је задовољан оним што му је дала младост, као и да је највећа награда кад човек спозна самога себе. Тада ће моћи да ужива у Божјој љубави, а од животних искушења штитиће га вера у Бога.⁴¹

Насупрот божанској, стоји искушење варљиве овоземаљске љубави која доноси много патње, па чак и стари људи због ње „тужбу проводе“.⁴² Песник указује младима да бог љубави Купидон влада светом. Иако је реч о античком божанству, порука која је упућена дубровачкој омладини сасвим је у духу хришћанске ренесансе. Иако каже да је Бог дозволио љубави да влада светом, Ветрановић је на самом почетку песме прекорио младе што занемарују вечно блаженство душе. Тако произлази да Купидон, у ствари, представља анђела који младу душу изводи на прави пут Божје љубави и милости. Римски бог љубави послужио је песнику за истицање хришћанског учења о Божјој љубави према човеку.

У другој песми Ветрановић упозорава младе да се не предају световној љубави, тј. „Купиду на службу“, јер она доноси само тугу и сваку радост претвара у јад. Противприродно је да телесна љубав одвоји човека од Божје јер се тако уништава девичанство младости, а рађају се и ванбрачна деца о којој је огорчено говорио:

” Ох ка је тој нарав, противна нарави,
телесна да љубав с божјом вас растави!
Вај што сте заспали, тој ли се подоба
тер сте се подали љубави за роба!
Вашега дјевства цвијет тер дјевство прикрати,
ки ништор на сај свијет не може да плати,
ки у кратко гојите, а по том а по том
чемерну плодите коштру с троскотом.”⁴³
(159-166)

Осуду телесне љубави песник наставља још оштрије, рекавши да би само луд човек допустио да буде њен роб. Тело и лењост духа слабе човека и онемогућавају га да спозна моћ божанске љубави. Пошто су млади неискусни, лако падају у замку световне љубави. Ветрановић им поручује да треба да знају да је лако добити

⁴¹ Исту идеју изнео је и у песми *Штит од напасти*, у стиховима 31-38.

⁴² Мотив заљубљених старца Ветрановић је обрадио и у побожној драми *Сузана чиста*.

⁴³ Мојим курзивом исткнута је песников мисао да су ванбрачна деца друштвени коров.

„вишњу љубав“ ако се она заиста жели. За њу треба припремити свет, срце и душу и онда је осетити у себи. Онај ко више воли световну од духовне љубави, пада у вечити мрак и никада не сазна праву истину о смислу живота. Зато песник тугује што је Бог човеку дао разум да пронађе прави пут, а овај иде странпутицом. Млади би требало да упру поглед у „вишњу свитлос“, тј. врлину, јер врлинама се њихове душе оплемењују и тако спознају Бога који их озарује светлошћу своје љубави.

Упозорење да треба чувати девичанство младости Ветрановић је поновио и у песми *На ноћ од божјега порода* где каже да „дјевична младос“ треба да слави ноћ Христовог рођења јер са великом љубављу „овај се ноћ сада по дјевству прослави“. Млади треба да служе „дјевници придрагој“ која ће штитити њихово девичанство и неће им дозволити да поклекну пред животним искушењима. Овако, у ствари, песник позива омладину да буде постојана у вери и да чува телесну чистоту јер је девичанство једна од најзначајнијих хришћанских врлина чија је заштитница и сама Богородица.

Песника боли пад морала његових суграђана. Зато је посрнулом дубровачком друштву супротставио чистоту природе и бића која живе у њој, сматрајући да је један од узрока зла на свету удаљавање човека од природног начина живота. У *Пјесанци кошту рањеној* тугује над судбином рањене коште која „није спознала ни гријеха ни злобе“. Истиче да су радости световног живота варљиве и каже да су као ветар који узалуд стискамо у шапи и да нас свет вара као мрачна ноћ невештог морнара. Наглашава да је тешко души која је упала у ђаволу варку као мушица у паукову мрежу и да је блажена само она душа која „обслужи праведне законе“. Тако је осудио немар према спасењу душе и истакао идеју која је у складу са његовим монашким одрицањем од света: треба се старати само о својој бесмртној души пошто „у гњилој сви плави пучину бродимо“ и смрт је надмоћна само над телом.

Дубока песникова побожност условила је оштар критички однос према пољуљаном моралу у Дубровнику. Зато је критиковао зло свуда где га је видео. Та критика била је без мржње, мада непопустљива, јер је, пре свега, хтео да остане веран себи и својим животним ставовима, али и да њоме учврсти моралне основе

дубровачког друштва које је поклекло пред материјалистичким духом ренесансе који се ширио захваљујући трговини и благостању које је доносила.

ВЕТРАНОВИЋЕВО ВИЋЕЊЕ РЕНЕСАНСНЕ ЖЕНЕ

Племство је својим раскошним животом, а нарочито одевањем које је било спољашња одлика друштвеног положаја, привлачило богате грађане који су га опонашали, па изасланик војводе од Урбина, описујући своме господару римски живот, каже да чак и трговци одевају своје жене као племкиње.⁴⁴

Женска одећа прави се од дамаста, броката, сомота и тафта, а украшава се чипком. Те тканине увела је у европску ренесансну моду Италија, а наметнула је женама и квадратни деколте који је истицао груди.⁴⁵ Раскош у одевању постала је један од начина да жене уживају у животу, али се истанчаност често претварала у неукус и претеривање мада су, на пример, у Фиренци и Венецији постојали закони луксуза.⁴⁶

Ренесансне жене морале су да задовоље специфична естетичке критеријуме да би истакле оно што је на њима лепо,⁴⁷ а сакриле оно што умањује њихову лепоту. Зато посебну пажњу поклањају своме спољашњем изгледу јер се ни у једној земљи тадашње Европе, као у Италији, није толико држало до стаса, боје коже и косе. Спремне су да измене свој изглед да би биле што допадљивије. Носиле су перике, користиле средства за бојење косе и неговање лица и тела и претеривале у парфемисању. Био је то диктат ренесансе која је у својој поетици истицала идеал женске лепоте.

Такав однос према моди имале су и Дубровкиње иако се дубровачка влада трудила да својим прописима спречи претерану раскош. Зато је Ветрановићев став према женама које подлежу модним диктатима веома оштар. Оне су за њега

---

⁴⁴ Овај податак бележи Žan Delimo, *Civilizacija renesanse*, Novi Sad, 2007, стр. 335.

⁴⁵ Ž. Delimo, *Navedeno delo*, стр. 334.

⁴⁶ Ту чињеницу истиче Jacob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, Zagreb, 1997, стр.342

⁴⁹ О тим критеријумима писао је Фиренцуола у своме значајном делу о женској лепоти *Della bellezza delle donne*. Он обједињује најлепше делове женског тела у једну савршену лепоту. Податак наводи J. Burckhardt, *Navedeno delo*, стр. 311 – 313,

„лакоме госпоје“ које уживају у раскоши, охоло желећи да одећом и накитом истакну оно најлепше на себи, удовољавајући тако својој таштини и настојећи да остваре идеал женске лепоте који је био део ренесансне поетике.

Пустињак у другој *Ремети* критикује женску таштину због које Дубровкиње „гладе“ лице и косу и носе перје на шеширима, шепурећи се као паун, а не мисле на смрт. Критикујући их, он истовремено представља тадашњу моду и њен сјај. Дијаманти и сафири уплетени су у златне огрлице, коса је украшена бисером, свилом и златом, а у „фрецетама” на скерлету звезка бисер. „Подвези“ су од свиле и гримиза, са златним ресама и украшени бисерјем. Носе се свилени појаси оковани сребром, а коса се покрива свиленим веловима. Хаљине откривају попрсје и рамена, па ремета огорчено каже:

„ Што ли прси и рамена
такој нага ви носите,
до сред мишце опражена,
покли у земљу походите? “

(245- 248)

Он је подигао свој глас и против вештачке лепоте. Пита се зашто се дијадемама охоло украшавају перике, а сопствена коса је одсечена, подсећајући да ће младост брзо проћи и да ће се весеље претворити у жалост због протраћеног живота сведеног само на уживање у луксузу.

Вештачку лепоту критиковао је и у *Пјесанци кошути рањеној*. Огорчен је на жене што су незадовољне својим природним изгледом:

„ К томуј се још тужу , властите гди косе
и стригу и стружу, а туђе проносе,
дијадемом покровне, да их младос похвали,
пламену достојне, да им главе попали.“

(391-394)

У истој песми песник негодује што се ренесансна жена удаљила од једноставности и природности живота и окренула раскоши моде у којој се издашно троши бисер, свила, сребро, злато, драго камење, скерлет и танке копрене који су „од веље процијене за одјећу од тијела“, а потом варира своју мисао из друге *Ремете* о обнаженим раменима и попрсју и уздише „како их вајмех сад свуд кажу по свијети“, а то није лепо видети. Незадовољан својим временом, у којем је женска сујета била веома изражена, Ветрановић велича стара времена и снебива се гледају-

ћи жене чије су хаљине такве

„ да им су све стране, кад се ка обрати,
ступајем простране на вољу ступати,
и округле њих скуте над глежњех носећи,
запиру све скуте около ходећи.“

(391-394)

Ипак, он моли жене да ту критику не узму за зло јер само жели да им укаже да претерано украшавање штети моралу. Тражи од њих да саме просуде „смрди ли пред богом“ као грех такав начин одевања и процене је ли гадно „врх глежан видјети до листа све ноге“.

Супротстављајући природну лепоту вештачкој, песник се осврнуо и на тадашња средства за улепшавање жена. Он сматра грехом претерано полагање на физички изглед⁴⁸ и каже кошути, алудирајући на праву женску лепоту, да није спознала козметичка средства јер је није мучила таштина и била је задовољна оним што јој је од рођења до смрти пружила природа.

У *Пјесанци: Aurea aetas* Ветрановић је, поредећи златно доба са својим, могао да коментарише и понашање жена. У златном добу биле су скромне, преле су и ткале, нису се украшавале скупocenим накитом и нису биле охولة. У песничко-во време сасвим је другачије: жене носе „оплажене прси и рамена“ под скерлетом, бисером и свилом украшеном златним везом. Такво разметање штети моралу и зато, да би се сачувале етичке вредности, песник велича златно доба иако је свестан грубе истине да се не може „сијех дана безгрјешно живјети“.

Међутим, у покладним песмама његов став је сасвим другачији и он се поноси благостањем у своме граду које се види и у одећи и понашању жена. У песми *Трговци Армени и Индијани* трговци, који су у Дубровник дошли из далеких земаља, диве се лепоти Дубровкиња које су „красне дикле и госпоје“ у злату и свили и „све хрусте у бисеру“ као виле. Њихове песме су толико лепе да би се постиделе и сирене. Говорећи о тим слатким песмама, Ветрановић алудира на заводљивост жена које су лако освојиле срца странаца.

Певајући о радосном животу у Дубровнику, у песми *Пастури* песник ис-

---

⁴⁸ Ти стихови гласе:

„Још нијеси познала, кошуто, по вијек вас
чешља ни зрала глалећи женски влас,
ни воде од ружице с мирисом помасти
што тиска душице у вјечне пропасти.“

(407-410)

тиче лепоту жена која је занела пристодушне пастире. Тако у време карневала, ласка својим суграђанкама које су лепе као виле и пастири су од те лепоте као пијани, па, од веселости коју осећају, не умеју да се врате у своје лугове.

Раскошни изглед виле у пастирској игри *Ловац и вила* један је од Ветрановићевих најранијих описа жене у којем нема критичког става⁴⁹ иако се каже да вила пева „разблудно“. У истом делу песник, хвалећи Дубровник, помиње и госпође које као украс у коси носе „бисерне крунице“. Тако се осврће на склоност Дубровкиња према раскоши, али их не критикује јер њихов скупоцени накит сведочи о благостању у Граду.

Говорећи о моралу жена, Ветрановић на прво место ставља част. О томе пева у песми *Лукрецији романој владици*. На самом почетку наглашава да је тој жени лепота донела несрећу. Не желећи да остане обешчашћена, Лукреција се убила и тако осрамотила свога силоватеља. Суштина песниковог величања њеног поступка лежи у наглашавању хришћанске идеје да је кратак живот пун врлине бољи од могућности да млада жена постане „слуга љубави“ која наводи на грех браколомства. Ветрановић, као хришћанин, зна да је самоубиство неопростиви смртни грех против самог Бога као животодавца. Зато узима пример из историје античког Рима где се част често спасавала самоубиством. Може да велича Лукрецију, али и да истакне хришћанску моралну поуку да жена треба да брани своју част поштеним животом. Млада Римљанка племенитог рода треба да буде узор дубровачким женама и зато са њене трагичне судбине песник може да пређе на уопштавање поруке која је била применљива на морал времена и средине у којој је живео.

Чување девичанства у непосредној је вези са чашћу жене. О томе пева у смртници *У смрт једне крепосне дјевице* која има изразито морализаторску концепцију. Велича девичанство и каже да сви жале покојницу која „дјевству краљује“. На тако поштену жену љубоморна је чак и смрт јер је највећа „крепост“, тј. врлина, покојнице била сачувана телесна чистота.

Идеална жена требало би да буде онаква каква је била Џива, супруга власелина Саба Менчетића. Потицала је „од рода честита и крви властеоске“, блага и побожна, па су је и жене благосиљале. У поређењу са њом, мале су пророчица

---

⁴⁹ На то је указала З. Бојовић у: *Предговор...*, стр. 51.

Касандра, богиња Дијана и лепа Јелена. Увек је пазила на свој углед и жали је цео Дубровник јер је својим врлинама заслужила поштовање. Била је његов понос („граду Дубровнику почтење, слав’ и час“). Јавља се са неба мужу јер зна да није навикао да живи без ње. Њеним примером песник је истакао како жена учвршћује и ојачава брачну везу јер што је љубав хришћанскија, то је дубља и трајнија.

У ренесанси је жени припало ново место. Она је морала да истакне своју женственост и лепоту, али је, више од мушкарца, требало да пази на своје држање и пристојност. Ветрановић је тога свестан и зато у својој критици жена и моде нарочито истиче природност, нежност и скромност које су се губиле пред жељом да се спољашњим изгледом и понашањем истакне друштвени положај.

ПЕСНИКОВ СТАВ О СУДИЈАМА

Ветрановићево певање о судијама плод је искуства јер је био сведок неправди које су чинили. О њима има врло неповољно мишљење и приказује их као подмитљиве и неправедне. У *Пјесанци врху оченаша*, у којој Молитву Господњу рашчлањује на стихове и разматра их у светлу прилика у којима живи, стих те молитве *И отпусти нам дуге наше, јер смо и ми отпустили дужницима својим*⁵⁰ у знаку је песниковог виђења правде. Ње нема и он би је радо запитао где јој је мач којим влада светом, а онда горко констатује да се она не може остварити јер су судије подмитљиве „и суд се не море без мита имати“.

Много конкретније и оштрије напао их је у другој *Ремети*. Пустињак каже да се на њих подиже плач удовица и осталог сиромашног народа. Продали су душу ђаволу и жуде за туђим новцем да би осиромашили праведне. Пита их зашто се не боје смрти и констатује:

„ У миту се ви топите
и митом се закалдате,
а бога се не бојите
и смрти се не надате.“
(325-328)

Ремета их упозорава да не падају у смртни грех среброљубља и да се не богате на рачун сиротиње јер ће права правда учинити „пусто благо да остане“. Овај исказ песник је засновао на парафрази народне изреке „Отето – проклето“ и тако указао на то да ће их до потпуног уништења довести њихова „ташта слава“ јер је таштина смртни грех.

На праведан суд подсећа и госпођа Цива у осмртници *Na priminutje gospođe Džive, druževnice gospodina Saba Menčetića, vlastelina dubrovačkoga, M.D.L.X.* Она саветује мужу да свакоме једнако суди

„ер земљу ки суде, а нијесу исправни,
залуду рај желе и ови крам приславни,

⁵⁰ Дванаести стих из Молитве Господње цитиран је према: *Biblija*, Zagreb, 2008, стр. 1116.

зач сам бог од згара, праведно ки суди,
педјепше и кара за тај гријех зле људи.“

(247- 250)

Алузија на неправедност и дволичност судија јасна је и у песми *Плач дјевице Марије на крилу Јесуса мртва држећи*. Сећајући се како је Пилат судио Христу, Богородица скреће пажњу на лицемерну пресуду после које је римски намесник опрао руке, правдајући се да испуњава вољу народа. Уместо да, као представник власти и судија, суди сам, он правду предаје у руке окупљеног народа рекавши: „Судите како знате!“ Очајна Богородица, која је овде више представљена као жена из народа која је изгубила сина него као библијска Богомајка, вапи за правдом јер је страдао невин човек, а помилован је разбојник.⁵¹

У свим овим песмама судије су представљене као људи огрезли у покварености која је у њима угушила осећање за правеност и непристрасност. Ветрановић се и као човек и као монах гнуша њиховог ниског морала и супротставља му правду Божју као идеал коме треба тежити јер је Бог увек благ и човекољубив и суди праведно.

---

⁵¹ Богородица кроз плач каже:

„То ли суди прави бише,
да опросте разбојника,
а Јесуса мога синка
без кривице уморише!“

(561 –564)

СЛИКА ТРГОВАЦА И ТРГОВИНЕ

Када је Карло V почео да учвршћује своју власт у Италији, средиште европске трговине је због опасности од Турака и откривања нових морских путева премештено из Средоземља на Запад. Уношење племенитих метала из Америке у Шпанију повећало је прилив новца и раст цена. Са златом, а нарочито са сребром сребром, трговци поступају само као са благом које треба гомилати, учинити неактивним и, у складу са меркантилистичком трговином, задржати у земљи. Међутим, насупротив томе, долази до савезништва између државе и крупног капитала, али владари су прекорачивали своје обавезе и позајмљивали много више новца него што је било предвиђено за остваривање њихових политичких циљева, нарочито за ширење и учвршћивање власти Карла V и Филипа II и француског краља Франсоа I. Зато у другој половини шеснаестог века долази до низа узастопних новчаних криза и 1557. године банкротирају Шпанија и Француска, а године 1475. понавља се банкротирање шпанске краљевине.⁵² То су финансијске катастрофе које су уздрмале и темеље Дубровачке Републике чија је привреда почивала на трговини, а богато грађанство хтело је да живи изнад својих могућности.

Промена односа према стицању богатства одразила се на систем вредности грађанског трговачког слоја. Трговина мења менталитет, обичаје, начин живота и моралне вредности. Усмерење дубровачке привреде на њу утицало је на састав градске елите, а основа издвајања од нижих слојева друштва било је богатство. Почиње да се цени економска активност, па жеља за поседовањем новца постаје битна јер је он важан за стицање друштвеног угледа. Зато трговци постају лакоми, јер хоће да стекну што више, и шкрти јер стечена материјална добра желе да задрже само за себе. Тако је лакомост, као материјални грех, на лествици смтрних гре-

---

⁵² О томе пише Арнолд Хаузер, *Социјална историја уметности и књижевности. Први том*, Београд, 1966, стр. 356-357.

хова потиснула смртни грех охолости.⁵³

Ветрановић је био савременик ових друштвених појава. Зато је дубровачке трговце критиковао због њихове жудње за благом, спајајући у својим делима критику њихових страсти и порока. У другој *Ремети* приказује их као људе огрезле у лакомости и назива их „трговци лакомити“. У тежњи да за зарадом путују морем и копном од истока до запада, излажући се чак и смртној опасности од гусара да би стекли „суха сребра, суха злата“. Међутим, не уживају у ономе што могу да имају захваљујући доброј заради од трговине. Изједа их брига за стечени новац и постали су робови своје шкртости⁵⁴:

„о пјенезу нер мислите,
тер трудећи по вас данак
и у ноћи када спите
не видите тихи санак.“

(381 – 384)

Стално мисле о трговини и камати и то им ноћу не да мира. Они не воде рачуна о својој одећи. Иако су им сандуци пуни ”хаљина“, носе замашћене огртаче и иду прљави „како прасци“. Тако руше свој углед⁵⁵, а лакомост чини да им душа страда због блага.

---

⁵³ О стању у дубровачкој трговини пише Beno Kotruljević, *O trgovini i savršenu trgovcu*. U Mlecima, kod „Slonice“, MDLXXIII. Priredili i obradili Rikard Radulović i Žarko Muljačić, Zagreb, 1985, стр. 125.:

„U trgovačkoj vještini zatekoh nepodobnost, nered, raspuštenost i ispraznost. Zbog toga se ražalih i zaboli me činjenica što je ta vještina – toliko nužna i toliko potrebna, zgodna i korisna – došla u ruke neukih i neotesanih ljudi, koji njome upravljaju bez načina i bez reda, bez pravila i praveći zloupotrebe, a učeni je ljudi zapostavljaju i zanemaruju, predajući je nezalicama na milost i nemilost i neiskusnima da je izvrgnu smijehu. Stoga sam se više puta pripremao da o tome pišem i da u tome poučim, da pružim potrebna pravila iz te vještine i da uklonim iz nje zablude i zloupotrebe koje su je svele na nečasne šale, himbenost, nevjeru i vjerolomstvo. Nema tu stida, čednosti, ozbiljnosti ni ikakva osjećanja čovječnosti; dapače, sve je puno svakojakih oračina.“

Тек и пагинацију дајемо по издању приређивача иако се она разликује од оригинала по томе што се у шеснаестом веку понегде уобичавало да се истим бројем листа означе обе стране које се виде заједно кад се књига отвори.

⁵⁴ У наведеном делу, стр. 199 – 200, аутор наглашава:

„No ima ih dosta koji obožavaju zlato i srebro i ne brinu se ni za svojtu, ni za prijatelje, ni za vijeća rodnoga grada, niti znaju udomiti sinove i kćeri. Odali su se jedino tom poslu, a po pristojnosti slične na seljake. Samo se bave sakupljanjem novca. Njih bi trebalo zbog njihove lakomosti prognati iz ljudskog društva i kao Marku Krasu trebalo bi im u ustima rastopiti zlato i srebro uz riječ: „Žeđao si zlata, napij ga se.“ To je ona prava lakomost koja se po sv. Tomi naziva neumjerena ljubav za stjecanjem, a to je baš suprotno ljubavi prema bližnjemu, rodnoj zemlji i bogu. Tko stječe na taj način, uvijek smrtno griješi. Stoga trgovac mora biti skladan i umjeren što se tiče novca. Mora dati što je dužan svakome po njegovu stupnju: domovini, prijateljima, djeci, roditeljima, ženama, slugama, a i sebi za vremena, jer ih ima mnogo koji su toliko neumjereno prezaposleni da su dosadni sami sebi, a sve zbog beskrajne lakomosti i nezasiťljivosti njihova srca. Oni se mogu usporediti s nerazumnim životinjama, a ja ih poznajem mnoge i bezbrojne.“

⁵⁵ У истом делу, стр. 215, о трговчевој одећи Котруљевић каже:

„Tamna boja, dakle, čini čovjeka ozbiljnim, sigurnim i čvrstim kako hoće prirodoslovci. Ne tvrdim da ti široki kaputi od baršuna ili damaska ne priliče, ali ništa više od toga. Pazi da ne bi obukao odozgo svilu,

Песник је исте мотиве обрадио и у *Пјесанци лакомоти*. Због похлепе за благом трговци су заборавили на личну безбедност. Не жале ни живот „кад знају да ће наћи злато тој“ и одлазе у Нову Индију, Етиопију и преко Арабије. У тим несигурним крајевима неке од њих заробили су Арапи. То робље проводи живот горчи од јада „арабска тај стада пустињом пасући“ и непрестано желећи слободу.

Жеља да се обогате извитоперила је њихову људску природу и постали су неосетљиви на било какав физички или душевни напор.⁵⁶ Због жеље за сталним стицањем изгубили су душевни мир:

„такој ти путују у муци и труду
и велми тугују од злата наћ руду;
трговцем лакомос тер чини на свијети
сву тугу и жалос врх плећи поднијети,
зач с трудом путују, чијем најду злато тој,
и велми тугују донијет га на стан свој,
не имавши покоја нер с трудом пораза,
љетњи дан од зноја а зими од мраза.“

(99 –106)

Прете им морске олује и бродоломи, али жудња за благом надјачава страх и Ветрановић огорчено примећује да се трговци, упркос свему, неће зауставити, већ ће наставити да путују с краја на крај света „забивши сву муку при руди од злата“.

Трговцима на мору прети опасност од гусара и Ветрановић мора да говори о томе. То и каже у *Пјесанци Нептуну*⁵⁷, док је у *Пјесанци: Aurea aetas* рекао да се у златном добу није пловило морима, па није ни било морских разбојника који

---

jer bi izgledao kao ogrnuti majmun ili gospodar Vuk. Uživaj u tome da budeš odjeven čisto i pristojno, jer zaista dvije izvanjske stvari otkrivaju nutrinu duše, prema riječima Seneke koji je kazao: „Po vanjštini se pozna nutarnost“, tj. po odijevanju i po građi.

[...]

(Odobravam) dug plašt koji ne prelazi mjeru, tj. do pola noge, a donja haljina neka bude vješto skrojena da okrajci ne budu teški ni nezgodni tako da ti gospodariš odijelom, a ne ono tobom. hvalim boje crnu, ljubičastu i kestenjastu, sapete čarape i cipele bez resa. gdje je običaj da se pokriva glava, pazi na svoje zdravlje i nađi pravu mjeru u nošenju kukuljica, kukuljičica, kapa ili kapica, jer tisuće bolesti silaze preko glave za rđava vremena. Dobro je ne dati povoda govorkanju puka, ali podsjećam te na tvoj život i zdravlje, a najviše u onomegdje tek može nastati mala šteta.“

⁵⁶ Котруљевић у истом делу, стр. 196, говори о томе:

„ Ali trgovci ne smiju biti ni presmioni ni prehrabri da pređu mjeru, jer se previše hrabar i neumjeren trgovac izlaže opasnosti, a najvećma kad precjenjuje svoju snagu. Trgovac treba biti srednje odvažan, pa će što smiono poduzme s pouzdanjem prepustiti bogu i sreći. Istina je da kad se nešto poduzima, treba postupati razumno, vrlo ozbiljno i smišljeno, a bez lakoumnosti, te zatim prepustiti ostatak sreći.“

⁵⁷ Ти стихови гласе:

„ Свуда је плијен и гуса, свијех страна на свијети,
да се ствар без суза не може изријети
ка се ствар тајити у крову не може,
ни у пјесни збрајати без плача мој боже. “

(73 - 76)

би заробљавали путнике. Исту идеју изнео је и у *Пјесанци лакомоти*. Пошто је био савременик гусарских напада на дубровачке трговачке бродове, песник није благонаклоно гледао на морепловство. О том његовом ставу Злата Бојовић пише:

„У идеалном добу, присећао се песник, није било пловидбе морем, а то је одмах указивало на његово уверење, изнето више пута и у другим делима, да је отискивање морем доносило многе недаће и извитоперености које су угрожавале човеково спокојство и живот уопште (пловидба је неизбежно била повезана са трговином – симболом дубровачког постојања – а трговина је доброг човека претварала у грамзивога лакомог трговца, она га је излагала опасности и страдањима од гусара, од заробљавања и сл.“⁵⁸

О неправедној трговини посредно је певао у песми *Моја плавца*. Трговање се извитоперило у жељу за богаћењем. Циљ је оправдавао средство и до лакше зараде долазило се поткупљивањем. Ветрановић са гнушањем каже:

„Мимо зла остала ка сај свијет издава
тужба ме не мала још, вајмех, скончава
зач није моћ сијех дана на служби имати
праведна шкривана, ни у њ се уфати
да прида разлог прав, да душу сабљуде
с тргови кад се плава искрцат сва буде,
вај, нека дивана, тужна и небога,
од фаоса шкривана не губи разлога.“
(35-42)

Осуда се наставља јер трговац и „шкриван“ поткрадају царину и незаконито се богате.⁵⁹

Песник позива Бога да уништи „туј жилу проклету“, тј. злато које је узрок великога греха. Он би волео да сазна куда одлази толико злато јер му се чини да оно пада у пакао и постаје извор нових зала.

Трговином и трговцима Ветрановић се позабавио и у маскерати *Трговци Армени и Индијани*. Страни трговци пропатили су од гусара и разних звери. Тако указују на опасност и тежину трговачког посла. Стигли су у Дубровник и набрајају шта су донели. Позивају Дубровчане да тргују са њима. Овај позив је алузија на вештину дубровачких трговаца,⁶⁰ а у набрајању су нарочито истакнути зачини из

⁵⁸ З. Бојовић, *Aurea aetas... Научни састанак... 37/2*, Београд, 2008, стр. 56.

⁵⁹ Говорећи о моралу трговаца, Котруљевић, на 166. страни свога дела *O trgovini...*, у десет тачака наводи оно што је сасвим забрањено. Основно правило гласи:

„ (...) trgovcu je zabranjeno da ročini prijevargu i vezi s robom što se tiče težine, mjere i prodavanja jedne robe za drugu, što je krađa.“

⁶⁰ О трговчевој лукавости Котруљевић на 199. страни истог дела каже:

прекоморских земаља. То су мускатни орашчић и цимет који су, уз тамјан, веома скупи јер их у Дубровнику нема.

Ветрановић алутира и на трампу као вид трговине која мора бити поштена:

” То ли ћете што мијенити,
и ви трге ваше дајте
нећемо се расцијенити
на замјени, добро знајте.“

(257-260)

Пошто је ово покладна песма, коју певају људи прерушени у трговце, песник истиче да је позив на трговање, у ствари, шаљива игра у којој ништа није скупо, а нешто се и поклања. То је алузија на праву и поштену трговину у којој нико не сме бити оштећен.

О трговини робљем певао је Ветрановић у маскерати *Двије робињице*. У њој две Јерменке, које су заробили персијски гусари, на тргу у Дубровнику причају како су заробљене. Истичу да их воде на продају као да су овце и моле Дубровчане да их откупе, рачунајући на њихову племенитост. На то гусари одговарају хваљењем својих робиња и траже за њих три хиљаде дуката.

Сцена продаје врло је реалистична јер гусари нуде попуст ономе ко откупи младе Јерменке. Стало им је само до брзе зараде:

„Ако ћете одкупити
овуј младос на дукате,
третју ћемо одпустити
хиљадицу од наше плате...“

(221-224)

Ова песма доноси исечак из дубровачког живота јер је у Граду трговина робљем постојала још у XIV веку, о чему постоји архивска грађа, а укинута је 1416. године.⁶¹ Песник се поноси племенитошћу својих суграђана на коју се робиње ослањају јер им може донети жељену слободу.

Ветрановић је о трговцима писао са познавањем и разумевањем околности у којима се развијала трговина као главна привредна грана Дубровачке Републике. Разобличавао је све мане у њиховом моралу и животу у складу са својим ставом о бесмислености богаћења, трудећи се да својом критиком укаже на

„Lukavost ili domišljatost kod trgovca treba da je umjerena: ne škoditi drugome, ali i ne dati se prevartiti. Trgovac mora znati dokučiti razumom gdje se kriju laž i varka i da li su jednostavni ili živinski, jer u ovom poslu čovjek susreće dan -danas tisuće zamčica, prijevara i obmana. Lukavost ne smijemo upotrijebiti radi varanja.“

⁶¹ О томе су писали М. Franičević, *Razliki versi i prikazanja dum Mavra Vetrani Čavčića*, Forum, 1973, 7-8, стр. 5-72 (податак је на стр.40) и Ј. Lučić, *Dubrovačke teme*, Zagreb, 1991, стр. 516. и 529.

потребу очувања достојанства људи који су се бавили делатношћу која је била тако значајна за благостање његовог Града.

ВИЗИЈА ЧОВЕКА НОВОГ ДОБА И ТУМАЧЕЊЕ СВЕТА

Велика географска и научна открића у доба ренесансе, а нарочито Николе Коперника да је Земља округла, омогућила су да се знатно увећа познавање света и природе. Међутим, томе се придодаје и откривање целовитости људске природе, што је значило спознавање индивидуалног и у себи и у другима. Ветрановић се није оглушио о ширину таквих промена и о томе је говорио у песми *Права мудрост*. У њој је представљен ренесансни човек „кому се на свијет сај не најде прилика“ јер разумом спознаје свет. То је благо које му нико не може одузети и тим моћним оружјем послужио се да открије многе тајне природе, зашавши и у тајне астрономије и астрологије:

„ И његов још разум спаметно дохита
гди је сунцу прави друм и осталијех планета,
у дванаес скалина ки хитро растави
дванаесте живин за биљег тер стави.
Сунчана усилос гди с десна и с лијева
остале у свјетлос планете одијева
мјесецу још пуну мрклину осуди
на глави дракуну алити на куди;
од земље тер сјенца, без зраке сунчане.
учини мјесеца да у тмасти остане. “

(82 - 92)

Из ових стихова види се да је песник познавао астролошку поделу неба на дванаест зодијачких знакова и знао како се објашњава помрачење Месеца.

У складу са Птоломејевим учењем, које је прихватила Римокатоличка црква, Ветрановић описује Земљу као плочу која почива у мору и не крће се. Она вишином надилази море. Зато се оно не може излити и живот може да опстане.

Човек би своји немирним умом хтео да сазна што више о природним појавама јер га чуди све оно што не познаје. Желео би да открије како је „студен сми-

јешана једнага с врућином“ . Овде песник мисли на тајну коју крију вулкани.

Међутим, ништа се не може сазнати мимо Божје воље. Бог одређује границе људског сазнања и не дозвољава ремећење склада који влада у природи. Тако је човеков ум ограничен, а паметан је само онај ко успе да спозна самога себе, тј. да схвати границе својих могућности.

Човек стално треба да се пита каква је корист од превеликог знања. Ветрановић је, у ствари, хтео да укаже на то да неумерена жеља да се овлада свим што је на овоме свету може бити штетна до разорности. Зато упозорава да душа мора да се бори са телом јер је највећа победа човека над самим собом. Ту врлину спознали су само малобројни. Више је „безумнијех“ који живот проводе у незнању, лењости, блуду и површности. Они су пасивно потчињни греху, уместо да их моћ разума надахне за стваралачки однос према животу.

За Ветрановића су промене сазнања о свету у којем је живео, условљене великим географским и научним открићима, биле повод да преиспитује своје ставове и разрешава недоумице. Тако, у *Пјесанци мору*, истиче да море није само огромно водено пространство и узбуђује га чињеница да се та вода креће, а ипак остаје ту где јесте и не може прећи границе копна. Оно је округло и плитко, дуго и широко, слано и „житко, миоко и дубоко“. Божја је воља да је увек обло као јабука и зато песник задивљено пева:

„а ствар је чудна ријет, да је вода врху нас
и у водах долњи свијет поклопљен да је вас,
стојећи такмено од вода у пупку,
јак пице прасквено повито у клупку.“
(29 –32)

У овој космолошкој слици видан је Дантеов утицај. Италијански песник представио је Земљу као острво⁶², а по Ветрановићевом виђењу она је у центру свемира, непокретна и окружена водом као коштица у плоду брескве.

Песник покушава да схвати „чудо врх чуда“ како Сунце залази под воду, па опет излази на истоку и свиће дан када је „доњијем тмаста ноћ“. Он каже да „сунчано коло“ обасјава и с десна и с лева и очигледно је да зна за откриће да је Земља округла, па се бави животом људи на другој полулопти. Тамо је све исто и зато закључује да је човекова судбина мрачна јер су „свом врсти од људи тужице једнаке, непокој и труди.“ Што више размишља о томе, све је убеђенији у тачност

---

⁶² Данте, *Пакао*, XXXIV, 106 – 126.

старог учења да је Земља непокретна и брани га са становишта хришћанске ренесансе:

„ И разлог тој прави, да сај свијет мој боже,
што би влас на глави, ганут се не може,
ни сјемо, ни тамо како тој сви знају,
не луди, нер само ки разлог познају.“
(135 - 138)

Међутим, његов ум не може да одгонетне шта би било кад би Бог због греха казнио људе и пустио да Земља потоне. Пошто не може да реши тај проблем, препушта другима да се тиме баве. Правдајући се да зна да је судбина света у Божјим рукама, као добар верник закључује да би „луд и прилуд и манен свасма био“ свако ко би закључивао другачије.

Човек је толико радознао да жели потпуно да овлада морем. Граде се многи бродови, али оно не допушта да људи њиме загосподаре и супротставља им се олујама у којима су таласи толики да надвисе бродове, а ветар цепа једра и ломи јарболе. Зато песник говори о многим опасностима пловидбе и помиње мрки мрак када нема Северњаче, покварени компас, бродоломе и насукавања.

Са болним сазнањем да је овај свет, у ствари, долина плача, Ветрановић у *Пјесанци мјесецу* спаја сазнања о настанку плиме и осеке и Месечевим менама и научне чињенице повезује са Божјом љубављу. Ње ради, Месец треба да обасја песника. То је алегорија у духу хришћанске ренесансе која значи духовно просветљење:

„ За крипос мјесече, ку твоја влас има,
да море осече и море да плима,
и твоја промјена, алити уштап твој
мјенује врјемена како се види тој,
и лијесјем још владаш и мнократ за дости
сметено врјеме даш с великом плахости,
од звијезда с кријепости кад буде врјеме доћ,
да својом свјетлости теби су на помоћ:
рад божје љубави учин' ми харну ствар
у тмастој дубрави врх мене сини згар...“
(63-72)

Сазнањима о кретању Земље и неба, смењивању годишњих доба, плими и осеци бавио се и у *Пјесанци (о спознању)*. Каже да се над нама од истока до запада, и обрнуто, небо са звездама врти као млински точак „слиједећи у складу с

врјременом прави рок“. То кретање условило је плиму и осеку и смену четири годишња доба, што човек мора поштовати да не поступа „протива разлогу тко чини криви суд“ јер је спознање животних законитости и самога себе дар од Бога, како је истакао на почетку песме.

О кретању небеских тела Ветрановић је говорио и у песми *Вјеровање*. Рекао је да је Бог створио звезду која не залази, него влада светом. То је Сунце које обасјава Земљу, а планете „противнијем отијеком врте се около“ од истока ка западу и обрнутода би се могло рачунати време до краја света. Поновио је мисао о томе да се море не може разливати и прећи границу копна јер не може да тече иако постоје плима и осека.

Мада је покушао да нађе одговор на астрономска и географска питања која су занимала ренесансног човека, Ветрановићево схватање тих проблема у духу је средњовековног става Римокатоличке цркве која је признавала једино Птоломејеву геоцентричну теорију о Земљи као непокретном центру свемира. Зато је увек истицао да, иако је разум велико човеково благо, права је мудрост у блаженству духа јер ум је слаб пред величином Божјег дела.

РЕМИНИСЦЕНЦИЈЕ НА ЛИЧНИ ЖИВОТ

По сопственом признању, изреченом у раним песмама, Ветрановић у раној младости није волео Исуса како доликује и свој песнички рад започео је љубавним песмама пуним младалачке безбрижности и животне радости. Међутим, када се ослободио „таште љубави“, почео је да размишља о „вишњој љубави“ која је утицала да световни живот замени монашким. У песми *Молитва Јесусу* каже да је „до овогај доби“, тј. до своје 25. године, када се замонашио, живео „у злобах свак час без пристанка“, а на свој живот до замонашења алудира и у *Пјесанци размишљања од смрти*. Певајући о слави и лепоти живота, љубавним песмама и плесовима, пита се чему све то кад су световна задовољства пролазна јер је смрт казна за охолост:

” А јаох и леле, то ли је ме благо,
прстени и перле и каменје драго?
Тој ли је гизданје, тој ли су раскоше,
свјетовно уфанје, тој ли је мој боже?
Тој ли су вај славе, тој ли је лјепота,
и дике гиздаве од мога живота?
Тој ли су пјесанце, љувено ке појох,
гиздаве кад танце около изводјох?
Тој ли је ма дика, у оружју кад ја сјох,
од жива чловјека не имавши ниедан страх? ”

(43-52)

Песник не бежи од овоземаљског живота у смрт иако се мири са судбином. Из њега говори чежња ренесансног човека за лепотом и радошћу живота коју је као монах морао победити.

У *Пјесанци [X]*⁶³ констатује да се у овоземаљском животу човек не може ослонити ни на шта. Зато се одриче света, свестан да људи живе заплетени у варку живота „не мање сметени нег пиле у куках“. Каже да се одмеће и да му више не

---

⁶³ Р. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

припада („нер те се одмећу, да веће нијесам твој“). Овде је јасна алузија на његов монашки живот.

Желећи да се сасвим одвоји од људи и посвети молитви, Ветрановић се повукао на пусто острво Свети Андрија. Свој боравак на њему опевао је у првој песми *Ремета*. У њој јадикује због мука које подноси јер га многе околности онемогућавају да оствари своју намеру. Аутоиронијом и хумором исказује свој однос према животу. Тај хумор заснива се на преувеличавању пустињакове несреће и баналних узрока који је изазивају јер он не говори о својим моралним недоумицама, него о проблемима у вези са местом на којем се усамио, желећи да изазове сасећање слушалаца којима се јада. Ипак, јасно је да подноси те невоље да би спасао душу и оне показују величину његовог жртвовања. Свестан је да његов аскетски живот никога не одушевљава и да је друштвено безначајна личност која не привлачи ничију пажњу.

Свакодневица ремете сасвим је обична и не може навести ренесансног човека, склоног задовољствима световног живота, да размишља о вечном блаженству душе, које се стиче мукотрпним животом, јер пустињак невољама плаћа свој спас од великих искушења од којих се повукао у самоћу. Острво на којем живи као да се заверило против њега и први стих : „Стан’те звијери, стан’те птице“, говори да пустињак увек губи у борби са светом око себе јер га не може обуздати.

Његова јадања једини су покушај да некако изађе на крај са недаћама о којима говори. Зато, на пример, кад се жали како на острву нема птица, у ствари исказује своју жељу да их буде и помиње не само оне које се на „шкољу“ појављују, него и све за које зна. И када говори о биљном свету, набраја лековито биље, јестиве биљке и самоникле траве, пластично описујући оскудну вегетацију острва и дочаравајући своју стварност.

Ремета у врло тешким условима испуњава свој монашки завет скромности и посвећености молитви. Мора да трпи глад, а једино се мало опорави у пролеће и лето. Труди се да пронађе лепоту живота и у тој пустоши, па се радује самониклом цвећу које ће, бар закратко, оплеменили предео. Али, праве невоље настају када стигне зима. Дувају јаки ветрови, гаси се ватра у огњишту и пустињаку је хладно. Стрепи да му јаки таласи не разбију чамац о стене јер га сам

није могао извући на обалу. Физички напор био је превелик и старац је изгулио руке.

Док је море мирно, узалуд забцује мреже јер их морска струја замрси и заноси му чамац кад лови рибу „бурентином“. Не сме да плете ни врше за лов на мурине јер их те велике рибе одвлаче под стене, а пошто мало мари за рибу, једе сув хлеб и купус који нема чиме да поуљи. Уз тај оскудни оброк пије прокисло вино.

Уместо да се о покладама развесели, хвата њорке по острвским стенама јер нема „кокошице“ и плаши се да се не оклизне и не сломи врат. Међутим, најтужније је што му људи ништа не доносе, него га чак и поткрадају.

Ново искушење су гусенице које поједу све што посеје, а ту је и „морски медвјед“, тј. фока, кога се не може отарасити, па изгледа као да се животиња надмудрује са њим. Ноћу не може да спава од цврчака, а боду га муве, комарци, стенице, буве и коњске муве. Врхунац невоља са живим светом острва чини врана која се угнездила близу његове ћелије и краде му плесњиве хлебове, а остатак загаде инсекти.

Да све не би било толико црно, песник уводи горки хумор. Ремета прича како га је ”бијела врана“ испрљала и проклиње је иако је монах. После те гротескне сцене он коначно каже зашто подноси толико тегобан живот:

„а ја труде све подносим,
у пустињи овди стоје,
да у бога тој испросим,
што би хтјело срце моје.“

(429 - 432)

Тако песник истиче несклад између жеља и могућности њиховог остваривања, а указује и на проблем границе и смисла трпљења.

Кад је отерао птицу, сагнуо се да убере струк дивљег лука, али се оклизнуо и пао у трње и купине. Повредио је ребра и плећа, раскрвавио колена и заплакао од физичког, али и душевног, бола. Лечио се привијањем дрена и скорбута на ране и убоје јер других лекова нема. О његовим реакцијама на невоље које су га снашле Злата Бојовић каже:

„Психолошки мотивисане реакције (када се исплакао, било му је лакше, после најгорих непријатности диже се и др.) биле су знак прихватања овоземаљ-

ског живота.“⁶⁴

После овога, ремета је опширније објаснио зашто је прихватио овакав живот. Каже да није видео бољи начин да се приближи Богу и да му служи. Истакао је да је његова одлука била добровољна и да, упркос мукотрпном животу, није клонуо духом јер је пронашао свој начин да велича славу Божју. Марин Франичевић каже да у речима којима пустињак слика свој живот на пустом острву „има заиста истинске људске туге и осамљености и беспомоћности човјека који је угледао себе у простору на којему га ни стабло вјере, за које се свим срцем хвата, не може учврстити.“⁶⁵

Међутим, пишући ову песму, Ветрановић је имао дистанцу између себе и опеваних догађаја иако је певао у ја-форми. Реалистички тон надвладан је размишљањем о прилагођавању животу, а аутокариактура показује колико је нераскидиво песник везан за живот и како му је пустињаштво било тешко.

О својим искуствима из пустињачког живота на Светом Андрији песник је говорио и у *Пјесанци Еолу краљу од вјетар*. Ветрови су симбол променљивих животних околности, па ни рибар, ни морнар, као ни ратар, немају од њих мира. Доносе облаке, кишу, снег, слану, град, олује са громовима и муњама, мразеве, а најављују и промену годишњих доба. То је осетио и светоандријски пустињак кога ветрови својом плахошћу толико ојаде, да каже:

„да ми се све све кости у зглобијех раздијеле;
и у гоју и у миру моје руке што саде,
тој ми све подиру с коријенком и ваде,
тер није моћ, вај мени, без боја и рати
најманше зелени садит ни владати.“

(74-78)

Да се не боји, проклео би своју злу срећу која му је одредила такав живот. Не може ни да опише, нити да искаже своју несрећу, па се само нада да ће се пред Богом оправдати за све што му се догађало.

У песми Ветрановић говори и о своме мукотрпном писању за које му је потребан душевни мир, а ветрови, тј. животне неприлике, то му не омогућавају. Зато ствара „у муци ломећи свијес“ своју. Наглашава да не жели да нико не осети муку ни бол његове одлуке да пише песме. Ветрови ометају мир који му је потребан за писање поезије и растужују му срце и душу. Тако је изнео познату истину да ве-

⁶⁴ З. Бојовић, *Предговор...*, стр. 25.

⁶⁵ М. Franičević, *Razliki versi...*, стр. 39.

трови могу утицати на душевно стање и расположење, а самим тим, њему као песнику, односе надахнуће.

Над својим пустињачким животом песник јадикује и у *Пјесанци Нептуну*, поверавајући богу мора тугу јер нема другог саговорника „у овој пустоши при- тужној за дости“. Тражи да му дозволи да нађе прави пут вечите светлости. То је живот обасјан божанском милошћу која је песнику у пустоши Светог Андрије веома потребна. Он жели живот у коме нико не уздише и не плаче, а нема ни лопова, нити гусара. Тада би могао рећи да је нашао место где ће живот бити песма („пјесанце гдје ће пјет у гоју живот мој“). Хришћанска визија идеалног живота надвладала је слику Нептуна и његове силе која је била само оквир у који је Ветрановић сместио своја размишљања о животу на Светом Андрији и жељи да мирно пише.

Пошто је свет лишен божанске милости, очајни песник у *Пјесанци нимфи Еко* констатује да ће певати о својој тузи до краја живота. Тако је нагласио своју усамљеност јер га људи не разумеју и не саосећају са њим. Нимфа еко је алегорија одјека његових песама међу савременицима пошто му је „измукао глас од веље болјезни“.

Несрећна судбина досудила му је немиран живот, па зато има обиље грађе за своје песме. Међутим, мучи га мисао да нема довољно времена да их заврши, па у *Пјесанци ловорици* каже да кад би хтео да искаже све, не би му било доста „сто годиш’ и сто љет“. Песник овде алудира на своју старост којом ће се бавити и у *Пјесанци (о спознању)*. У њој се моли да поживи довољно дуго како би могао завршити своје песме и пронаћи прави пут да Богу да „славу на свакој љубави“. Мотив проналажења правог пута овде је искоришћен да се истакне ослобађање од сумњи у Божју правду које би деловале богохулно.

Песник би хтео да се смири јер му је живот био тежак. Његова душа је као бродич који жели да доведе у мирну луку и тај мотив обрадио је у песми *Моја плавца*. Себе назива јадним („ја небог“) и каже да само Бог зна колико се намучио желећи да своју душу у миру испуни љубављу „појући у пјесни“.

Он се моли за спас своје душе и та молитва делује као да се морнар моли за сигурност свога брода на пучини. Пуна је животних појединости које треба да

укажу на постојаност вере. Песник се моли Исусу да му чува „и плавцу и тринкет“, мала и велика једра, дебелу бродску ужад и сидра без којих се не може сачувати ниједна лађа. Његову душу треба, као бродић, сачувати од „милине морскога саплуна“. Као што се лађица може насукати на песку у плићаку, тако и душа може подлегне греху. О њој се треба старати као што се брод оријентише по компасу и звезди Северњачи јер душом кормилари Богородица коју човек позива у помоћ. Тако је песник истакао своју жељу да остатак живота проведе мирно.

Ветрановић је био сведок двеју епидемија куге које су захватиле Дубровник 1527. и 1533. године. О болести која немилосрдно разара све пред собом, и коју доживљава као Божју казну за многе грегове људи, певао је у *Пјесанци сан*, алудирајући на Дубровник. Аутор пореди болест са разјареним лавом који је покидао окове и ништа га не може зауставити. Умиру чак и новорођенчад, па песник каже да би и камен („мрамор“) проплакао од жалости.

Несрећа је толика да би се, каже Ветрановић, пре могле пребројити пчеле у роју него жртве куге. Међу умрлима тражи некога познатог, желећи, у ствари да га не нађе. Дирљиво је исказао варљивост наде, али, као смртник, не сме да се меша у Божји суд и открива имена оних које је видео у поворци мртвих.

Сан је оптеретио његову душу и он се пита хоће ли Бог заиста тако свирепо казнити људе. За такво страховање оправдава се као човек који само износи своја размишљања и тражи од Бога да испуни обећање, дато после потопа, да више никада неће уништити оно што је створио по своме обличју и љубави. Његова људска реч супротстављена је Божјој правди. Он говори као човек ренесансе који жели одговоре на питања која га муче. Зато је овде Бог као саговорник који треба да образложи свој став, а много мање га песник види као свемогућу силу које се само треба плашити. Такво гледиште није догматско јер, више од католичког монаха, из Ветрановића проговара човек његовог доба који се усуђује да преиспитује и неке моралне ставове који су у Библији канонизовани ко реч Божја.

У *Пјесанци у вријеме од пошљице* песник даје развијену слику смрти коју сеје куга. Он каже да није било тужнијег призора од мноштва људи које „гола кос“ и гњати водјаше у робство“. Варира слику из *Пјесанце сан* и додаје да на свим језицима, на целој земљи, људи оплакују умрле од куге. Загледан је у дугу колону

жртва болести и уплашен да не спази некога од својих најмилијих. Кад угледа своје нећаке, скамењен је од бола:

„Меу младос осталу туј познах јадован
и Криста и Лалу тер остах мраморан,
гди у поред ходјаху, ронећи сузице,
и смртне ношаху на грлу узице...“
(419 - 422)

Пошто страшна болест није мимоишла ни чланове његове породице, Ветрановић алудира на Божју правду која није поштедела Дубровник чије је грађане критиковао због охолости, среброљубивости, похлепе, себичности и других мана.

Песник је о куги која је беснела у Дубровнику писао и у посланици *Племенитому и вриједному господину Петру Хекторовићу властелину хварском с великијем приклонством одговор умилјен Д. Мавра Ветрани*.⁶⁶ Дајући опширну слику епидмије (стихови 179 – 236), Ветрановић истиче страхоту трагедије и каже да се због велике туге Дубровник „дрнилом покри вас како удовица“ и наглашава да је мислио „да неће за сјеме остати чловик жив.“ Потом укратко помиње и другу епидемију ове болести јер неће да увећава тугу пошто је Бог био милостив и отклонио „тај стрил крвави“.

Штури подаци о Ветрановићевом животу, расути по његовим делима, говоре о песнику који је наглашеним субјективизмом градио спознају о себи као човеку свога доба, али опредељеном за хришћанску ренесансу. Свесно исповедајући властиту интиму певањем у првом лицу, успео је да уједини осећајност и рефлексивност, говорећи о томе шта ради, чему служи и своме схватању односа човека и Бога, смрти и пролазности овоземаљског живота.

---

⁶⁶ Посланицу је објавио Milan Rešetar, *Ein Sendschreiben Vetranović's an Hektorović*, Archiv für slavische Philologie, 1901, XXIII, стр. 206 - 215.

ВЕРТАНОВИЋ И САВРЕМЕНИЦИ

Својим песмама Мавро Ветрановић пропратио је догађаје у вези са личностима са којима је био близак, као и смрт рођака и пријатеља. У посланицама дубровачким и хварским песницима, као и у осмртницама, пружио је драгоцене податке о књижевном раду и животу у Дубровнику у шеснаестом веку, а понекад је исказао своја осећања, расположења и ставове.

Једну од својих најважнијих посланица, *Пјесаницу Марину Држићу у помоћ*, песник је испевао да би свог савременика Марина Држића⁶⁷ одбранио од оптужби да је плагијатор и да је присвојио његову пасторалу *Тирена*.

Оклеветани писац жалио се на причињену неправду у својој посланици *Свитлому и вридному властелну Сабу Никулинову*⁶⁸, али је одлучно одбијао и саму помисао да Ветрановић подтжава такву лаж. О томе Милан Решетар каже:

„ U тој D-ćeвој pjesmi нема, istina, direktne aluzije na *Tirenu*, ali se zato jasno vidi da D. tada još nije bio poznat kao pjesnik, jer o sebi kaže: „lupeštvom, ah time ne tvor’ me nitkore, neznano er ime slavno još bit more (stih 21 – 22), па opet: „A tko zna ako i sad Držić ištući steći čas, ovi grad prosvijeti pojući (stih. 61 – 62).“⁶⁹

---

⁶⁷ О решавању питања ауторства Држићевог дела писао је посебно, у својој докторској дисертацији, 1908. године Petar Kolendić, *Mavro Vetranovičs und Marin Držićs Gedichte, Lösung der Autorschaftsfrage betreffend die Gedichte beider Dichter*.

Тим проблемом бавио се и R. Bogišić, *Marin Držić i Mavro Vetranović. Još jednom o aferi oko Držićeve „Tirene“*, Croatica, 1970, I, 1, стр. 71 – 87.

⁶⁸ У тој посланици Држић каже:

„ Тим веле: ”Тој ни час од града
И ако ’е ни сада пјеснивац нег један,
земаљска ки склада и рајска у пјесан,
Од бога ки би дан овојзи држави
за урес приславан, ким да се прослави,
у пјесан тај стави све Држић што поје.”
Тој Чавчић не прави, истина ни то је!
Вридне части своје доста је Чавчићу,
бољи дио од које зач би дал Држићу? “

Цитирано према: *Djela Marina Držića*, Zagreb, 1930, SPH VII², стр. 18.

Осим тога, млади писац бранио се и новим извођењем *Тирене* која је имала нови пролог, написан за ту прилику, као и објављивањем пасторале под својим именом.

⁶⁹ M. Rešetar, *Djela Marina Držića, Uvod*, Zagreb, 1930, SPH VII², стр. XCVII.

Мавро Ветрановић одлучно подржава младог Држића и помаже му да докаже да је написао *Тирену*. На самом почетку своје песме обраћа се дубровачким песницима⁷⁰ :

„вашег старца намирите
крива суда не чинећи,
кијем Држића сад творите,
свога труда не сцијенећи.“
(9-12)

Упозорава их да нису добро проценили дело младога песника који никога не поткрада, пише самостално и има своју инспирацију. Наглашава да је стварање муко-трпно јер Држић пише „своју свијес ломећи“, проводећи бесане ноћи јер муза од њега тражи „нека мучи, нека труди“. Затим, поменувши пасторале (песме „с разговором од пастира“), алудира на *Тирену* и њеног главног јунака старца Радата који пати због љубави.⁷¹

Новом алузијом Ветрановић упућује на Драгића, Радатовог сина, и тако поново подсећа читаоца на садржај пасторале и место где је изведена 1549. године, тј. на простор испред Кнежевог двора.⁷²

Држићеве песме, каже Ветрановић, достојне су сваке похвале јер је њима прославио Дубровник и богомдани је песник. Хвалећи аутора *Тирене*, он износи став ренесансне поетике да је песник изабраник муза и да својим стиховима постиже бесмртност.⁷³ Држић је њихов миљеник и треба му одати признање јер пише песме „части свога Дубровника / ки је круна од свијех града“. Ветрановић није пропустио прилику ни да искаже своје родољубље и понос на Град, а песму поентира наглашавањем да Држићу не треба чинити неправду оптужбом да је плагијатор, као и позивом дубровачкој омладини да младог писца слави „у веселју и радости“.

Иако је повод за ову песму била Ветрановићева жеља да Држића одбрани од неоснованих оптужби, *Пјесанца Марину Држићу у упомоћ* значајна је и због

---

⁷⁰ Да напад на Држића долази управо из редова песника, Ветрановић показује у стиховима:

„Сијех вас молим рад љувезни
племенити Дубровчане,
ки појете рајске пјесни
и сијете по све стране...“

(1-4)

⁷¹ Та алузија је у стиховима 37 – 44.

⁷² Стихови 65 – 76.

⁷³ На ово је указала З. Бојовић, *Зачеци дубровачке ренесансне поетике*, Зборник у част Војислава Ђурића, Београд, 1992, стр. 121.

ренесансних погледа на песничко стваралаштво, али не само са становишта поетике, него и патриотизма и уметничке несебичности њеног аутора. Ветрановић види да Држићева поезија велича Дубробник, а „старац“, како себе назива у песми, целог живота праведно је служио Богу и своме Граду. Његова оцена *Тирене* сведочила је да је ценио и само дело и ту драмску врсту јер је и сам у младости писао пастирске игре.⁷⁴

Ветрановићев однос према Држићу, кога је сматрао драгим пријатељем, нарочито је субјективно обојен у осмртници *На приминутје Марина Држића, Дубровчани на тужба*. Песник жели да оплаче пријатеља кога је смрт прерано узела. Задесила га је у Венецији, где је и сахрањен.

Умро је велики песник и Ветрановић зато помиње његова дела: љубавну поезију, пасторалу *Тирена* и трагедију *Хекуба*. Тако је указао на правог аутора ове трагедије.⁷⁵ Аутор истиче да на словенским просторима више неће бити песника који је толико прославио свој град.⁷⁶ Његову славу треба да чују Дунав, Сава и Драва, али и „Славија“, тј. словенски народи.

После Држићеве смрти утихнула је музика која је пратила пасторале и Ветрановић уноси животне реалије набрајајући музичке инструменте: плачни су леути, неме су флауте и остале свирале, виолине („виолуне“) не звоне слатко, „кордине с корнети“ изгубиле су слатки глас, помутио се звук монокорда („моникорда“), клавићембала („главочимбала“) и харпсикорда („арпикорда“). Песник не може исказати своју тугу и дао би и живот да најближег пријатеља може вратити из мртвих јер са сигурношћу може да каже да таквог „пријареља другога, ни друга“ више неће стећи. Говорећи о њему, Ветрановић наводи и надимак Видра и позива све песнике да са њим говоре у славу Држића. Хтео је да, бар посмртно, његов пријатељ добије задовољење за неправде које су му причињене док је био

⁷⁴ О значају Ветрановићеве оцене *Тирене* говори З. Бојовић, *Предговор...*, стр .38–39.

⁷⁵ Злата Бојовић објашњава у: *Предговор...*, стр. 41.

„Изведена у Дубровнику 1559. године, *Хекуба* је пала у заборав, а када су у XIX веку почела да се издају дела Мавра Ветрановића, она је изишла под његовим именом. Ова осмртница, коју је пронашао и објавио Петар Колендић, открила је правог аутора *Хекубе*.“

⁷⁶ Ветрановић не пропушта прилику да велича Дубровник чак и кад оплакује Држићеву смрт и каже да је покојни песник прославио

„ најлише Дубровник, који је вазда био
од муза љубовник и у свакој слави цтио,
и цтјеће у вике вредности напуњен
од славе толике, којом је окруњен.“

(163-166)

млад и непознат, да дубровачки писци схвате да је умро један од најбољих међу њима и да му одају признање иако оно долази прекасно. Желео би да оде на пријатељев гроб, златним словима испише похвалу на мермерној плочи и поспе је цвећем које су набрали јунаци Држићевих пасторала, а хтео би и да сирене и морске виле поспу Држићев гроб травом за оживљавање мртвих, коју има Посејдонов син Глауко. Тада би Венеција схватила

„Видрина што је хвала и разум и слава,
кога је одгојил Дубровнк славан град,
а Бнетак посвојил, гди мртв лежи сад.“
(362-364)

Повезивањем античког мита, Држићевих јунака и сопственог губитка блиског пријатеља Ветрановић истиче човеково немирење са смрћу оних који су му драги, као и чињеницу да би Држић тек показао величину свога талента. Зато му је тешко што је Венеција „посвојила“ мртвог дубровачког писца, као да га је отела његовом родном граду. Наведени стихови могли би се схватити и као Ветрановићева горка иронична алузија на богатство Венеције која присваја све што је материјално и духовно вредно.

Тужни песник нада се да ће му се Бог смиловати и дозволити да брзо буде у слави небеској са својим драгим пријатељем јер је Дубровник без Држића као село где не пева петаро („јак чељад у сели, гди кокот не поје“).

Своја осећања Ветрановић је изнео непосредно, топло и искрено, а истој теми вратио се у *Надгробници горњег реченога Марина*. Она тоном одудара од претходне осмртнице јер у њој нема очаја и неутешног оплакивања, као ни песникове жеље да што пре умре како би се „у вишњој радости“ састао са Држићем. Наглашен је духовни мир и срећа што је његов покојни пријатељ у небеском блаженству. О смрти говори смирено и, као представник хришћанске ренесансе, каже да се треба молити како би се заслужило царство небеско, тј. „да се с Видром населимо у весељу небескому“.

Као што је песмама оплако Држића, Ветрановић је своју жалост због смрти песника Мара Лиле⁷⁷ исказао у осмртницама *Пјесница Лили на гробу* и *Лили друга*.

---

⁷⁷ У SPH V објављена је *Надгробница Николи Димитровићу* (сложена по д. Мавру Ветрани Чавчићу), али исти стихови објављени су под насловом *Пјесница Лили на гробу* у SPH III, где је већина Ветрановићевих песама. Проблем је покушао да реши Томо Матић који каже:

„Eine völlig befriedigende Lösung der ganzen Frage von der Widmung dieses Gedichts giebt uns der ragusanische Dichter Antun Sasin. Er erwähnt in seinem Drugi san (Stari pisci XVI, 158) unter den anderen schön verstorbenen Dichten auch einen Maro Lila, und zwar in der Reihenfolge zwischen den Lyriken Savko Mišetić und Miho Monaldović, von denen einer vorzugsweise und der

На почетку прве сазнајемо да је Маро Лила умро млад и да га смрт „свасма раздијели од службе љувене“, тј. да је писао љубавну поезију. Путовао је и ван Дубровника, па „многе државе пјесанцом насити“. Он је прославио „словински вас

---

andere ausschliesslich italienisch dichtete. In dem darauf folgenden gedichte „U pohvali pjesnika dubrovačkijeh“ (ib. S. 160) wird ebenfalls ein Dichter Lila und zwar wieder zwischen Monaldović und Mišetić erwähnt. Von ihm heisst es da ausdrücklich:

ki pjesni spjevaše u vas glas
od slavne ljuvezni, s kijeh dobi slavu i čas.

Da Maro Lila von Sasin immer zusammen mit Monaldović und Savko Mišetić erwähnt wird, so könnte man daraus wohl schliessen, dass er diesen beiden Dichtern näher stand. Dass er aber nicht, wie z. B. Monaldović, bloss italienisch dichtete, beweist eben das von Vetranić für ihn verfasste Epitaph, wo es heisst: „zač si njim (sc. svoji glasom) poslavil slovinski vas jezik“.

Die erwähnten zwei Gedichte Sasin's entstanden gegen Ende des 16. Jahrhunderts (cf. Budmani in Stari pisci XVI, S. XV). Zu der Zeit war Maro Lila schön längst todt, da er auf jeden Fall vor 1576 (dem Todesjahre Vetranić's) gestorben sein muss. Nach den Worten Sasin's sind wir wohl berechtigt anzunehmen, dass er der literarischen Generation Bobali's (geb. 1529 oder 1530, gest. 1585 – cf. Jireček Beiträge im Archiv für slav. Philol. XXI 3/4 S. 469) und Monaldi's (ca. 1550 – 1592) angehörte. Vetranić sagt zwar, dass Maro Lila jung starb, indem er seine „mlados gizdava“ hervorhebt, aber diese „Jugend“ darf nicht nach unseren heutigen Begriffen beurtheilt werden – es scheint überhaupt, dass wir heute viel früher alt werden unsere Vorfahren. Im vorliegenden Falle wird unsere Annahme von Vetranić selbst bestätigt, denn im zweiten ebenfalls den Dichter Lila gewidmeten Gedichte, wo Dum Mavar die hinterbliebene Witwe tröstet, sagt er, dass der Tod Maro's

”obrati onuj vil u trude i tužbu
S kojom je svezan bil mnogo ljet u družbu.“

(Stari pisci III, 198)

Seinem Alter nach wird also Lila wahrscheinlich näher Bobali als Monaldi stehen.

Aus dem Vorhandensein der erwähnten Nadgrobnica im Zaratiner Codex zog. Prof. Rešetar die ganz richtige Schlussfolgerung, dass, wenn das Epitaph für Nikola Dimitrović verfasst wurde, die im Codex nach der Nummer 750 folgenden Gedichte nach dem Jahre 1553 in denselben eingetragen wurden. Folglich verschob Prof. Rešetar den Terminus ad quem des Entstehens des Zaratiner Codex bis aufs Jahr 1553. Da aber das ganze Epitaph seinem Inhalte nach – wie bereits hervorgehoben – nicht recht gut auf die literarische Thätigkeit Dimitrović's passt und andererseits sich als Bruchstück eines längeren dem Tode des Dichters Maro Lila gewidmeten Gedichtes erweist, so ergibt sich von selbst die Frage, wie diese neue Auffassung der Nadgrobnica gegenüber der Frage vom Alter des Zaratiner Codex steht. Wenn wir im Stande wären, das Todesjahr Lila's wenigstens annähernd genau zu bestimmen, wäre dadurch viel gewonnen. Kommen wir noch einmal auf die Angaben Sasin's zurück. Er lässt die Dichter in seinen schon erwähnten Gedichten in folgender Reihenfolge nach einander folgen:

Menčetić, Vetranić, Čubranović, Gjore Držić, Živon Dimitrović, Vidra, Mišetić, Lila, Monaldović, Burešić und Maroje Mažibradić (in Drugi san) – und dann: Menčetić, Vetranić, Gjore Držić, Čubranović, Dimitrović, Živon, Marin Držić, Mažibradić Maroje, Monaldović, Lila, Mišetić und Burešić (in U pohvalu pjesnika dubrovačkijeh). Es ist augenscheinlich, dass da die Dichter im Ganzen und Grossen nach ihrem Alter geordnet wurden und dabei wird Lila konsequent in die jüngste Generation, stets nach Dimitrović eingereiht. Wenn er auch kein hohes Alter erlebte, so können wir doch nach den im Gedichte Vetranić's selbst enthaltenen Angaben, wo es heisst, dass er viele oder wenigstens mehrere Jahre (mnogo ljet) in der Ehe lebte, mit aller Wahrscheinlichkeit annehmen, dass der Dichter Lila, der von Sasin immer – wie bereits erwähnt – zusammen mit Mišetić (geb. 1530) und Monaldović (geb. ca. 1550) angeführt wird, jedenfalls in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts aus dem Leben schied.“

Цитат из: Т. Матић, *Die Widmung eines Gedichtes Vetranić's*, Archiv für slavische Philologie, 1904, XXVI, 2, стр. 263 – 265.

Питањем ко је био Маро Лила бавио се и Марин Франичевић, *Razliki versi dum Mavra Vetrani Čavčića*, Fogum, 1973, XII, 7 – 8, стр. 5 – 72, али није одгонетнуо ко је, у ствари, тај песник. Он сматра да не би требало занемарити мишљење Ш. Урлића да је то био стриц Марина Лилиата, умрлог у Једрену 1571. године.

Милорад Медини, Петар Колендић и Мирослав Пантић сматрају да се под именом Мара Лиле крије име песника Марина Кристичевића. На ово мишљење указује З. Бојовић, *Предговор...*, стр.40.

језик“, па зато Ветрановић не може наћи „у нашем језику“ праве речи којима би похвалио „изврсни разум“ покојног песника.

У другој песми поново се истиче чињеница да је Лила писао љубавну поезију и да га је у томе омела смрт успевши „да пјесни све смете од рајске љубави“.

Потом Ветрановић помиње Лилину удовицу⁷⁸ која је остала сама после двогодишњег брака . Из горког личног искуства он зна да је узалудно туговати, али разуме бол несрећне жене и труди се да је утеши, истичући да разум мора победити тугу.

Књижевноисторијских података има и у *Надгробници господину Дум Антуну Лучићу, Дубровчанину, вриједному учитељу од божјијих закона*. Он је био магистар канонског и грађанског права. Сазнајемо да је умро на Лопуду и да је смрт узела „врднога књижника“, васпитача и учитеља који је личним примером и добротом показао како треба живети.

У другом делу ове надгробнице Ветрановић се вратио проблему који га је увек мучио, тј. неслози и ратовима. Дум Антун Лучић моли се за спас Дубровника од тог зла, као и за избављење свих хришћана, нарочито морнара, од Турака:

„тер моли сад бога горуштом љубави,
од рата свакога да свој пук избави,
да сада и вазда размирја и рати
ни помор ни глада не да му познати
и да бог избави све душе крстјанске
с мрнари и плави од руке поганске,
и од морске пучине, јадовно гди такој
топи се и гине мрнара велик број.“

(29 – 36)

Племенит за живота и после смрти, дум Антун је заслужио да му се доброта узрати бар скромном молитвом на гробу. Зато песник моли све који дођу да то не забораве, подсећајући тако своје суграђане на трајне моралне вредности.

Вишеструко идентични елементи књижевног стварања , географска близина и непостојање политичке нетрпељивости довели су до зближавања дубровачких и хварских писаца. Језгро тих односа чинили су дубровачки песници Мавро Ветрановић и Никола Наљешковић и Хваранин Петар Хекторовић.

Посланица *Племенитому и вриједному господину Петру Хекторовићу властелину хварском с великијем приклонством одговор умилјен Д. Мавра Ветрани,*

---

⁷⁸ Могли бисмо прихватити мишљење Марина Франичевића који у свом раду *Razliki versi...*, стр. 46, кажеда је песма посвећена Лилиној удовици јер јој се Ветрановић обраћа у даљем тексту и настоји да је утеши.

испевана у Дубровнику 3. априла 1539. године, најстарији је сачувани документ о односима између Ветрановића и Хекторовића. То је песников одговор на изгубљену посланицу хварског песника у којој је овај писао о куги на Хвару и величао свог дубровачког пријатеља.

На самом почетку види се топао однос Ветрановића према Хекторовићу. Песник шаље писмо „с великом љубави“, а са њим и „срца већи дил“. Обавештава пријатеља да је био болестан и да је оздравио, те му пише пошто је одавно примио његово писмо. Затим истиче да Дубровник велича Хекторовића који је хвалио славу Ветрановићевог града.⁷⁹

Хвалећи Дубровник, Хекторовић је похвално говорио о Ветрановићу као најбољем „од људи разумнијех нашега језика“. Међутим, дубровачки песник, због своје монашке скромности, не може да прихвати такво величање. Заредивши се, одрекао се световног живота и похвале му нису потребне. Он у своме бенедиктинском реду жели да заслужи само блаженство душе и зато поручује пријатељу:

„И калуђер сваки духован навлашто
не иште глас тако похваљен бит за што,
нер да је приклонан, нер да је умилјен
и да је подложен свакому и хваљен,
носећи прилику од мртва чловика,
сплесавши сву дику и дјела толика
од свјетовне славе, у кратко која сја,
ку мудри сви праве, да у мао час
бијега тја.“

(79 – 86)

Хекторовић је писао о епидемији куге која је на Хвару однела много жртава. Ветрановић жали због те несреће, али захваљује Богу што је поштедео његовог хварског пријатеља који је својом поезијом „прославио словински језик вас“. Потом пише о два епидемијама куге у Дубровнику и наглашава да су обојица претрпела исту патњу.

Ветрановић се труди да узврати на Хекторовићеве похвале, па, не бојећи се

---

⁷⁹ Ветрановић каже: „..... И на тој хвали
са свом ти државом Дубровник захвали;
и није млад али стар у нашој држави,
ки велми таку ствар, твој листак не
слави,
а навлаш властеле и ки су честити,
разума ки желе твога се налити.“

(41 – 46)

охолости, велича хварског песника. Хвалећи његов песнички рад, подстиче га да настави да пише иако је стар. Каже да је Хекторовић „вјекуште зрцало нашега језика“ и да од старости није толико слаб да не може „писати пјесанце гиздаве“ које га „свуд славе“.

Подстицање на даље писање и позив да му Хекторовић шаље своје песме говоре о томе колики значај Ветрановић придаје песништву. Рафо Богишић о томе каже:

„Vetranovićeva molba Hektoroviću da ne prestaje pisati rječito svjedoči da je riječ o čovjeku kojemu je skladanje i spijevanje zapravo jedini „izlaz“, jedini odušak u složenoj svakodnevici življenja, jedino što je vrijedno pažnje, što ostaje. A kad bi Hektorović udovoljio Vetranovićevoj molbi – a on je to činio, onda je Vetranović bio dvostruko zadovoljan i sretan. Bio je zadovoljan jer mu je pjesme poslao jedan ugledni suvremeni pjesnik, blizak mu po mnogo čemu, a bio je zadovoljan posebno jer je u Hektorovićevoj poeziji, koju je dobivao na „ogled“ u usamljenosti svoga bića i svog „školja“ pronalazio divnu potvrdu vlastitog statusa i vlastitog opredjeljenja. Bivao je obogaćen i osvježen hranom koju je i sam blagovao i u kojoj je beskrajno uživao. Zanimljivo je i indikativno kako se u oba pjesnika spominje „školj“, mjesto gdje su boravili, gdje su odvojeni od svijeta u „skladanju pjesni“ realizirali svoje bitno životno opredjeljenje.“⁸⁰

У изгубљеној Хекторовићевој посланици било је речи и о изградњи његовог летњиковца Тврдаља. То се види по томе што Ветрановић зна да је већина радова завршена: помиње „палачу и двор“, „гиздав перивој“ са много различитих биљака које лепо миришу у свако доба године, воћњак „јакно рај земаљски“, голу-барник и „одрине гиздаве“, мост и рибњак.

Следи благослов у који су, на крају укључени Хвар („вазда се честит звал“) и Тврдаљ јер Ветрановић зна са колико је напора Хекторовић зидао свој летњиковац, саградивши уз њега и мало пристаниште које га је одвојило од отвореног мора.

Затим песник слика једну морску олују. Из тог описа могло би се закључити да је посланицу написао док је био пустињак на Светом Андрији. У прилог овој претпоставци Милана Решетара⁸¹ иду стихови:

„Сладко те још мољу, кад ти се пригоди,
овди ме на шкољу још лиском походи;

⁸⁰ R. Bogišić, *Mavro Vetranović i Petar Hektorović*, Dubrovnik, 1977, XX, 4, стр. 39 – 54 (види стр. 49).

⁸¹ M. Rešetar, *Ein Sendschreiben...*

нека нам не рече ки чловик позлобит:
„Дрази су далече: неће се походит;
Од мјеста до мјеста ну их пут растави,
тер дравја ни листа не шиљу с љубави.“

(469 – 474)

На почетку посланице Ветрановић је напоменуо да је због болести био спречен да одговори Хекторовићу. Кад му је здравље то дозволило, није нашао поузданог човека по коме би послао своје писмо, али закаснио одговор не значи недостатак љубави и пажње према пријатељу. Зато га моли да му не замери.

Дубровачки песник је од свог хварског пријатеља раније тражио мишљење о неком свом делу које му је послао и овом приликом захваљује му што се „свом моћи трудило без пристанка“ да оцени „један листак (...) од мале вредности“.

На крају Ветрановићеве посланице сазнајемо да је пријатељство двојице песника доживотно. Били су приближних година, па је то омогућило да се зближе, али томе је првенствено допринела тематика њихових песама, као и слични погледи на живот и поезију. Обојица су били веома религиозни, имали су много брига и невоља, а на уметничком плану у њима је сазрела свест о значају и вредности књижевног рада.

Ветрановић се сећа и поздравља Хекторовића и у посланици *Властеоству хварском* у којој га, хвалећи Хвар и хварску властелу, посебно спомиње уз Јеронима Бртучевића јер су се та два песника развијала на самом врелу песничке уметности.⁸² Он посвећује много пажње раду савремених хварских песника, истичући значај Хвара у јужнодалматинском књижевном стваралаштву.

Посланица почиње поздравом који „калуђер дум Мавар“ упућује хварским песницима - племићима јер су оличење врлине. То је, у ствари, похвала која је резултат чињенице да дубровачко – хварским везама нису сметале политичко-класне разлике јер је песницима са Хвара, који су били племићи, одговарало што Дубровачком Републиком влада властела, а дубровачким песницима било је лако да пријатељују са племићима из града који са Дубровником нема никаквих размирица.⁸³ У тим пријатељским односима била је веома важна оданост племићком саставу власти, неодвојиве од оновременог идејног приступа животу.

Ветрановић је хвалио песме хварских песника по устаљеном обрасцу: немоћан је да исказе њихову лепоту, али од те похвале важније је истицање значаја

⁸² О томе пева у стиховима 35 – 42 ове песме.

⁸³ Ово истиче Раfo Bogišić, *Mavro Vetranović i Petar Hektorović*, Dubrovnik, 1977, XX, 4, стр. 39 – 54.

књижевног рада на Хвару:

„Тер гдје се тај чује у Хвару рајска слас,
велми се радује словински котар вас;
и остале државе нашега језика

у Хвару све праве да је вриједнос велика. “
(29 – 32)

Зато песник благосиља Хвар који настоји „на мудре вриједности“. Наставља да хвали песме хварских песника, хиперболично их повезујући са сиренама које су допливале до хварске луке да их чују. Слушајући их, заборављају своје песме и пливају као „манене“. То је алузија на орфејску моћ поезије која је стваралачка, а не уништитељска.

На крају своје посланице дубровачки песник каже да је писао најбоље што је могао, али је незадовољан јер је стар и писање му је одузимало снагу. Истиче да сењоме одужује песницима који су га хвалили у својим песмама⁸⁴ јер би се огрешио кадне би то учинио.

Обе посланице указују на то да је Ветрановић био свестан заједничких интереса дубровачких и хварских песника иако су били раздвојени политичком границом. Припадали су заједничком духовном свету хуманистичке традиције и „крјепости“ и писали истим језиком. Зато су осећали јаку потребу за међусобним приближавањем и разменом идеја, што је било веома важно за развој ренесансне књижевности у Дубровнику и Далмацији.

У неколико песама поводом смрти блиских рођака има аутобиографских података који употпуњавају слику о Ветрановићу и времену у којем је живео.

Када му је 1542. године умрла старија сестра Барбара, испевао је *Пјесанцу на смрт сестре*. Пошавши од развијене слике грлице која тужно пева на сувом јавору, песник опева свој бол за сестром, али оплакује и многе друге из свога „племена“ које неће именовати јер је претужан. Двоструко је ожалостен: боли га смрт сестре, али тугу увећава неосетљивост људи који би требало да саосећају са њим и да га утеше, а он је у сну и на јави „без љувене дружбе“.

Смрт млађе сестре Катарине, која је умрла млада, опевао је у песми *У смрт сестре своје*.⁸⁵ Она почиње реалном констатацијом да нико не размишља о величини губитка док нешто не изгуби. Тако алудира на сестрину смрт, а саму по-

⁸⁴ Мисли првенствено на Хекторовића и Бртучевића.

⁸⁵ Песму је објавио Р. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

којницу поменуће тек у другом делу песме где се осврће на своју тугу. Поносан је на „почтен глас“ који је уживала његова сестра и који, упркос њеној смрти, никада неће нестати јер сведочи о угледу песникове породице који је чувала и његова сестра.

Мада је повод за настанак песме врло интиман, Ветрановић алудира и на бригу човека за спас душе. О томе треба мислити целог живота, као што је чинила његова сестра од свог рођења, јер нико не зна колико ће живети.

У *Пјесанци болјежљива друга* искрено је рекао да је туга за умрлим нећаком толико тешка да, иако је монах и строги католик, помишља и на самоубиство („да себи смрт задам, узамши бридак мач”). Тужна је слика уплаконе нећакове удовице која на крилу држи сирочиће. Тугујући са њим, каже песник, нека та млада жена одере лице у „плачу и тужби”.⁸⁶ Он саосећа и са нећаковом мајком, па ће се њих троје удружити у тузи.

Дубровачка омладина треба да подели тугу са њим. У том делу песме најверљивије и најспонтаније исказао је свој бол. Не би жалио ништа да може оживети нећака⁸⁷ који је био круна све омладине и уживао „толи почтен глас урешен за дости”. Песник и овога пута наглашава честитост своје породице и зато каже да младог човека „с државом лијепи град жалује за дости”.

У осмртници поводом смрти супруге властелина Саба Менчетића, Циве, песник каже како та честита жена са неба упозорава мужа да је Дубровник сувише мали да би се поносио својом славом која је ништавна у поређењу са Божјом величином :

„а ваш град и котар, ој друже љувени,
толи је мала ствар, како рат иглени,
и славе толике, чијем се тај свијет слави,

---

⁸⁶ О ружењу лица у знак жалости могао је Ветрановић дознати из народне лирске песме *Највећа је жалост за братом* у којој је млада Ђурђевица изгребала лице жалећи девера.

⁸⁷ Ветрановић жали

„непута придрага, за кога дал бих ја
свјетовна сва блага под сунцем које сја,
и живот и душу ако се ријет може,
да веће не тужу овакој мој боже.“

(175 – 178)

То је варијација стихова из песме *На приминутје Марина Држића, Дубровчанина, тужба* у којој каже:

„Тијем, да се може ријет, подал бих за тебе
свијем благо на сај свијет и јоште сам себе,
да живот мој скратим, а тебе драгога
н бил дан повратим из гроба тмастога...”

(247 – 250)

не имају прилике при овој држави,
ер вишња држава небески гди је рај,
већма је пространа нер стократ свијет сај...“
(213 – 218)

Ветрановић се овде враћа мисли да охолост и славољубивост могу Дубровник скупо коштати на политичком плану и упозорава на умеренији став у спољашњој политици јер је свестан немоћи мале Дубровачке Републике да сама опстане између великих сила које су је угрожавале.

На крају песме госпођа Цива подсећа мужа на најважније дужности које треба да испуни као добар дубровачки племић и хришћанин: мора бити спреман да поднесе сваки напор за добробит свога града, да праведно суди, гладнога нахрани и жеднога напоји, обуче нагога, ослободи роба, утешу тужнога и поведе слепога. Своју болест („од фланка и гуте без мирна покоја“) мора стрпљиво подносити док му је суђено. Истичући ова морална начела, песник антиципира могућност да човек достигне морално савршенство јер властела, која влада Дубровником, треба да буде узор грађанима.

Говорећи о својим савременицима, Ветрановић је оставио низ аутентичних података о дубровачкој свакодневици. Реалије у таквим песмама помогле су да се свестраније сагледа време у којем је песник живео, као и његово настојање да се укључи у дубровачко – далматински књижевни живот. Зато су се оне најмање разликовале од начина писања његових савременика.⁸⁸

---

⁸⁸ На то указује З. Бојовић у *Предговору...*, стр.37.

ОДНОС ПРЕМА ЛИЧНИМ НЕПРИЈАТЕЉИМА

Реакције на Ветрановићеве критике средине у којој је живео биле су оштре и песникови непријатељи огласили су се оптужбама и увредама. Удружили су се и уносили немир у његов живот, непрестано га прогонћи. Међу њима, каже он, сва младост протекла му је тужно, а старост му је горча од јада. Тако се на њих жали у препеву 38. псалма *Domine ne in furore tuo*. Ипак све им је било узалуд јер је, милошћу Божјом, спознао врлину праштања и ослободио се гнева. Они су постиђени и збуњени, али накратко. Зло је неуништиво и песник јадикује:

„непријатељи моји, од кијех већи број,
оружан вас стоји задат ми већи бој,
нер су ми прије тога до сада задали,
да би ме небога праведна заклали.“

(101 – 104)

Подсетивши их на издајнички Јудин пољубац, Ветрановић алудира на људску злобу која на добро узвраћа злом. Потштен је због неправде коју му наносе и осећа се превареним јер је стекао противнике само зато што је на страни добра.

Славећи Бога, са горчином пева о њима и у препеву 51. псалма *Miserere mei deus*. Они би хтели да његов живот „повуку у пропас“. Моли се да Бог отера далеко од њега све „крвнике“ који са њим без престанка „бију трудан бој“. Кад, по Божјој милости, буде спасен, биће пример („огледало“) свим људима, па ће се и злобници преобратити. То је снажна морална поука коју жели да пренесе и убеди савременике да је прави животни пут једино пут вере и спасавања душе током живота на овом свету.

У песми *Врху псалма: In te domine spero*, по начину од молитве Ветрановић каже да је разочаранији него раније јер су они који су му били драги сада против њега. Нема му одмора јер хоће да му нашкоде по сваку цену („мртва и жива хоће ме позинут“). Он више не може да поднесе толико хуља које, по наговору ђавола,

склапају савез против њега пошто су робови таштине. Зато моли Исуса:

„А сада потврди милос и утемељи
и оногај погрди, ки мени смрт жели;
тер од пса слједника том твојом љубави,
ки лаје и рика, ти мене избави,
који ми непокој и немир задава
тер памет и дух мој лајући скончава.“
(167 – 171)

Песнику се наноси велика неправда јер га непријатељи оптужују „за све зло што творе и сами што дјељу“. Њихови отровни језици боду га као стреле, копља или шиљати мач. Спремни су на свако зло да му „дух смуте“ и постављају му замке где год могу, како би га ухватили као звер у шуми. Нарочито је огорчен на једног свог противника, кога назива „прасац дивјак“, који и сада „божју полачу подријева и дубе“. Он је бескрупулозан и похлепан и тиме се поноси („виноград сплеса вас и обујми све лозје“). Очигледна је алузија на неког дубровачког црквеног великодостојника који се обогатио поткрадајући Цркву јер Ветрановић каже:

„Још бијесно тој прасе, о вишњи боже мој,
сву њиву попасе⁸⁹, до класа и поже:
пак зубе оцјери горчје од јада
тер овце растјери божјега ван стада.“
(383 – 386)

Песник исказује свој гневни презир, рекавши да „прашћад рогоборна“ настоји да тог човека отера „ван свога обора“ тек кад је потпуно уништио овце с пастирима, тј. својим неморалом одвојио вернике од цркве. Моли Бога да сатре грешника да не поткрада Цркву или нека га преобрати на љубав и милост. Тако би могао да доживи морално задовољење и каже грешнику да праведни Бог „од прасца чловика тер сад сатвори“.

Ветрановић не губи наду и моли се да га Бог погледа, не заборави и не допусти да се његова „плавца“ разбије, тј. да га сачува од пропасти⁹⁰ и завршава песму моралном поуком да се слави милостиви Бог који не одбацује скрушена срца, већ их окрепљује радошћу вечног спасења.

Зли људи које песник помиње у *Пјесанци врху оченаша* алузија су на конкретне личности из Ветрановићеве околине.⁹¹ Том алузијом везао је парафразу

---

⁸⁹ Ветрановић парафразира народну загонетку „Гураво прасе све поље попасе“, чија је одгонетка: срп. Неименовани црквени великодостојник незаконито „жање“ велике приходе.

⁹⁰ Песник варира мотив из песме *Моја плавца* у којој моли Исуса да му чува „на вољу и плавцу и тринкет и једра остала“.

⁹¹ Зато песник моли у првом лицу множине:

„него ли избав’ нас и чувај и бљуди

Молитве Господње за своје време и апеловао на савременике да иду путем љубави којим се човек приближава Богу.

Незадовољан људима, који су му наносили много зла, он ће у песми [III]⁹² јадиковати над људским греховима и нагласити да ће његове песме доћи на онај свет пуне бола који су му наносили људи (стихови 3 – 20). Из те изјаве види се да песника највише боли усамљеност у борби са животним недаћама, па су ти стихови својеврсно образложење зашто су његове песме тужне.

У *Пјесанци несрећи* Ветрановић види себе као човека који се бори са својом осетљивом природом и светом. Његов живот нераскидиво је повезан са несрећом, али он највише јадикuje зато што су га сви запоставили, а нарочито најближи. Врхунац јадиковке над сопственом судбином представљају стихови у којима је изрекао горку истину о људској отуђености и безосећајности. Сви су га оставили и ругају му се, поручујући да се од њих не нада било каквој љубави (стихови 193 – 206).

У ствари, песник је био искрен према својим пријатељима, али, та „дружба придрага“ не жели да чује праву истину, па је та искреност његов највећи грех. Повређен је јер је био веран пријатељ и истиче свој бол због изневереног пријатељства. Каже да ће се сам изборити са својом тугом, а тобожњим пријатељима поручује да гледају само своје интересе пре него што им се радост претвори у тугу. Тако саопштава моралну поуку о варљивости среће.

Мада му је тешко, не жели да подлегне греху малодушности. Каже да зна да има и оних чији је живот гори од његовог и да је свестан да се не зна број оних „ки с тужбом дни трају“.

О своме разочарању у површно пријатељство Ветрановић пева и у песми *Из Ариоста*⁹³ и пита се ко је прави пријатељ и постоји ли такав уопште јер човек кога напусти срећа, губи пријатеље. Песник је врло несрећан што су људи непоуздани у пријатељству, па се човек у невољи не може ослонити ни на кога.

На неправду коју су му наносили, песник се жали и у првој *Ремети*. Људи му не дају мира ни у самоћи пустог острва, већ долазе да га поткрадају и однесу

свијех зала по вијек вас, а навлаш злијех људи,
нека т' се хвала да, мој отче приблажен,
и сада и вазда по вас вијек и амен.“

(455 – 458)

⁹² Р. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

⁹³ Р. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

све што могу, чак му и „из тиквице мало соли истресоше“.

Ипак, најтеже му је што су га „зли крстјани“ оптужили да је кријумчар. Дошли су „оружници“ да претресу његову ћелију и запленили мало прокислог вина које је чувао у пивници.

Међутим, њгови непријатељи не мирују. Нарочито је киван на једног кога назива седом свињом. Тај човек га је клеветао само зато што му није дао вина, чак му је украо „додић гроздја“ које је преостало јер га нису позобали косови.

Пустињак се плаши да га не заробе Турци и Мавари и одведу да буде веслач на њиховим бродовима. То је врхунац његовог страха од људи јер је од њих већ претрпео довољно зла.

Ветрановић тужно проводи свој живот јер зна да му се свет руга, па зато мора да одговори. У песми *Свијет и моје пјесни* о свету каже:

„А ја се ругам њим сваки хип и сваки час
јак орахом гњилим ранкетан кад је вас
зач видим свој нарав, вај, а нас у тузи
у шупљу крца плав да нас прије понузи.“

(37 – 40)

Иако је окренут животу свога времена, песник остаје доследан ставу да је све на овом свету пролазно и зато се лако одрекао световног живота који му је дојадио и који је „како гнилу ствар (...) погрдио“. Више не мари за неправду коју му наносе савременици јер мало је користи од освртања на то. Зато је подигао свој глас против опште неправде. Каже да је правда сакривена и да највише страдају невини. Врхунац осуде таквог стања исказује стиховима у којима преиспитује и саму Божју вољу. Пита се да ли је праведно да добри буду прогањани, „а ки су проклети, зову се избрани“ и зашто је злобнима све дозвољено и испуњава им се све за чим чезну, док добри људи свуда трпе неправду. У ствари, песник је незадовољан што је дубровачко друштво на себе преузело улогу неправедног судије и кажњава добре, а награђује оне који другима чине зло. Ипак, свестан је да његова критика друштва, изречена у песмама, изазива негативне реакције које су биле пуне „горсцијех отрови“ и много пута задале му много бола.

Упркос томе, песник верује да је на правом путу и тако истиче идеју да живот схвата као победоносну борбу са искушењима. Каже да живи у тами муч-

ног овоземаљског живота и да треба да се врати на светлост. Тако сугерише да пева о сасвим личним проблемима и наговештава да ће открити све што је прећутао. Међутим, неће се светити за увреде и никога неће отворено повредити. Уместо да се брани прозивањем, каже да ће настојати

„ да нитко на сај свијет, о вишњи мој боже,
с прикором мени ријет безочно не може:
боденје одвеће тер против злотвору
црнило размеће јак сипа по мору.
О томуј не радим, нити ћу радити,
нити се тијем браним, нит се ћу бранити;
приправан нер стоју, прави друм тер слиједим
да схраним час моју, а друзијех не вриједим.“
(91 – 98)

Праву истину о томе шта осећа рећи ће тек пред Богом, што, у ствари, значи да ће се дефинисње сопственог песништва догодити после песникве смрти јер је оно његова лична исповест.

Својим сумњама и преиспитивању морала и света у коме је живео песник се поново вратио у *Пјесанци (о спознању)*. Ако је Бог свемогућ, Ветрановић се пита одакле на свету толико неправде и како је допуштено даа зли муче нејаке који се не смеју пожалити никоме осим Богу. Не нашавши одговор на то питање, он продубљује своје сумње и разматра проблем порекла зла у људима чудећи се: „Од куд су зли људи, ако си ти боже? “ Једино што може да закључи јесте да сам Бог није створио зло, него искушава праведне људе, а злобни се због тога радују, не схватајући да им он може одузети све што им је дао јер се уздају у срећу. Отима му се уздах очаја јер су његови савременици заборавили врлину постојаности у вери и молитви. Он ће им личним примером указати на своје спознање да једино што је праведно јесте да се Бог слави као „вишња љубав“, али је, истовремено, свестан да мали човек у ум не може разумети Божју вољу да „радос проводе зли људи“, а праведни „у труду да такој до гроба по све дни проводе живот свој“. Песник се повлачи пред неодгонетнутом тајном и суд о Божјој правди оставља другима. Тако успева да помири разум са своји верским убеђењима.

Разрачунавајући се са критичарима⁹⁴ од који брани своју слободу стварања, трановић је написао *Писанцу у помоћ поетам*. Павао Павличић⁹⁵ сматра да је не-

⁹⁴ У песми *Свијет и моје пјесни* Ветрановић каже да живот проводи „јадовно и плачно“ зато што:

„ ... ни у чем на свијети, о вишњи Боже мој,
не могу ја ријети најдох мир и покој
зач мене свуд слиједје разлике жалости
и живот мој вриједје трућаху задости.“

ко у Дубровнику приговорио њеном аутору, или песницима уопште, што говоре о нечему или неку тему обрађују на одређени начин, па се Ветрановић потрудио да докаже како је то у природи песништва и да тако мора бити.

Песма је израз његовог уверења да се у поезији исказују највише људске вредности јер песник ствара мукотрпно пошто слободно пева о ономе што га је надахнуло. Иако ју је написао да би несебично одбранио Марина Држића од клевета да је плагијатор, њена је суштина у наглашавању слободне стваралачке воље. Ветрановић је свестан посебности поезије и достојанства песника као уметника, па се његово залагање заслободу песничког стваралаштва може схватити и у ширем контексту. Песник се, као уметник, не потчињава никоме нити било чему јер је понесен и занесен снагом инспирације и сопствене воље да бира мотив и песнички израз. Он мора да се бави животом, да се бори против свих који угрожавају слободу и достојанство човека и да буде опредељен за истину, правду и моралан живот. Својим песмама Ветрановић је то доказао много пута, пишући их „на вољу“ јер је песницима част („а поетам чес погоди“), али и обавеза, да певају о ономе што мисле и осећају следећи „мужу своју“.

О људима који су према њему били неправедни Ветрановић пева и у првој од две песме без наслова на крају SPH III⁹⁶. Песник каже да је свет према њему ок- рутан јер његове врлине у очима људи постају велике мане: иако свакоме све вра- ћа, остаје дужник; све своје даје другима, а називају га лакомцем; његови дужни- ци криве га за дуг; свако га пљачка, а врхунац злобе јесте у томе што се људи од- ричу свакога ко га цени. Међутим, песник зна да је живот варљив и да се стално смењују тренуци туге и радости. Зато је сва своја животна искуства преточио у песме и моли читаоце да га правилно разумеју („немој га никадар на лијево обра- тит“). Хтео би да се својим песмама приближи читаоцима и зато тражи њихову благонаклоност, имајући у виду улогу поезије која не сме да превиђа мане друшт- ва.

Пишући непристрасно и хришћански, тј. без гнева, о својим непријатељима, Ветрановић је показао да је морално јачи од њих и да ће суд времена напоскон по-

---

(27 – 30)

Из ових исповедно интонираних речи види се да је било много оних који су критиковали његово песништво.

⁹⁵ Р. Pavličić, *Mavro Vetranović: „Pjesanca u pomoć poetam“*. *Interpretacija*, Filologija, 1980/81, 10, стр. 325 – 338 (види стр. 324).

⁹⁶ SPH III, стр. 480–482

казати „тко је прав, тко ли крив“ како тврди у песми *Свијет и моје пјесни* која се, како каже Злата Бојовић, може узети као закључак његове друштвеносатиричне поезије.⁹⁷

---

⁹⁷ З. Бојовић, *Предговор...*, стр. 30.

ПЕСНИКОВА ПОЛИТИЧКА ГЛЕДИШТА И ПАТРИОТИЗАМ

ТУРСКА У ВЕТРАНОВИЋЕВИМ ПЕСМАМА

Током шеснаестог века Турска је, захваљујући освајачким ратовима својих султана, постала веома моћна. Сулејман II Величанствени пошао је у освајачки поход на Средњу Европу са Балканског полуострва. Прве су на удару биле Угарска и Хрватска, а Београд, који је у то време, под угарском влашћу, био важна погранична тврђава према Турској, Турци су освојили 1521. године. Пет година касније била је битка на Мохачком пољу у којој је погинуо угарско-хрварски краљ. После ње освојена је и Лика, а последњи је, 1537. године, пао Клис.

После 1526. године престала је врховна власт Угарске над Дубровачком Републиком која престаје да јој плаћа данак. Мала Република требало је да одлучи хоће ли њену територију штитити Турска или Млетачка република. Определила се за Турску којој је још од 1458. године редовно плаћала харач. Пошто је Дубровачка Република имала стварне и званичне одлике суверене државе, Турци су њеним трговцима, као својим харачарима, дали повлашћен положај на целој својој територији, али се дубровачка влада морала обавезати да ће се у својој спољашњој политици руководити интересима Турске. Да није било тако, Турци би или покорили Дубровник, или би веома много страдао јер је био опкољен турским територијама.

Тако је 1526. године углавном завршено сређивање дубровачко – турских односа које је почело доласком Сулејмана II на власт. Падом Угарске Дубровник је скоро сасвим прекинуо везе са Средњом Европом, а стварањем Будимског и Те-

мишварског пашалука створени су услови за повољан развој дубровачких трговачких колонија, нарочито у Београду и Подунављу. Порта је ферманом од 1530. године заштитила дубровачке трговце и њихову трговину, а енергичним решавањем свих сукоба који су је могли ометати подржала повољан развој односа са Дубровником. То је период када је Турска била на врхунцу моћи, а Дубровачка Република достигла врхунац економског развоја. Тако је било до Кипарског рата (1570 – 1572).

Међутим, већ педесетих година шеснаестог века почиње ремећење њихових односа, изазвано новим економским појавама у старим политичким оквирима. На то се нарочито одразио сукоб Свете лиге, на чијем је челу била Шпанија, и Турске (1538 – 1540). Поремећаји су прерасли у трајно стање у којем је било успона и падова, нарочито у последње три деценије шеснаестог века. Последњи пут дошло је до приближавања када је избио Кипарски рат који је угрозио слободу Дубровачке Републике због дубровачко – млетачког сукоба. Тада је Дубровник, 6. априла 1570. године, затражио од Порте да нареди херцеговачком, зворничком, босанском, скадарском и клишком санџакбегу да дођу са војском и бране га од сваког његовог и султановог непријатеља.

Мавро Ветрановић је веома пажљиво пратио турска освајања. *Пјесаницу слави царевој* испевао је поводом пада Београда 1521. и Родоса 1522. године у турске руке. То је време освајачких похода Сулејмана II Величанственог, о чијој слави пева. Истакао је мисао да су турска освајања у Европи олакшали неки хришћански владари који су склапали савезе са султаном и омогућили Турцима да угрозе чак и Рим и Римокатоличку цркву, тј. да „римску господу под своју ставе влас“ и да „римске све славе до трага поплешу“.⁹⁸

---

⁹⁸ Упркос позивима француског краља Франсоа I да нападне Италију, Сулејман II проценио је да би најпре требало да угрози Карла V у Аустрији да би учврстио свој утицај у тој земљи и контролисао Фердинанда I и Ивана Запољу. Међутим, дипломате Фердинанда I прошириле су вест да Турци нападају хришћанске земље на молбе француског краља. То обавештење добио је и папа Клемент VII од једног високог француског дипломатског службеника кога је потплатио. Свој повратак у Италију Франсоа I оправдаће намером да се прикључи шпанској војсци коју ће напасти Турци. У ствари, искористио би рат да се доogne Милана и Ђенове. Карло V искушао га је тако што је од њега затражио помоћ против Турака у Немачкој, да би остали у међусобном миру, или да се стварно изјасни као турски савезник. Турци су француског краља гурали у сукоб са Хабзбурговцима да би дошло до расцепа међу хришћанским владарима. Тако би био прави турски савезник. Франсоа I разгласио је како ће његов изасланик јер Ринкон покушати да одврати султана од похода на Аустрију, а Карлу V поручио да нема шта да крије је немачка довољно јака да се сама брани од Турака. Једино, ако они нападну Италију, он ће са својом војском учествовати у њеној одбрани.

Подаци су преузети из књиге: Никола Самарцић, *Карло V*, Београд, 2001, стр. 193.

Турска освајања Ветрановић доживљава као Божју казну за неслогу хришћанских владара:

„Тијем свјетлос згар дана са свиједи небеси
просвијетли Отмана и оружјем уреси,
мимо све тер ино за наш гријех згоди,
отманско кољено да напријед проходи:
и бог га умножи за гријехе толике
под свој стијег да сложи државе разлике.“
(119 – 124)

Тако изјављује у складу са званичном дубровачком спољном политиком. У ствари, он се плаши Турака и ислама као највећих непријатеља хришћанства. Наизглед, диви се султану и његовој војсци и упућује им дугу похвалу (стихови 127 – 152), али је интонација песме антитурска јер аутор иза тога набраја све турске злочине над покореним народима. Песник истиче да цар „лети високо, охоло се вије“, а то значи да ће и он једном бити кажњен за своју таштину, као што су сада хришћански владари, желећи да докажу своју величину, утонули у грех охолости, па због тога страдају мали људи. Песник је набројао све народе и области које су Турци покорили у Азији и на Балкану, а нарочито се задржао на судбини Хрвата. Назвао их је славнима, али је указао да те славе више нема јер их „огњен змај до трага помлати“.

Неосвојен је остао само Клис,⁹⁹ у јужној Хрватској. Његове браниоце песник храбри, упозоравајући их да се могу поуздати само у Бога јер се не могу ослонити на помоћ несложних хришћанских владара.¹⁰⁰ Ветрановић упозорава Клис да се чува како зна јер злотвори су близу, а сасвим је сам.

После овога кратко је поменуо опсаду и пад Родоса, а онда апострофира Београд назвавши га „славни Биограде“, „угарска стражице“ и „витежка хранице“ и питајући га тугује ли што његову славу источни лав, тј турски цар, „у забит по-

---

⁹⁹ Иако је био посед Фердинанда Хабзбуршког, преузет из угарског наслеђа, Клис је као ускочко гнездо сметао и Турцима и Млечанима. Турски напад на тврђаву почео је у матру 1537. године. Папа Павле III и Фердинанд Хабзбуршки послали су браниоцима Клиса знатну војну помоћ, али је, после тродневних борби, Клис пао 13. марта 1537. године.

Податак преузет из: Н. Самарцић, *Наведено дело*, стр. 232.

¹⁰⁰ Ти стихови гласе:

„ Вај дрази Клишани, али ви не знате
што су зли крстјани, а у њих се уздате!
Чујте се свакога и очи прострите
и само од бога помоћи просите,
нека вас он влада, нека вас он схранаи
и у вијеке и сада злијех људи обрани. “
(205 – 210)

стави“. Нажалост, одговора нема јер га покорени град не може дати и тако је истакнута турска моћ.

У вези са падом београдске тврђаве Ветрановић говори о продору Турака у Угарску, у којем је Сулејман II Величанствени освојио Будим, а земља претрпела велика разарања. Разлог за пад угарске престонице „није ли друго, него ли невјере крстјанске.“¹⁰¹ Говорећи о томе, песник даје широку епску слику страдања народа (стихови 246 – 269): земља цвили, Дунав је мутан од суза, Турци од мајки отимају синове да би их потурчили, раздвајају браћу и сестре и свуда се чује плач мушкараца и жена. Опомиње хришћанске владаре да се уједине „да лава отјере к истоку на свој стан“, али га они не чују јер се сукобљавају око сопствених интереса, не мислећи на добробит целокупног хришћанског света.

Султановој сили одолева само мала Дубровачка Република чија влада у својој спољној политици мора имати у виду турске интересе јер Дубровник признаје врховну турску власт и зато има велике повластице. Знајући то, Ветрановић каже да „Дубровник слаби град“ већ дуго плаћа харач султану и да му је увек био одан. Зато може да ужива у миру. Турци знају колико га цар воли и клањају му се „сцијенећи драгу ствар“, тј. желећи да удовоље своме владару.

Ипак, песник је забринут за слободу свога Града који не би смео да се поузда у богатство, сигурност својих одбрамбених бедема, цара Карла V и помоћ хришћанског света.¹⁰² Било би боље да се Дубровник приклони Турској:

„Затој се ти справи тер хрло на поспјех
охолас остави и остали сваки гријех,
с богом се ти здружи и мимо све ино
и двори и служи отманско колјено.“

(303 – 306)

Тако је Ветрановић певао у складу са званичним ставом дубровачке владе, одо-

---

¹⁰¹ Будим је, после петомесечне опсаде, пао 21. августа 1541. године када је војска Фердинанда Хабзбуршког, чувши да је султан близу, почела да бежи у паничном страху и делом се подавила у Дунаву, а делом су је уништили Турци.

О томе видети: Н. Самарцић, *Карло V*, Београд, 2005, стр.295.

¹⁰² Ветрановић претерује у тврђењу да се Дубровник не може ослонити ни на кога. В. Форетић пише:

„ Ипак је у неким својим изрекама Vetranović pretjerao, jer је upravo у његово doba Karlo V, rimsko-њемачки цар и španjolski kralj, заштитивао Dubrovčane и њихову трговину у западном Mediteranu. Dubrovačka pak gradska tvrđava, или како Vetranović каже tvrđina, за коју је dubrovačka vlada кроз stoljeća ulagala велике napore, imala је и те како значење, jer је imponirala neprijatelju. Dubrovčani bijahu uvijek spremni braniti seiza својих zidina, а тек povoljni stjecaj prilika и mudra њихова diplomacija učinili су да од sredine 15. stoljeća nijesu vodili ratova.“

Цитат из: V. Foretić, *Politički pogledi Mavra Vetranovića*, Filologija, 1980/81, 10, стр. 291 – 301 (види стр. 297).

бравајући њену мудру политику у односима са Турском

Када је она 1541. године освојила Будим, Ветрановић је под свежим утисцима после турског пустошења Угарске написао песму *Тужба града Будима*. Град је персонификован и говори о својим страдањима. Пао је због хришћанске издаје, а нарочито због односа Фердинанда Хабзбуршког према Турцима.¹⁰³

У Ветрановићевој машти још живи слава угарског оружја које се прославило на Косову, а сада нема више никога (стихови 125 – 138) ко би се на бојном пољу могао супротставити Турцима.¹⁰⁴ Песник је свестан угрожености целокупног хришћанског света, којем припада и његов Дубровник, и исказује своје осећање словенства¹⁰⁵, истакавши да се османлијским освајачима нису одупрли ни Чеси, Пољаци, Хрвати, босански витезови и Далматинци који су некада заједно са Угарима, Ердељцима и Угровласима бранили хришћанство „и у крв поганску деснице мастили“. Њихова војничка слава нестала је пред турским налетима.

Песник се са тугом сећа угарског пораза на Мохачком пољу и оптужује за то хришћанске владаре који су угарског краља оставили без подршке у борби са Турцима. Глас о паду Будима дошао је до Београда где лежи знаменити угарски краљехерој Матија Корвин. Несрећни Будим позива га да устане из гроба и помогне му, а помоћ тражи и од војводе Јанка (Јаноша Хуњадија), који је одавно мртав, и остале погинуле госпде. Међутим, све је узалуд и освојени град прориче да ће турски цар покорити и земље оних владара који нису помогли у његовој одбрани. То је и упозорење неверним хришћанима да се чувају Турака чија су освајања казна за издају, па ће издајници ускоро јадиковати:

„ Будим смо издали поганом у руке,
затој смо познали све труде и муке;
Будимов плачни глас и тужба немала
с расапом је у врху нас од бога згар пала,
тер нас бог наплати, да наша сва радос
сврне се и обрати у тужбу и жалос,
невјерни крстјани нека смо свијех страна
ван дома прогнани од тужнијех погана,

---

¹⁰³ Будим се јада:

„ Чесаров зач брат с Отмани урати
тер с војском често крат поче ме рвати
ну ни краљ ни чесар не може одолит,
да мене славни цар не буде посвојит.“

(43 – 46)

¹⁰⁴ Иако је реч о политичкој сатири, Ветрановић, као љубитељ природе, користи слике мрза, слане или удара грома да дочара силовитост турске најезде (стихови 133 - 138)

¹⁰⁵ На ово је указала З. Бојовић, *Предговор...*, стр. 33.

за невјеру навлаш, ку с химбом сновасмо
тер ми и пород наш у робству остасмо. “
(241 – 250)

Ветрановић потом пева о погибији краља Лудовика у Мохачкој бици, а затим о Сулејману Величанственом и његовој војсци. Она је толико јака да је не могу потиснути ни све хришћанске војне снаге. Тај мотив повезује ову песму са *Пјесанцом слави царевој*. Слика је врло упечатљива како би песник још једном могао поменути неслогу хришћанских владара („несклад проклети“) која омогућава турско напредовање јер султан „ништор не сцијени краља ни чесара“.

Песник се плаши да ће се ускоро Угарима изгубити сваки траг јер ће их Турци потурчити¹⁰⁶. Стање је тим поразније што је Будим некада био бедем који је штитио Европу од Турака и није им дозвољавао да пређу Саву, Драву и Дунав, а у песниково време пао је због размирица хришћанских владара. Ветрановић замера Фердинанду Хабзбуршком што је интервенисао у Угарској и дао повод за упад Сулејмана Величанственог у ту земљу 1529. године (стихови 427 – 440).¹⁰⁷

На крају песме Ветрановић директно оптужује Беч за пад Будима (стихови 466 – 482), а град ће завршити своју јадиковку поражавајућим безнађем. Не нада се да ће икада више повратити своју стару славу. У ствари, песник мисли да ће Турци заувек владати Будимом јер су им то омогућили несложни хришћански владари (стихови 485 – 492).

Говорећи о односу Турске према Дубровнику, Ветрановић је у песми *Вук овци преко ријеке* посегао за алегоричном формом басне.¹⁰⁸ Вук, тј. Турска, обраћа се овци, односно Дубровнику, понављајући неколико пута оштру претњу¹⁰⁹ са по-

---

¹⁰⁶ Ветрановић пева:

„Тер неће жив чловјек до мало врјемена
најти се моћ за лијек од мога сјемена:
зашто ће Отман како све јака ствар
посијат тумбани васколик мој котар,
и ништор на свијети по угарској држави
неће се видјет да носе на глави,
нер само тумбани, скуфије али пак,
што носе погани, нека их позна свак.“

(357 – 364)

¹⁰⁷ „Vetranović prigovara Ferdinandu Habzburškom što je u Ugarskoj intervenirao, i misli da je razboriti-je bilo ostaviti na vlasti Izabelu i njezino „čedo u povoju“, s obzirom da se plaća Turskoj harač, negoli započeti voјnim napadom, koji je doveo do toga da je Budim došao pod izravnu tursku vlast. Vetranović je dakle i ovdje zagovornik oportunističke politike.“

Цитат из: V. Foretić, *Navedeno delo*, стр. 299.

¹⁰⁸ I. Kasumović, *Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika...*, стр. 192 .

¹⁰⁹ Претња гласи:

„Не мути ми овцо ријеке!
ако буду к теби прити,

четка песме јер је Република светог Влаха, иако је плаћала харач Турској, радила против ње кад год је могла. Зато је моћна царевина упозорава да се не узда у хришћанске земље које јој не могу помоћи, као што пастири не могу сачувати овцу од вука.

Турци су у непосредној близини Дубровника који тога стално мора бити свестан и не сме их изазивати погрешном политиком јер је сам (стихови 5 – 13). Да је хтела, Турска би га одавно покорила:

„Од кад могу туј приплити,
што не мислиш о животу,
нер туј приде воду пити
чинећи ми на срамоту?“
(17 – 20)

Песник се не нада да би хришћанске земље, уpletене у међусобне сукобе, могле помоћи Дубровнику. Зато Турска може да прети како ће га покорити („зуби те ћу раздрпити / да испуним моју жељу“).

Слобода Дубровачке Републике сталан је изазов за Турску која би је могла освојити и тако доказати своју моћ у приморју (стихови 41 – 48). Зато је песник забринут за своју домовину и боји се узалудног крвопролића јер вук прети да ће се до грла напити овцине крви. Ипак, пушта је уз упозорење да га се клони. Песникова порука је јасна: Дубровник треба да буде миран и кротак као овца и не сме да ремети турске интересе. Може да ужива у миру и слободи трговине („слиједи стада своја“), али мора имати у виду да је мали и да зависи од наклоности Турске. Овакав завршетак песме у складу је са стиховима из *Пјесанце слави царевој* у којима песник саветује своје Граду да води опортунистичку политику и служи Турцима.

Кад у *Пјесанци мору* пева о човековој жељи да освоји море, Ветрановић ће скренути пажњу да прети опасност од Турака и „осталијех погана“ који плове да нападну хришћанске државе. Он каже да „тужно крстјанство“ дрхти пред Турцима и трне од страха као прут на ветру или дете кад угледа и најмању сенку. Нарочито страхују западне приморске земље над чијом судбином песник уздише. Веома су снажне, животне и дирљиве слике турског насиља над нејакима који страдају због сукоба моћних.¹¹⁰

од смрти те неће пријеке
сви пастири раставити.“
(1–4)

¹¹⁰ Стихови гласе:

Пажљиво пратећи турска освајања, Ветрановић о њима пева и у својим религиозним песмама. Тако у *Пјесанци Јесусу (другој)* каже да пун врлине, са крстом даноноћно стоји као витез у боју и не плаши се ни Турака, нити Млечана. Не може се назвати вечним робом „ни од змаја, ни од лава, ни од њих све дружбе“¹¹¹ који га онеспокојавају својим претњама дубровачкој слободи.

У песми (*Вијем*) се дичиши, о Диано песник, величајући Богородицу, која је симбол јаке хришћанске вере, алудира на јединство хришћанског света у борби против Турака. Уједињени вером око заједничког циља, хришћански владари би, по милости Божјој, могли обуздати Турке, али и Млечане, тј. „узде ставит на чељусти / од дрокуна и од лава“. Да је Турска јака копнена и поморска сила, упозорио је и у *Пјесанци врху оченаша*:

„Тием се јад приправља с размирјем у рати
од турскијех сабаља, ке није моћ смишљати,
поганске тер силе, право се ријет море,
јурве су покорице све копно и море.“

(97 – 100)

Указујући на неслогу хришћана, истакао је да је она олакшала турска освајања и тако временски актуелизовао ову песму.

Забринутост за судбину Дубровника Ветрановић је изразио и у песми *Тужба дјевице Марије на крилу Јесуса мртва држећи*. Христос се у њој обраћа женама и његовим речима песник скреће пажњу на време ратова у коме живи. Говорећи о пожарима и пропасти библијских градова, алудира на Дубровник. Плаши

„ Сад вишњи мој боже, притрудна свијес моја
досегнут не може отајства тај твоја,
ни трудан живот мој, ни јави ни спећи,
пријат мир ни покој не може мислећи,
покли су наредне све правде и твој суд,
душице праведне што трпе толик труд?
што ли су рођене изашад на бил дан,
покли су робљене свијех страна од поган?
Отроци најлише без гријеха и злобе
коју злед творише да их Турци тач робе?
А дјевице младе, ке гријеха не знају,
што те тач, западе, у робству страдјају?
Праведне душице, ке грозно цвилите,
тер плачне тужице меу собом дијелите,
мним ваша није злоба, за ку се може рећ,
за ку се подоба толике труде стећ;
нер ли се говори, вај дружба придрага,
сирова да гори при сухој једнага.“

(369 – 386)

¹¹¹ Змај је симбол Турске, а лав Млетачке републике (примедба М. С.).

се глади и рата, па Исус, као његов резонер, каже да ће времена бити толико тешка да ће жене благосиљати нероткиње јер ће тешко прехрањивати своју децу. Граду прети опасност од Турака који могу да га униште. Убијаће становништво, а преживеле ће прогонити и продавати као робље. Песник каже:

„К томуј ће се пригодити,
да од вашег тогај града
неће остат цијела зграда,
ку вам неће оборити.
Што ли сила не обори,
тој ће чинит од пламена
у миријех од камена
и до пијеска све погори.“

(248 – 256)

Слика паљења и пустошења поклапа се са оним што је о турским неделима Ветрановић рекао у *Пјесанци слави царевој*, *Тужби града Будима* и *Пјесанци мору*, само што је овде инкорпорирана у религиозну песму да би аутор актуелизовао садржај и прилагодио га своме времену.

Требало би да судбина античког града Троје буде опомена свету да се чува неслоге која води у пропаст. Зато су завршни стихови песме *Ксандри Тројани* јасна алузија на то да нејединственост у хришћанском свету може довести до трагичнијих последица од пада Троје јер хришћанским земљама прети опасност од Турака.

Турски освајачки ратови у хришћанским земљама помињу се и у *Пјесанци лакомости* у којој песник каже да су све државе, а нарочито хришћанске, „остале кржаве од сабље поганске“. До тога је дошло јер њихови владари ратују међусобно и то слаби њихове државе.

Неслога хришћанских владара толика је да склапају савезе који су штетни по њихове земље. У *Пјесанци кошту рањеној* Ветрановић оштро осуђује њихову политику, знајући да Турци користе такво стање. Зато су тамнице и пијаце робова пуне ратних заробљеника. Песник огорчено каже:

„ А узрок је томуј вас ненавид и несклад,
крстјанскијех глава влас, које се кољу сад:
кољу се меу собом, како се може знат,
и с хибом и с злбом слиједећи бој и рат.
тер што се крстјани нескладом владају,

за то их свијех погани пода се складају. “

(441 – 446)

У истој песми он алудира на савез који је са Турцима склопио угарски краљ Иван Запоља у борби против Фердинанда Хабзбуршког.¹¹²

Против те нејединствености песник је устао и у *Пјесанци господи крстјанској*, рекавши да је неслога омогућила да „сила поганска умножи своју влас“ и загосподари и копном и морем. Пролива се хришћанска крв и огорчени Ветрановић за то директно окривљује владаре. Он тражи од њих да мисле на интересе својих народа и обезбеде им живот у миру. Молећи за слогу, изражава своје уверење да би мудра политика хришћанских владара, која би довела до савеза против Турака, донела Европи трајни мир.

У свим песмама у којима говори о Турцима Ветрановић је штитио званичну политику Дубровника према царевини која је била у великом освајачком успону. Ипак, знајући да се ислам наметао поробљеним народима, видео је у Турцима највећег непријатеља хришћанског света и његове културе, који потпуно може променити слику Европе у своју корист. Управо је зато, у антитурским стиховима исказао своје огорчење и бол као човек који саосећа са патњама малих људи који су далеко од власти и трпе последице политичких интрига.

---

¹¹² Ветрановић каже:

„ А туј смо видјели очито трудан јад,
угарско гди цвиели госпоцтво вајмех сад,
ко главе крстјанске за несклад издаше
и у руке поганске свасма га подаше,
и многе остале државе од крстјан,
које су упале у нокти од поган. “

(455 – 460)

Алузију је протумачила З. Бојовић у објашњењу стихова 456-458, у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 115.

О овом савезу пише и V. Foretić, *Politički pogledi...*, стр. 294, као и Н. Самарџић, *Карло V*, Београд, стр. 132 – 146.

ПЕСНИКОВО ВИЂЕЊЕ МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

Односи Дубровника и Млетачке републике у шеснаестом веку представљају један од најважнијих проблема у његовој историји. Најчешће су били на ивици отвореног сукоба, али се никада нису прекидали. Венеција је упорно покушавала да ослаби Дубровник јер јој је био супарник у трговини и да га укључи у свој трговински систем. Међутим, није се усуђивала да предузме оштре мере јер су Дубровачкој Републици заштиту пружили Турска, Шпанија и папа. Она је била велика препрека јер Млечани нису, као Дубровчани, сами могли да оснивају своје трговачке колоније у европском делу Турске и да тако преузму дубровачке послове. Осим тога, две републике биле су супарнице и на мору иако никада нису међусобно ратовале.

Дубровник се успешно супротстављао Млечанима. Одржавао је са њима трговачке везе, али није допустио да Венеција надзире његову трговину. Зато је врло пажљиво одређивао своју политику према њој и успевао да одржи неопходну слободу трговине и политичку самосталност.

Ветрановић се на Млетачку републику осврнуо у неколико сатиричних песама, имајући у виду њен однос према Турској и своме Граду. Она је избегавала ратове са Турцима јер није била довољно јака и плашила се њихове војне снаге, а желела је да одржава непомућене трговачке односе.

У *Пјесанци слави царевој* песник замера Републици светог Марка што води лицемерну политику према Турској¹¹³, желећи да избегне оружане сукобе:

„И теби говору, која нећ војеват,

---

¹¹³ „Vetranović piše „Pjesancu slavi carevoj“ baš u doba mirnijeg stanja, prije vremena onih svetih liga g. 1538 – 1539. i 1570 – 1573, kada su su Turci prvi izazvali rat s Mlecima i kad su se Mlečići hrabro borili protiv Turske.“

Цитат из: V. Foretić, *Navedeno delo*, стр. 298.

по копну и мору ако ћеш краљеват,
у слави врх блата, разблудно стојећи,
и лава крилата при себи гојећи:
баниш се и дичиш да море краљујеш
а с царем лисичиш, а с краљем вухујеш,
тер се хоћ товити врх блата лежећи
и с химбом ловити из крова прежећи
не лежи, не лежи, веће се не тови,
и хитро не преши нер касно лов лови. “

(307 – 316)

Пребацује јој што, као јака поморска сила, неће да зарати против Турака, па је подстиче, изазивајући је гласинама („зач људи говоре“) да морем не влада она него Турска и пита је да ли јој част дозвољава да Турци присвоје њену власт над морем. Ипак, проценио је да се Венеција плаши Турака¹¹⁴ и да им се не може супротставити. Поиграо се речима: лав је симбол Млетачке републике, а турског султана назвао је лавом који сја са истока. Тако произлази да је лав требало да се бори против лава, али венецијански је слабији и то лукаво мора сакрити. Сатира је тим оштрија што Ветрановић, тобож, увиђа да Венеција не може сама против турског султана који је толико јак да га песник назива „други Лександар“, а на помоћ „злијех крстјан“, због њихове незаинтересованости, не може рачунати јер се они међусобно сукобљавају. Зато јој (као што у овој песми препоручује и Дубровнику) саветује да води политику незамерања Турској:

„ Затој се ти владај и краљуј свијем блатом, (Венецијом)
и лава (Турску)¹¹⁵ закладај и сребром и златом,
њим двори и вухуј, ну славна госпоје,
само се себе чуј у блату туј стоје...“

(363 – 366)

Ова порука може се схватити као изругивање млетачкој дволичности коју је песник већ осудио у стиховима 311 – 316.

Млетачка република била је најјача међу италијанским државицама. Самостална је и поноси се својом раскоши, али је пуна блуда и пљачке. Она уноси још већи раздор међу несложне хришћанске владаре, штетећи тако јединству хриш-

---

¹¹⁴ Песник каже:

„ Ну сцијеним, госпоје, да имаш страх погинут
корабље тер твоје ти нећеш поринут
ни оружје тве подријет, право ти велим ја,
ни лаву одољет, с истока који сја. “

(339 – 342)

¹¹⁵ Примедба у загради: М. С.

ћанског света у његовој борби против Турака. Ветрановић тако говори о њој у *Пјесанци Латиниом*.¹¹⁶ Ту алудира и на млетачко ометање дубровачке трговине.

На Венецију се песник нарочито жестоко оборио у песми *Орлача риђанка речено у Блату рибаром*.¹¹⁷ Увредљивост је уочљива већ у наслову јер је Венеција настала на малим острвима, лидима, усред плитких морских лагуна које местично прелазе у мочварно земљиште. Њени први становници бавили су се рибарством. По свему томе Ветрановић тај крај назива *Блатом*, а за Млечане каже да су *Блаћани* или у *Блату рибари*.

Песма је у форми пророчанства које изриче орлача, тј жена која виче (арла). Она прориче судбину појединцима и народима. Песник алудира на сибиле из Делфа које су биле девице и прорицале у заносу. Орлача је, такође, девица и служи Христу који је „бог истини“. То значи да су њена предсказања истинита. Ветрановић покушава да разјасни и потврди орлачино пророчанство које гласи:

„ долиха лисица, кад се у лов накани
ер мнократ ступица стуче јој мождани. “
(55 – 56)

Његов напад заснива се на оптужби са моралног становишта, али и на директним увредама. Занимљиво је што орлача позива да је чују *Србљи*, *Власи* и *Бугарин*. То је алузија на крајеве које су Турци већ поробили, а пророчица за себе каже да је влашка сибилка. Тако је, тобож, незаинтересована за за дубровачко-млетачке политичке односе јер долази из крајева који не зависе ни од Дубровника, нити од Венеције и пророчанство ће бити непристрасно.

У првом делу песме иронично се парафразира представа Млечана о себи: моћни су, славни, праведни, храбри владари Јадрана и заштитници хришћана и

---

¹¹⁶ Ветрановић се обраћа распарчаној Италији и карактерише Млетачку републику:

„ Још мала похвала, говору ја теби,
сама је остала крај мора при себи,
сједећи врх блата у женском блуду
у круни од злата, ку носи залуду,
памети и умом тер се сама зове
пританцијем разумом врху свијех да плове;
тер ктили још прши и још се подира,
и благо уздржи, што друзијех одира;
ну несклад уклада меу краљи наше
да туге и јада крстјанству не липше.“

(85 – 94)

Курзивом истакнути стих (подвукао М. С.) алузија је на млетачко ометање дубровачке трговине.

¹¹⁷ О песми су посебно писали: Mihovil Kombo, *Vetranovićeva satira protiv Mlečana*, *Spremnost*, 1944, III, 105, стр. 9 и Lahorka Plejić Poje, *Vetranovićeva Orlača riđanka rečeno u Blatu ribarom*, *Narodna umjetnost*, 44/2, 2007, стр. 119 – 134.

свих који су слаби. Затим се од 57. стиха до краја „пророчанства“, та представа рашчлањује и пориче се сваки њен део.

Бог ће казнити Млечане због охолости и тежње да владају морима јер је хвалисање да господаре морем и да злочинцима не дозвољавају да пљачкају хришћане велика лаж. Критикујући их, песник се залаже за слободу пловидбе и каже да је море „опћенству саздано, нека га свако плови“, а потом увредљиво констатује да су у рату кукавице:

„Зач ваше корабље, кад сте с ким у рати,
ни копја ни сабље не смијете казати;
стигове гдје турске кад срету и оћуте,
јак ждрали и гуске смету се и смуте,
бјежећи назада, гдје од страха свијех такој
крвав зној пропада, чијем схране живот свој.“

(105 – 110)

Ветрановић је на Венецију огорчен и због њене политичке превртљивости која „многу господу у расап растјера да изгубе слободу“. Та дволичност коштаће је великог пораза јер се приближава време за казну која долази са мора. Турци ће попалити венецијанска острва, а сувоземни поседи ће пропасти.

Млечани треба да се оставе претворности и лукавости јер се шири глас да су плашљивци. Зато је песник јунаштву, као моралној категорији, супротставио рибарске послове, плетење мрежа, ловљење ракова и ситне рибе по блату и вађење морских шкољки лупара као занимања ниже вредности.¹¹⁸ Ипак, најжешће их вређа орлачинима речима:

„ер свуди звечи глас по свијети опћено,
да оружје није за вас нег женско вретено.“

(131 – 132)

Пошто су кукавице, Млечани не треба да ратују, али се не смеју поуздати ни у своје богатство јер је суђено да га изгубе. Пророчица са страхом предсказује да ће и њима доћи крај јер гладнима ваде хлеб из уста. Турски цар им прети да ће ускоро разапети шаторе по Блату.

Пророчица моли Млечане да се боје Бога како би им се смиловао, а онда, против своје воље, предсказује пропаст Венеције. Међутим, не жели да је Турци освоје јер се Ветрановић као хришћанин не мири са победом мухамеданаца над

---

¹¹⁸ О свему томе Ветрановић говори у стиховима 129 – 146.

католичком Млетачком републиком.

Песник позива Венецију да се покаје за „блудне раскоше“, а онда открива њене зле намере према Дубровнику:

„А химбу осталу и ваша зла дјела,
у отајном зрцалу која сам видјела,
сада ћу одкрити и бистро ћу рити,
нека се очите ваша злед на свити,
свитлија ствар свака да чини прави суд
колоко је опака злохитра ваша ћуд
с којом се из блата справљате приправно
на круну од злата у мјесто приславно.“

(205 – 212)

Ови стихови показују да је песма могла имати и неки стварни повод. Упућују на тежак положај Дубровника због неке претње Млетачке републике. То је време велике напетости у односима међу два републикама јер су Млечани још током Кипарског рата склопили савез са Шпанцима и радили против Дубровника, блокирајући Град и дипломатским и војним путем.¹¹⁹ Тако се песма може схватити и као ауторова реакција на поступке политичких непријатеља Републике светог Влаха.

Ветрановић је Дубровник супротставио Венецији у оштром контрасту, па је сатира прерасла у дугачку похвалу песниковом граду који се поноси јачином својих зидина, верношћу грађана, јуначком омладином, морнарицом и, пре свега, слободом (стихови 219 – 252). По садржају, али и језику, слика Дубровника обрнута је слика Венеције, тј. Блаћана. Главни циљ ове похвале јесте да омаловажи противника пружањем позитивног примера. Ипак, у заносу свога родољубља, песник највише истиче властелу, наглашавајући значај државног уређења Дубровника као аристократске републике. Слободољубиво дубровачко племство пре би запалило и себе и бедеме града, него што би се одрекло „од злата бандијере“.

Пошто је тако, Млетачка република не треба да узнемирава Дубровник, већ да крене на исток да брани Кипар од Турака¹²⁰ и штити Цариград. Међутим,

---

¹¹⁹ О томе пише V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Drugi dio: od 1526. do 1808*, Zagreb, 1980, стр. 56–60.

¹²⁰ Судаћи по стиховима 260 – 266, у којима се помиње одбрана овог острва, песма је могла настати у време Кипарског рата.

тај савет у ствари је иронично изругивање јер у целој песми Ветрановић истиче кукавичлук Млечана пошто је Дубровник радио против Турака кад год је могао.¹²¹

Свет треба да схвати „рибрска што је слава и што је храбрен час“, а већ је речено да за рибаре није оружје него женско вретено. Јасно је да се мисли на кукавичлук јер рибари су симбол људи који нису створени за ратнике. Песников позив да се Млечани одупру Турској требало је да значи да освоје Цариград и докажу своју храброст и војну моћ, али да се не догоди оно чега се орлача прибојавала у своме пророчанству, тј. да би Турци могли освојити Венецију.

Пишући о Млетачкој републици, Ветрановић је понесен својим огорчењем на дубровачког прекоморског супарника, али много више родољубивим одушевљењем за значај и вредност Дубровника и његове слободе коју чува „обје стран бридак мач с небеса“. Зато песник и може да позове Млечане да се склоне и поклоне Дубровнику и тако покаже надмоћ свога Града над њима.

---

¹²¹ После битке код Лепанта Млетачка република била је принуђена да са Турцима склопи мир и преда им Кипар због којег је вођен рат. У Лепантској бици Дубровник се тајно придружио хришћанској флоти са неколико трговачких бродова који су се лако могли претворити у ратне.

Податак преузет из: Лујо Војновић, *Istorija Dubrovačke Republike*, Beograd, 2005, стр. 173. Приредила Ирена Арсић према америчком издању Марице Шилдоф Војновић (Marica Schildof Vojnović): L. Vojnović, *Kratka istorija Dubrovačke Republike*, New York, 1962.

СТАВ ПРЕМА СУСЕДНИМ ГРАДОВИМА

У политичким сатирама против Пераста и Котора, који су угрожавали Дубровник јер су припадали Млетачкој републици, Ветрановић је заузео врло оштар став и опевао политичку реалност односа Дубровника са суседним градовима. Њима, као и Венецији, мрачну будућност прориче Орлача риђанка.

Песник веома негативно говори о Пераштанима, и много је оштрији него према Млечанима, у песми *Орлача риђанка Перашту говори*. О околностима које су утицале на њен настанак Винко Форетић пише:

„Perast se već tada, u 16.stoljeću, razvija kao grad znatne kulture, ali u njemu je još bilo pojava gusarenja. Zbog toga se Orlača riđanka, zapravo pjesnik, obraća najoštrijim i najcrnjim riječima Peraštanima prikazujući ih u najmračnijem svjetlu. Vetranović tu pojedine pojave očito generalizira, jer znamo u povijesti i za prijateljske veze između Dubrovnika i Perasta. Mislim da su neki momenti pri tome naročito djelovali. Peraštani su bili vjerni Mlecima kao njihovi podanici, a jaka suprotnost mletačko-dubrovačka djelovala je da su pojedini Peraštani katkad nastupali neprijateljski prema Dubrovčanima; s druge strane, Vetranović, kao veliki protivnik Mletaka gleda neprijatelje u Peraštanima, koji su vjerni Veneciji. K tome su Peraštani kao hrabri borci protiv Turaka gledali u Dubrovčanima zbog njihove politike obzira prema Turcima kao na njihove pristalice. No na njega je kao benediktinca djelovalo sigurno i to što su neki Peraštani opljačkali bili benediktinski samostan na otočiću Mljetskog jezera.“¹²²

Већ на самом почетку песник, као увређени Дубровчанин и бенедиктинац, каже да су Пераштани зли од рођења и да је њихов град „лупешки стан и дом“. Гори су од Мавара и Турака и свакога пљачкају. Оваквим поређењем са два народа, позната по гусарењу песник истиче своју огорченост. Зло долази од пераштанских ускока, али за сва злодела Пераштане је стигла заслужена казна: од Бога и

---

¹²² V. Foretić, *Politički pogledi...*, стр. 293 – 294.

људи натерани су у расуло, а победио их је Дубровник, тј његов заштитник свети Влахо „штапиком од злата, ка му је дана згар“. Песник поносно и родољубиво истиче моћ свеца заштитника Дубровачке републике над градом који је припадао Републици светог Марка и тако посредно указује на војну немоћ Венеције.

Из песника проговара огорчени бенедиктинац чијем су реду пераштански гусари нанели штету опљачкавши мали самостан на Мљету:

„Пераште ер такој рад твојезле ћуди
и злоба и гријех твојна расап присуди;
најлише за ону злед, о сјеме проклето,
ким мраше божи ред и темпло присвето,
у језеру на скољу мљетскога отока,
у трудну невољу од ђављијех ускока.,
Једа ли мислите живјети у вијеке,
тер такој цвиелите божје редовнике?“
(51 – 58)

Орлача каже да су Пераштани кукавице јер пљачкају хришћане, а боје се Турака, иронично примећујући да пред њима „сви како гуске од страха предају“.

Дубровник одлично познаје њихову нарав. Сви су „мале памети и шупљијех мождани“, па су „махнити Пераст“ и „Дубровник честити“ у оштром контрасту јер пераштанска бесна нарав често тајно наноси штету своме суседу „господске желећи крви се налокат“. Зато се Орлача пита може ли Бог отрпети толику охолост јер чак ни у природи нема тако опаке ни крволочне звери која се бар понекад „не пригне к љубави“, а Пераст је неумољив у својој таштини.

Ветрановића револтира што пераштански рибари, који су „смрад и гад“, узнемиравају тако славан град попут Дубровника који, на обали мора, блиста лепотом као најсјајнија звезда. Песник не скрива понос на свој Град, тим пре што се Пераст прославио једино злом којим узнемирава свога славног суседа. То зло су ускоци који пљачкају острва и копно. Зато се Дубровник и Пераст ни по чему не могу мерити и Ветрановић прибегава сликовитој метафори:

„Ер мнози говоре како је свијем знати,
да товар не море уз коња¹²³ трчати;
кад ли сам потече, почне се знојити,
тер потек далече не може продљити.
Такој се скончава до бремена мала
лупешка сва слава и ошља похвала.“
(131 – 136)

¹²³ Товаром, тј. магарцем, песник назива Пераст, док за свој Дубровник користи метафору коња као племените животиње. Овако истиче неупоредивост двају градова и наглашава своје родољубље.

Пераштани ни мртви не могу да нађу мир због безакоња и злодела према суседном Дубровнику. Зато песник љутито ређа најгоре увреде: „Пераште крвниче, срамото крстјанска“; „лупешка похвало“; „Пераште проклети“; „божји невјерниче“; „Пераште махнити“ и „сјеме проклето“. Занимљив је језик ових погрда који не приличи калуђеру, али пошто је ово пророчанство „влашке сибиле“, а не његово, успешно је сакрио свој гнев и огорчење иза њених речи.

Ипак, он позива бокелског суседа да се покаје за лош однос према Дубровнику, опомињући да не подлегне охолости која би га могла упропастити и тако донети Граду трајни мир. Том опоменом Ветрановић ублажава своју срџбу јер не жели да почини смртни грех гнева, пошто је монах који увек позива на човекољубље.

Песников однос према Котору¹²⁴ мало је блажи и изнео га је у песми *Орлача риђанка Котору говори проностик*.¹²⁵ Он упозорава град шта ће се догодити ако не престане да се узда у помоћ Млечана и посредно пева против њих.¹²⁶

Пошто је упозорила Котор да се чува Турака јер су се притајили и напашће га изненада као вукови овце (стихови 27 – 32), Орлача предсказује да ће судбина града бити трагична јер ће га они спалити и опљачкати. Многи становници биће заробљени и пожелеле да их смрт што пре ослободи неподношљивог ропства. Она прориче да ће грађани Котора делити исту судбину са сељацима. Обрађиваће земљу да би се прехранили. Говорећи о свему овоме, Ветрановић је исказао и снажан антитурски став.

Которане неће од Турака сачувати ни Ловћен, нити Млечани који не могу помоћи ни себи, а камоли другима. Котор ће бити кажњен због своје охолости. Његова злоба и таштина, као и ослањање на млетачку заштиту, слаби су „како вез од лике“. Тако песник изражава свој негативан став према Венецији која је не-

---

¹²⁴ Нетрпељивост према Котору није била нова тема у дубровачкој поезији. О томе је певао Шишко Менчетић у песми *Зло од Котора*. На то указује З. Бојовић, *Предговор*, у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 35.

¹²⁵ Песму је објавио Петар Колендић, *Tri doslije nepoznate pjesme dum Mavra Vetranicića, Prilog dubrovačkoj književnosti XVI vijeka*, Srđ, 1905, IV, 5 – 6, на стр.199 – 203.

¹²⁶ О политичким условима у којима је написана песма *Орлача риђанка Котору говори проностик* В. Форетић каже:

„Kotor je bio grad u pograničnom području prema Turcima. Sjeverni dio Boke kotorske od Sutorine do Risna bio je u Vetranovićevo doba pod Turcima. Sukobi s pograničnim Turcima, osobito s onima iz važnog strateškog uporišta Herceg-Novog bili su neizbježni. I Mleci su trebali paziti na sigurnost plovidbe u Boki. U tim prilikama Mleci potiču Kotorane, a Kotorani se uzdaju u njihovu pomoć. Eto, u takvoj političkoj atmosferi upućuje Vetranović, prurušen u lik proročice Orlače, svoje riječi Kotoru.“

Цитат из: В. Foretić, *Politički pogledi...*, стр. 301.

моћна пред турском силом. Ако се уздају у млетачку пооћ, Которани се ругају сами себи:

„Толи се уфате у блацке јакости,
собом се ругате манено задости,
ер право рећ могу, да Которе стари,
помоћ те не могу од Блата рибари,
зач бо тај слаба моћ, говору ја теби,
не може дат помоћ ни дружим, ни себи;
а видјет свако море по рибарској слави,
да једва дух копоре у твојој држави
ер слава од рибара вазда је у бијегу,
како дим и пара и магла по бријегу.“

(71 – 80)

Млечани ни не помишљају да помогну Котору јер се плаше Турака¹²⁷ и пожуте од страха као руј и класје у слами. Тако је изложен великој опасности иако је под влашћу Млетачке републике. Турци га стално угрожавају, па га раздире велико расуло.

Несрећном граду може помоћи само Бог и орлача саветује Которанима да се уздају у њега и моле своме заштитнику светом Трипуну „новскога дрокуна да копјем прободем“, тј. да их ослободи опасности од Турака из Херцег Новог.

Као поданик неутралне и самосталне Дубровачке Републике, Ветрановић има супериоран став према Котору који је под влашћу Млечана. Наступа са прекорима, али и саветима за опстанак града. Кроз уста пророчице, као свога резонера, моли се за спас Котора, не желећи да га снађе све што је орлача прорекла (стихови 149 – 156).

За разлику од оштрих речи које је упутио Пераштанима, песник је у овој песми више иступио као добронамерни саветодавац него као строги критичар јер се руководио милосрђем. Међутим, док за Дубровник види излаз у плаћању харача Турцима и обазривој политици према њима, Котору, што као монах једино и може, препоручује само да се узда у Бога и светог Трипуна као заштитника града.

Ветрановић је своје родољубље и понос на Дубровник нарочито исказао у

---

¹²⁷ Турци се хвале како Котор дрхти од страха и прете:

” Бре, комо Которе, ако се не придаш,
а источни лав пријети, да те ће заклати
и ноктим раздријети и у расап послати,
да од твога имена меу свијем народи
вјекушта спомена свијету проходи.“

(118 – 122)

песми *Галиун* у којој пева о дубровачкој трговачкој морнарици¹²⁸. Она је у пуном процвату била крајем петнаестог и у шеснаестом веку и омогућила развој поморске, а самим тим и копнене, трговине, једне од најважнијих грана дубровачке привреде. Међу вртама трговачких бродова истицао се у шеснаестом веку галијун¹²⁹ који је постао симбол морнарице Дубровачке Републике.

На самом почетку песме Ветрановић истиче да је дубровачка морнарица господарица и краљица свих бродова који плове морем. Њен капетан је свети Влахо, симбол државности Дубровачке Републике. Он има круну од сувог злата, која се сија као звезда Даница која објављује нови дан, и води морнарицу из успеха у успех. Истакавши ове чињенице, Ветрановић наглашава да том морнарицом, у ствари, управљају сами Дубровчани и да им она доноси добре приходе. Своје одушевљење исказао је поредећи њене „плави“ са утвама златокрилим. Има их толико као да се легу на бистрим водама језера.¹³⁰ Песник не издваја ниједног капетана брода ни морнара јер сви они заједно морима проносе славу Дубровника, истиче њихову храброст, а турске морнаре, које нимало не цене „како помет од буништа“, назива левентама, што је погрдан назив за њих. Истичући смелост посада, помиње борбе у којима су учествовали неки дубровачки бродови, никада не желећи да „амајнају“, тј. да спусте једра у знак предаје.¹³¹ Та похвала није претерана јер су дубровачки морнари били вешти поморци, знали су да избегну опасност кад год су могли, али су се и храбро борили.¹³²

¹²⁸ О дубровачкој трговачкој морнарици као теми дубровачки песника посебно је писао Ј. Ravlić, *Dubrovačka mornarica u dubrovačkoj lirici XVI. vijeka*, зборник *Дубровачко поморство*, 1952, стр 435 – 450.

¹²⁹ Галијун (галеон) је био трговачки брод наоружан топовима, који се лако могао претворити у ратни и укључити у борбе. Капетан је морао бити дубровачки држављанин. О карактеристикама овог брода посебно видети у: *Pomorski leksikon*, urednik: kapetan Antun I. Simović, Zagreb, 1990.

¹³⁰ О значају дубровачке трговачке морнарице сведочи податак да је у XVI веку по носивости била једнака млетачкој, а ако се упореди са холандском, тада највећом трговачком морнарицом на свету која је, половином XVI века, имала 1500 бродова, њена флота износила је шестину од укупног броја холандских бродова. Податак доносимо према: Ј. Тадић, *Организација дубровачког поморства у XVI. веку*, Историски часопис, орган Историског института САН, 1948, 1 – 2, стр. 82.

¹³¹ Ти стихови гласе:

„ Тер с непријатењи гдје се стају
за свијет неће да амајнају,
нер се сијеку сви на пече
докли годи један тече,
тер се храбрено сви краве
за не изгубит вјечне славе.“

(25 – 30)

¹³² О тим борбама В. Форетћ пише:

„Iako je dubrovačka vlada u borbi između kršćana i Turaka vodila neutralnu politiku, te zabranjivala dubrovačkim brodovima da se pridruže kršćanskoj ratnoj mornarici, ipak su se pojedini dubrovački tr-

Величајући морнарицу као понос Дубровника, песник не заборавља да нарочито истакне да је његов град слободан и да се том слободом поноси од истока до запада. То значи да ту слободу признају и западне земље и Турска. Дубровчане сви поштују и по целом свету они се крећу слободно. Стекли су вечну славу јер су доследни своме католичанству. Живе достојанствено, за разлику од својих суседа који су под турском или млетачком влашћу:

„Тер по свијети куд проходе,
блажен живот свој проводе
на срамоту од свијех људи
а најлише од сусједи.“

(40 – 43)

Уочљиво је да у овој песми нема песниковог страха од охолости. Надвладали су га љубав према Дубровнику и понос на његову слободу, а исто такво осећање исказује када говори о морнарици у песми *Орлача риђанка речено у Блату рибаром*: морнари су храбри као вукови, лавови и змајеви и „нијесу тој рибари од блатске калуџе“, верна су стража свога града, између њих и народа влада „љубав замјерна“ и представљају верну узданицу дубровачког кнеза.¹³³

Ветрановић је први од дубровачких песника певао о морнарици свога Града. Твртио је да је она „патрона и краљица“ и међу првима на свим морима јер је могао узети у обзир млетачке бродове које је видео кад је боравио у Италији и са којима је могао да пореди дубровачку флоту.

Ова песма утицала је на Ветрановићевог млађег савременика Антуна Сасина који такође хвали дубровачку морнарицу у својој песми *Мрнарица*, позајмљујући од свог претходника песничке слике: бродове пореди са утвама златокрилим на језеру, а морнаре са хабрим лавовима који су „пласи, хрли и гиздави“, рекавши да они верно служе Дубровнику и проносе његову славу. Истиче да у борби не попуштају, наглашавајући да је капетан морнарице свети Влахо, који њоме управља, и да је она позната од истока до запада.¹³⁴

Ветрановић свој понос на Дубровник истиче и у маскерати *Трговци Армени*

---

govački brodovi k njoj, i to naročito španjolskoj, pridruživali. Služili su doduše uglavnom kao brodovi za prijevoz vojske i materijala ili kao pomoćni brodovi, no pri tome su ipak dolazili u priliku da se bore.“

Цитат из: V. Foretić, *Politički pogledi...*, стр. 292.

¹³³ О томе пева у стиховима 229 – 238 те песме.

¹³⁴ За разлику од *Галиуна*, где Ветрановић износи опште мисли о дубровачкој морнарици које не разрађује, Сасин даје слику велике дубровачке трговачке флоте коју, са прозора своје палате, гледа „поглавица од Мисине“ и диви се. Песник је развио похвалу Дубровчанима и њиховој морнарици која то и заслужује.

и Индијани. Страни трговци дошли су у град јер су чули о његовом богатству, слави, доброј и племенитој властели, гостопримству и угледу који Дубровчани уживају и на Истоку и на Западу. Пошто су се уверили да све одговра истини, хвале Дубровчане:

„Тер сте круна у крај мора
од све доње Далмације
и к истоку до Котора,
Арбаније и Греције;
и по свијети свуда праве
да разумно ви владате
ваша мјеста и државе
у господству што имате.“

(101 – 108)

Ово је песма у којој је патриотски тон веома наглашен. Занимљиво је што у њој нема аскетске критике раскоши и охолости, већ је песник хвалио лепоту живота у своме Граду и благостање које у њему влада, највише се поносећи слободом коју источни и западни суседи Дубровачке Републике нису имали.¹³⁵

---

¹³⁵ Ветрановић је у овој песми хвалио све оно што је, у каснијој фази свога књижевног рада, критиковао у сатиричним песмама са друштвеном тематиком: трговце и трговину, жене и њихову раскошну одећу и накит, судије и омладину.

СЛИКА СТАЊА У ЕВРОПИ И РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ

Политичко стање у Европи Ветрановићевог доба било је врло сложено. Деценијама је трајала борба између римско-немачког цара и, уједно, шпанског краља Карла V и француског краља Франсоа I за превласт на западу Европе.

После Мохачке битке, упоредо са турским надирањем у Европу, развила се борба за престо између Фердинанда Хабзбуршког и Ивана Запоље. Фердинанд Хабзбуршки у почетку сплеткари у Цариграду против угарског краља, али, после пораза код Токаја, изненада прекида сваки однос са турским царем и крунише се за краља Угарске, што је дало повод за упад Сулејмана II Величанственог у ту земљу, 1529. године, јер су Турци били Запољини заштитници. Године 1538. Фердинанд Хабзбуршки и Иван Запоља коначно су склопили мир.

У првој половини шеснаестог века браћа Карло V и Фердинанд Хабзбуршки поделили су власт. Фердинанд је после Мохачке битке постао краљ Чешке, Угарске и Хрватске, тј. оних њених крајева који нису пали под турску или млетачку власт. Карло V остао је римско-немачки цар и шпански краљ. Он и његов наследник Филип II били су носиоци борбе са Турцима у Средоземљу.

Тај успон власти Хабзбурговаца сметао је политичким интересима Француске. Зато ће њен краљ Франсоа I заратити против Карла V, а тиме посредно и против његовог брата Фердинанда. Иако је Франсоа I носио назив „најхришћанскијег краља“, склопио је савез са Сулејманом II Величанственим који је схватио предност уласка у односе са династијом Валоа, свестан да ће му то олакшати продирање на запад.

У то време Немачку су притискали унутрашњи проблеми. Сукоби сељака и властеле постајали су све озбиљнији, а феудална расцепканост и државна недисциплина претили су разорним ратовима јер је протестантизам отворио нове сукобе. Врховни суверен није имао довољно снаге да се носи са свим потешкоћама и

Карло V морао је да се супротстави великом броју немачких поданика као заштитник католичке противреформације. Међутим, уместо да реши проблем, продубио је раскол. Под утиском његовог империјализма католици и протестанти у Немачкој нису желели такву заштиту јер су га сматрали апсолутистом. Најрадије су сами решавали свој проблем и остајали мирни, сматрајући Аустрију сигурном заштитом од Турака. Неки од немачких кнежева били су благонаклони према борби Ивана Запоље против Фердинанда Хабзбуршког иако је постао неприкривени турски савезник, па је Карло V морао је да се нагоди са протестантима јер је требало одржати верски и политички мир у царству.

Верска подељеност Немачке и комадање њене територије (које је започело још у XI веку) створили су потребу за црквеном реформом коју је требало да спроведе папа и тако омогући споразум хришћанских земаља и њихов крсташки поход против Турске. Имајући у виду да Турци прете Западној Европи, папа Клемент VII хтео је да Карло V и Франсоа I склопе мир. Међутим, ни под непосредном турском претњом, подељена Немачка није се ујединила око тог његовог става. Папа је био свестан своје одговорности за очување католичанства, али су његове могућности биле врло ограничене. Иако је у Аугзбургу 1530. године католичка већина подржала Карла V да протестантизам прогласи за јерес коју треба забранити, папа није могао да сакупи новац ни за борбу против Турака, нити против протестаната и Немачка је остала разједињена.¹³⁶

Италија је била раздирана сукобима јер је распарчана на мале територије чији се владари не устручавају да посегну за било којим средством за јачање своје политичке моћи. Непријатељске стране позивају у помоћ моћне иностране владаре, па Италија постаје важан циљ у борбама Немаца, Шпанаца и Француза, а италијанске државице нису презале ни од савеза са Турцима да би ојачале свој политички полижај.

Папе не заостају за другим владарима и успешно се користе неслогом европских држава и раздором међу италијанским владарима. Инострано оружаном мешање и унутрашње размирице водиле су Италију у тешка разарања и пустошења.

---

¹³⁶ О политичким приликама у Европи тога времена види: Johan Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Zweiter Theil. Das Reich auf der Höhe feiner Entwickelung*, Götha, 1854. (текст је доступан на сајту www.archive.org), Никола Самарцић, *Карло V*, Београд, 2001. и Jacob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, Zagreb, 1997.

Ветрановић сматра да би Француска и Хабзбуршка монархија, две најважније хришћанске државе у Европи, морале да се уједине у борби против Турака, а забринут је и због раскола који је међу католике унео протестантизам и тако довео до верских ратова. Песника боле страдања недужних и у *Пјесанци мору* констатује „крстјанске да главе узрок су томуј вас“ јер су владари разједињени и верски и политички.¹³⁷ Он негодује јер је у њиховим сукобима земља порушена и попаљена, „робје се изводи кому се не зна број“, а сузе народа дижу се до Бога.

Песник осуђује французе и Хабзбурговце због дугогодишњег сукоба јер су у њега умешани и други хришћански владари, па Европа рони крваве сузе (стихови 457 – 468).¹³⁸

Најмучнији утисак на њега остављају француско-хабзбуршке борбе у Италији за коју је везан и зато Бруно Гијон (Bruno Guyon) каже да се заиста тешко може наћи странац коме би толико била на срцу њена судбина.¹³⁹

У *Пјесанци у вријеме од пошљице* он је види огрезлу у греху и упозорава је:

„Доста се с’ гојила у гнусну лежећи,
јак свиња притила жиром се товећи.“
(527 – 528)

Италија се мора ослободити порока јер је била земља старе културе и славе и не сме хулити на Бога. Ако не буде тако, све што не покоси куга, поробиће Турци.¹⁴⁰

---

¹³⁷ Ветрановић каже:

„с размирјем тај несклад тер чини да такој
подноси твој запад толики непокој,
западне државе тер се тач безредно
меу собом крваве, како није праведно.“
(449 – 452)

¹³⁸ З. Бојовић у напмени уз стихове 462 – 466, у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, објашњава: „Алузија на неслогу хришћанских владара и земаљ и на борбе између Француза (симбол: кокот) и Хабзбурговаца (симбол: двоглави орао).“

¹³⁹ В. Guyon, *Un imitatore di Dante*, Il Marzocco, 6. Aprile 1913, XVIII, № 14.

¹⁴⁰ Песник упозорава:

„ Не само с крстјаном стати ћеш на служби,
ма јоште поганом у плачу и тужби.
Зач ве се корабље с истока справљују,
и копја и сабље, да тебе карају
и плијене и робе; зач хоће божји суд,
за гријехе и злобе да трпиш толик труд,
тер ти ће бит заман потом се кајати
и об ноћ и об дан твоју злед плакати,
зач веће никамо вуховат ни тлапит,
ни сјемо ни тамо репом се подштапит;
тер жалос и туга, смишљаје таку ствар,
тко т’ је прије бил слуга, да т’ је сад господар.“
(573 – 584)

Песник је моли да уважи његову песму јер је пева против своје воље, као упозорење на казну која је чека због великих грехова. Бојећи се за њену судбину, он је човекољубиво опомиње како касније не би могла да се правда да је нико није упозорио на несрећу која јој прети као Божја казна. Међутим, види да Италија неће послушати његову „здравицу“ и јадикује због тога, знајући да ће због греха, за који ће бити кажњена нападима Турака, страдати и мали хришћански народи јер ће доћи дан „да с кривцем праведан једнако злопати“.

О разлозима слабости Италије, а то су, по његовом мишљењу, територијална распарчаност и превласт страних утицаја на њену судбину, Ветрановић је певао у *Пјесанци Латиниом*¹⁴¹ у којој овој земљи, пре свега, жели уједињење и независност. Цела песма је у облику развијене апострофе којом се ствара утисак блискости. Песник каже да је главни узрок свих несрећа то што се Италија предала странцима који је освајају и пљачкају. Они су „неправи крстјани“ који нису свесни да својим борбама олакшавају Турцима да је освоје и униште оно мало што је остало од њене старе славе и лепоте. Тако земља неће бити освојена оружјем „нер самијем нескладом ки силу примага“. Ветрановић се пита зашто на њеном тлу ратују Франсоа I и Карло V и олакшавају Турцима даља освајања. Са тугом се сећа славне прошлости Италије, чудећи се куда је ишчезло све њено богатство, па се, разједињена и опљачкана, не може супротставити Турцима. Тај ланмент, као песму у песми, исказао је од 51. до 84. стиха. Спољашњи сјај њених витезова, тј. „перја тој мало“, на који горко указује, није довољан да уплаши Турке.

Пошто се турској најезди не може супротставити ни Млетачка република, песник позива Италију да смири хришћанске владаре и да се не оглуши о његову молбу јер може доћи до непотребног крвопролића, а после овог упозорења веома живо представља ратне страхоте које је чекају ако се не прекину унутрашњи немири: оружје ће огрезнути у хришћанској крви, коњи ће без јахача трчати бојиштима, људи ће помислити да је дошло до пропасти света јер ће се се до неба дизасти барутни прах, бубњеви и трубе позиваће на јуриш, а грмеће „лумбарде“, погинуће више војника него што има пчела у роју, а Харон, стари чамција из подземног света, мораће да спреми већи чамац и унајми више помоћника који ће са њим превозити мртве.

---

¹⁴¹ О овој песми писано је посебно: Gigliola Carlevalis, *Canzone all' Italia di Mario Vetrani*, L' Europa Orientale (Roma), 1942, XII, стр. 129 – 135.

Ветрановић саветује Италији да се побрине за себе и протера странце. Више не сме да се покори ни Аустрији (орлу) нити Француској („кокоту“, тј. петлу):

„Госпоје од госпој а сад се спомени,
сама се ти посвој а туђијех одрени,
оружани тач звокот нека се не чује,
и орао и кокот нека те не кљује.
Чин’ да т’ се поклони кокотов плахи бијес,
у оружју ки звони и громи како тријес;
чин’ да те Аквила¹⁴², Латинко, не цвијели,
која сад сва крила далече раскрили;
чин’ да те не цвијеле источни погани
и оружјем не дијеле туђини незнани.
То ли су одлуке да се ћеш удати,
не дај се у руке од мнозијех владати;
једнога ти вјери и посвој за себе,
а остале одтјери далече од себе,
нека се слободиш од туге и јада,
да весел проводиш твој живот од сада...“
(179 – 194)

Ово значи да јој је потребан само један добар и поуздан савезник са којим би могла да реши свој проблем у вези са Турском и другим државама које су се, да би оствариле своје политичке интересе, бориле за њу.

Тадашње стање у Римокатоличкој цркви у тесној је вези са политичком сликом Европе. На Ветрановићеву жалост црквено јединство угрожено је реформацијом у Немачкој. У *Пјесанци врху оченаша* она је нашла непосредног одјека јер песник каже да је на северу ђаво раздвојио веру.¹⁴³ Он сматра да је реформаторски покрет казна за грехе западног хришћанства јер је мало људи који нису упали у ђавољу замку раскоши.

На другом месту, у песми *Врху псалма: Miserere mei Deus, по начину од молитве*, говорећи о паду Јерусалима, примећује да су граду, под којим подразумева Цркву, сада потребне чврсте зидине иако је сасвим разорен. Он има много непријатеља који желе да „с химбом од неvjере“ упропасте оно што је остало од чврстих бедема, тј. многи унутар Цркве хоће да униште све који учвршћују њено јединство.

---

¹⁴² Aquila = орао. Ветрановић се поиграо речима. Аквила је град у средњој Италији, у то време под влашћу Карла V, римско-немачког цара и шпанског краља који би, грабљив као орао, хтео да прошири своју власт на целу земљу.

¹⁴³ Он упозорава :

„ црковна сва дружба ар се сад раздваја,
црковни дом и стан тер се јур скончава...“

(86 – 87)

Песник жели да Римокатоличка црква остане јединствена и моли се да многи народи „слепачки не гину“ и да се раскол не продубљује („нека се не јазит тај пропас душами“). Он увиђа потребу да Црква оштро реагује и и поновно јачање њеног положаја и утицаја у хришћанском свету даје сликом новог Јерусалима који ће се праведно осветити и „силе сломити од војске проклето“.

Увиђајући да је Црква слаба, песник узрок за то види у недостацима њеног уређења и неморалу самог њеног врха. Осврће се и на папу, употребљавајући у *Пјесанци врху оченаша* устаљену слику пастира и стада. Врховни поглавар Римокатоличке цркве приказан је као пастир „у великом немиру ки обор свој влада“, а стадо нема мира и све је мање, тј. верници се удаљавају од Цркве која не води рачуна о њховим духовним потребама. Папа је лош духовни пастир и није му стало до добра верника, већ само до личних интереса. То песника, као човека из црквених редова, веома погађа и зато каже:

„ ...пастир продава све овце за мало,
тер трудне те овце ни блазни ни љуби,
нер иште трговце да их прије изгуби.“

(386 – 388)

Он осуђује Цркву због неморала и и алудира на срамоту узајамног опраштања грехова. Самим тим, правда је далеко од црквених редова и песник јасно и отворено износи своје мишљење иако је супротно црквеном учењу о апсолутној послушности подређених, а нарочито монаха:

„Мним такој ки вежу и такој ки дријеше,
да већма вез стежу и већма сагријеше.“

(369 – 370).

Ветрановић је осудио папу и у *Пјесанци божанству*. Овде је поступио као Данте који је у *Божанственој комедији*, у осмом кругу пакла, у трећем рову, где се налазе симонити, тј. они који тргују црквеним добрима и положајима, дао место папи Бонифацију VIII¹⁴⁴ иако је овај још увек био жив. У песми „отац присвети“ гори у пламену испод Божјег престола.¹⁴⁵

Римокатоличка црква морално пада јер тргује индулгенцијама. Свештен-

¹⁴⁴ Пакао, XIX, стихови 51 – 52.

¹⁴⁵ Ветрановић пева:

„ Још отац присвети, врху свијех гди сташе,
под нами свијет трети ногама плесаше,
разлучни гдје стаху у пакљеној јами
од онијех, ки сјаху у пламу над нами...“

(стихови 341 – 344)

ство је постало користољубиво. Ветрановић на то указује у *Пјесанци слави царевој*. Оно не следи пут првих апостола Петра и Павла

„којием би придана за дјела толика
мајка свијех крстјана, црква католика,
да вежу и дријеше а навлаш без плате
крстјане ки гријеше и ки се поврате
прав друм слиједећи, куд ходе избрани,
сузама сцијенећи да ће бит опрани.“

(59 – 64)

Лакомост се одражава на морал унутар Цркве. У парафрази псалма *Salvum me fac Deus* песник упозорава да је она проузроковала „црковнијех глава множ стрмоглав да тону“. Црквени великодостојници се због ње сукобљавају и озлојеђени Ветрановић каже да толико зло не чине ни звери у шумама.

Ветрановић је осудио папски Рим у првој од двадесет песама које је објавио Петар Колендић.¹⁴⁶ Песник развија алузију на грешне библијске градове Содому и Гомору и упечатљиво се обраћа Риму, упозоравајући га да ће пропасти због охолости. Каже да ће доћи време кад ће папски град бити разрушен јер не може „проклету охолас вишњи суд поднијети“.

У песми [II]¹⁴⁷ ауторова осећања надвладала су разум и изнедрила тежак уздах над животом. Чак ни Црква није поштеђена злобе и греха који су проузроковали раскол у њој. Ветрановић је критикује што је дозволила да се наруше основне моралне норме и верски канони, али жели да је што пре мимоиђу зло и насиље који су је снашли и због чега „вјера праведна и црква труд пати“, као и да се сатре јад, тј, протестантизам, „вас исток и запад ки цркву раздваја“. Оне који су на њеном челу и лоше је воде, каже он, чекају дубине пакла.¹⁴⁸

О шизми је певао и у *Пјесанци тројству* јер је, као човек Цркве, осетио снажну потребу да брани догму о Светој Тројици. Наглашава да је Бог један „како црква мати и свети говоре“, истичући да прави верник не сме да сумња јер постоји само једна права истина коју „погани“ не разумеју.

Нарочито изражајно и мрачно оцртава Ветрановић положај Цркве у песми *Моја плавца*, истакавши слабе стране црквеног живота у своме времену. У другој половини шеснаестог века у традиционално католичком Дубровнику испољила су

¹⁴⁶ P. Kolendić, *Dvadeset pjesama...*

¹⁴⁷ P. Kolendić, *Navedeno delo.*

¹⁴⁸ Ветрановић варира мотив из *Пјесанце божнству*. Овде је у паклу дао место целом црквеном врху.

се и религиозна превирања у вези са негативним односом према Цркви која је морално пропадала. Песник није био по страни. Иако је остао веран Цркви, увиђао је тај њен пад и јасно га је разобличио. То је био протест човека независне мисли и чистог религиозног осећања против искривљавања хришћанског учења и моралности, раскорака између форме и суштине вере и раскалашности у црквеним круговима.

Песма почиње метафоричном сликом бродића који треба да плови сигурно, али нема доброг кормилара. Песник се, тако, горко жали на сам врх Цркве којој служи. Она нема доброг врховног поглавара који би управљао чврстом руком и одржавао јединство, а недостају јој и прави људи који би му у томе помогли и црквене интересе ставили изнад личних.¹⁴⁹ Црква је осиромашила јер је поткрадају и споља и изнутра. Она, која је раније владала свим духовним благом, сада је гола и покрадена јер је не цене „своји“, тј. они који треба да се старају о њеној моћи и благостању. Управо црквени врх највише отима „да свој род помогну плач-нијем дукати“. Ветрановић истиче да се краде и кад нема ратова и битака, тако да, у ствари, мира никада и нема.

Зато се песник обраћа Богу и, збуњен великом неправдом, очекује разјашњење. Видевши како се црквени врх незаконито богати, он се згражава и каже да свима који то чине, Бог за тај грех кажњва и стото колено, а онда их, пун горчине пита:

„Тијем рецте за љубав, чему се надате,
црковну који плав лупешки владате? “
(103 – 104)

Толико је озлојеђен да сматра да таквима треба одузети част. Мисли на одузимање високих црквених положаја, што би значило и губитак части.

Међутим, увиђа да се сам не може изборити са овим проблемом. Зато моли Бога да „свој дом“ ослободи од тог великог зла. Пошто не може да учини ништа за побољшање стања у Цркви, моли се Исусу да га не остави јер не би хтео да зађе

---

¹⁴⁹ О томе песник каже:

„Нада све лје тужу зач патрун ни мрнар
не хаје за душу ни мари ниједну ствар,
не хаје ни мари нер с грјехом прибива
духовне зач ствари при благу забива,
при благу забива тер сиса до кости
крв, ка се добива с великом горкости. “
(43 – 49)

тамо где би му душа била несигурна, тј. не жели да прекорачи своје стварне могућности.

Ветрановићево виђење европских збивања и стања у Римокатоличкој цркви засновано је и његовој искреној религиозности и поетици хришћанске ренесансе. Све догађаје он посматра полазећи од њихове везе са вољом Божјом. Зато се његови коментари подједнако тичу оновременог политичког стања у Европи, као и у Римокатоличкој цркви која је тесно повезана са политиком европских дворова. Они су у тону полемике, обрачуна и неслагања, па су зато песме у којима се бавио овом проблематиком постале ангажовани коментар времена у којем су настале.

ВЕТРАНОВИЋЕВО ДОБА У ЕПУ *ПЕЛЕГРИН*

Свој песнички рад Ветрановић је желео да крунише религиознорефлексивним епом *Пелегрин*.¹⁵⁰ Радио га је врло дуго, али дело је остало недовршено. Пишући га, песник се разболео и умро. Писао га је по узору на Дантеа¹⁵¹ и Санацара, желећи да прикаже човека у трагању за срећом.

Еп је написан у првом лицу јер главни јунак није индивидуализован, тј. нема име и није портретизован. На самом почетку видимо да је узнемирен, што он објашњава својом жељом да достигне „души рај“, али му је „вишњи суд“ досудио тугу и несрећу.¹⁵² Такође, сазнајемо да је Бадње вече и да је он на средини свога животног пута. Ветрановић алудира на Дантеов стих из *Божанствене комедије*: „Nel mezzo del camin di nostra vita“ јер се поклапа животна доба двојице песника. Обојица су имала по 35 година, па Ветрановићев стих „ја бивши срјед пута од мога рода“ упућује на годину 1517. када је дубровачки песник био бегунац у Италији. Он је несрећан и жели негде да се смири. Зато је послао своју савест да нађе неко сасвим мирно место¹⁵³, али она га није пронашла јер га нема на овом свету, па он мора да тражи сам. Тако и његов јунак постаје носилац трагичне кривице јер није разумео право значење свете ноћи у којој ће на земљу стићи спасење за човечанство, као и за појединца. У ствари, песник је назначио да је његов јунак већ код куће могао наћи блаженство и мир, али му вера није била довољно јака, па није разумео да Божић доноси срећу и мир свим људима добре воље.

¹⁵⁰ Иако је у наслову дела реч *пелегрин*, Ветрановић ће свога јунака звати *пелигрин*.

¹⁵¹ О томе је посебно писао В. Guyon, *Un imitatore...*

¹⁵² Ово је у вези са *Пјесанцом несрећи*, последњом од сеамнаест претпелегриновских песама, објављених у SPH IV, помоћу којих би се еп могао боље разумети. Ветрановић је у њој расправљао о утицају звезда на човекову судбину, проклињући звезду под којом је рођен. О вези ових песама и *Пелегрин*а писао је: Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranovića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti*, Rad JAZU, 1909, 176, стр. 135 – 161 (види стр. 81 – 99).

¹⁵³ У *Пјесаци Нептуну* (стихови 85 – 89) песник каже да је много злих људи и времена су таква да од праве љубави нема ни трага, што је у вези са пилигриновим трагањем за местом апсолутног мира. Нигде није мирно и човек се не може поуздати у друге.

Жеља за постизањем унутрашњег мира упућује на лутање ума који управља радозналим човеком. Потреба за преиспитивањем сопствених мисли и жеља, тј. самоспознаја, у складу је са захтевом Ветрановићевог бенедиктинског реда за одмереношћу и дискрецијом.¹⁵⁴ Тако јунаковим несналажењем у чудном свету у који је доспео, Ветрановић истиче човеково лутање, тј. бескућништво на земљи.

Пилигрин полази на пут носећи на раменима пун мех својих мисли. Међутим, брзо се умори, па се склони под суви јавор да се одмори. Жели да упита своје мисли шта треба да ради, али оне су некако побегле. Разумевање ове песничке слике јасније је кад се она повеже са песмом *Бојником* где се мотив шупљег меха ставља у контекст кола среће и каже да је блажен онај ко не жели много јер је срећа само „празна врећа алити шупаљ мијех“. Из тога произлази да човек треба да се стара само за свој душевни мир.

Пошто је пилигрин приказао као човека који је изгубио своје мисли, Ветрановић је постигао да јунак епа буде личност без свесне оријентације у животу и своје моћи расуђивања. То значи да има негативне црте карактера које га разликују од многих ликова ходочасника из средњовјековне књижевности¹⁵⁵ који су на ходочашћа кренули свесно и са јасним циљем.

Изгубљен у чудном свету, пилигрин се пита како ће без мисли, тј. без свога разума. У таквом душевном стању чује глас мудрости чији је симбил суви јавор. То дрво говори о Ветрановићевој савремености у којој ништа није као што је било некада. Све се изродило у своју супротност и дошло је до замене вредности. Није се променила само природа, него и људи. Они добро пазе и тимаре магарца, а постављају коња, па су му магарац и мазга браћа. Не поштују се племенитост и вредноћа него глупост и лењост. Светом владају „махнити људи“, па се разум нимало не цени, а мудрост је потлачена. Лудост расте до неба и жели да се подигне својом охолошћу и да влада људима. Не уважава се врлина него богатство, а сви газе онога ко је зле среће, па чак и његови најближи. Због богатства људи губе душу и богати прогоне сиромаше. Оно је утицало на међуљудске односе, реметећи чак и породицу. Песник је огорчено подигао свој глас против тога¹⁵⁶, а за-

---

¹⁵⁴ А. Grün, *Sveti Benedikt. Lik, poruka* (поглавље *Discretio – dar razlučivanja*), Zagreb, 2004. (види стр. 24 – 29).

¹⁵⁵ На то указује Z. Kravar, *Emblematika Vetranovićeva „Pelegrina“*, *Filologija*, 1980/81, 10, стр. 315 – 324 (види стр. 319).

¹⁵⁶ Ти стихови гласе:

тим се оборио на лакомост, истакавши да мудри кажу да је најгоре бити лаком јер „скупи лакомац“ упропашћује самога себе. Врхунавц осуде је у стиховима:

„Тием које уфанје имају при богу
ки туђе иманје све грабе што могу,
и сироте плачне, к томуј се може ријет,
и жедне и лачне прогоне на он свијет,
од којиех сузице, сух камен заједно,
падају прид лице ки суди праведно,
с разлогом ки суди и праведне крати,
нер како тко труди, такој му труд плати.“
(279 – 286)

Могућно је да је под сувим јавором Ветрановић подразумевао себе јер дрво каже да је некада било младо и пристало, у пуној снази, тј. песник је имао све што је хтео и није знао за жалост. Међутим, пресудили су му завидљивци који су га прогнали „из дома ван“, што би могло бити алузија на песниково прогонство из Дубровника 1517. године. Своју огорченост на дубровачке власти које су га прогнале исказао је у стиховима 261 – 266, истичући да је растављен од отаџбине за којом пати у туђини.¹⁵⁷

Друга алузија на његов живот у вези је са његовим пустињачким животом на Светом Андрији:

„Година цијела јес и друге два дијела,
да ме моја чес у пустош занијела;
и овди се станих ја врх горе најлише
да туге и јада нигдар ми не липше.“
(301 – 304)

Овај став поткрепљује и Иван Остојић¹⁵⁸ кој наводи подтак да реч *пелегрин*, према латинској речи *peregrinus*, означава ходочасника, али и монаха.

Свет о којем говори јавор изопачен је и ближи му се крај.¹⁵⁹ О његовој природи говори пилигрину и мајмуница, тј. „мојемуча мала“.¹⁶⁰ Она каже да ту влада

„Јошт да је тко богат, толику има влас,
ако би био рогат, свак тому чини час;
и кријепос од блага, које нам чес дијели,
од мила до драга пријазан раздијели.“
(253 – 256)

¹⁵⁷ Песник каже:

„Напокон и свој стан и племе и род свој
гони га од себе ван, за дат му непокој,
јак туђин да тако труди се тукући,
у вријеме у свако туђине служећи,
нека се дресели по туђој држави,
очинства да жели, с чијем се растави.“
(261 – 266)

¹⁵⁸ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj, Svezak I*, Split, 1963, стр. 391.

стална патња јер тако су одредили богови који њиме владају и зато свако ко уђе, мора бити преображен.¹⁶¹

После јаворове и њене реплике може се закључити да је тај свет наставак онога у којем је пилигрин живео и зато јунак епа не осећа никакав прелаз. Кад јавор, на пример, објашњава како се све изродило у своју супротност, то је, у ствари, приказ стања у свету пишчевог времена, а не у зачараној шуми у којој се путник нашао.

Свет у који је доспео, нема свога средишта јер је преокренут, а та чињеница има морално – политичку функцију. Уз критику времена и друштвених норми, јавља се и критика власти јер махнити владају светом. Тако јадиковка сувог јавора над светом у којем су настала „противна годишта“ може да се схвати као исповест о сопственом изгнанству из тог поквареног света.

Пошто се свет одакле долази јунак епа изопачио, овај не би требало да се чуди ничему што му се догађа у необичној шуми. Међутим, он је на пола животног пута и тражи душевни мир. Довољно је зрео да схвата живот и свет око себе, а, отишавши од куће, сусрео се са спољашњим светом који види у новом светлу, али не може да се помири са толиком извитопереношћу. Не сналази се и зато стално запада у невоље. Крив је без праве кривице јер нигде не помиње неки свој погрешан поступак за који би био сурово кажњен унакажавањем, а ипак, на почетку епа (стихови 13 – 14) каже да је његов живот предодређен за патњу. То је мотив који Ветрановић преузима из античких трагедија. У његово време публика их је волела јер су говриле о јунацима који су криви без кривице, као и о и немогућности да се казна избегне. Ветрановићев еп показује како се судбина пилигринске мења у том преокренутом свету који је толико изопачен као да га је Бог напустио. Спасење душе постало неизвесно у свету без хришћанског Бога, па, у ствари, песник жели да покаже да тај свет не ваља.

Ветрановић види узроке пропасти у томе што људи не трагају за спасењем душе, него их води жеља да се обогате. Тако се уништава основни услов за опште

---

¹⁵⁹ Ветрановић то каже и у песми *Aurea aetas*, где изопаченост света приписује помами за златом и прижељкује да се врате стара времена.

¹⁶⁰ Стихови 405 – 412.

¹⁶¹ М. Медини у своме раду *Vetranic's Pelegrin, Ein allegorisches Epos der ragusaischen Literatur des XVI Jahrhunderts*, Archiv für slavische Philologie, 1895, XVII, стр. 505 – 544, сматра да мајмуница, која чува пилигринове мисли, симболизује веру којој се овај мора вратити, док су црвене ципелице које жели од њега метафора за жалостан положај цркве у Ветрановићево доба. С тим је повезано и значење сувог штапа који симболизује пилигринову успавану савест која се буди и води га. Зато се штап претворио у блавога кога ће јунак епа следити.

благостање¹⁶² и песник, у духу хришћанске ренесансе, износи своју идеју да ће његов јунак као награду за претрпљене муке доживети срећу на ономе свету јер је животни пут непредвидљив и човек не може унапред знати како да се понаша, нарочито ако је, као пилигрин, неискварен. Зато сумња у себе, те из тог разлога главни јунак епа носи на пут мех са својим мислима. То значи да у свету из којег долази важе исти закони као и у овоме у који је стигао јер пилигрин препознје појаве из свог животног искуства, нпр. кад суви јавор прича о људској злоби или када његове мисли говоре о улози злата у међуљудским односима. Говорећи о томе (стихови 3097 – 3128), песник јасно алудира на чињеницу да је оно извор сваког зла и без њега се ништа не добија, чак се ни у црквеној хијерархији не може доћи до надбискупског или кардиналског положаја („Без златијех тијех мрави јоште се по све дни / ни митра не дава ни клобук црљени“). Ако се златни мрави схвате као симбол злата, Ветрановићева идеја је јасна. Они су појели пилигринове мисли, а то значи да су оне биле обузете разним материјалним вредностима, па његова свест није била слободна, већ је могла да подлегне искушењу да се приклони златним мравима, тј. новцу, и да му тако омогући да испуни све своје жеље.

Пилигрин жели мир и срећу, па се то може тумачити као жеља ренесансног човека да се потврде две најузвишеније животне вредности. Међутим, свет кроз који се путник креће, апсурдан је и зато несрећни човек бива кажењн. Свака нова казна гротескнија је од претходне: добија грбу, магареће уши, очи сове и зубе вепра. Да би што боље описао тај свет, Ветрановић се служи хумором. Чак и патња постаје гротескна, па и несрећа може бити смешна, а да и даље остане несрећа. Тако се горчина живота и хумор додирују.¹⁶³

Гротескно¹⁶⁴ указује на то да је обрнути свет застарашујући јер у њему нема спокоја. Осим у стиховима 217 – 250, то видимо и када мојемуча говори о мислима (стихови 2997 – 3038). Оне су неусклађене: неке су разумне, а неке безумне, једне су тешке, а друге лаке, могу да заведу „мноштво безумнијех“ на странпутицу или да наведу на размишљања о оном свету и небеским висинама, а све то до-

---

¹⁶² У далеким земљама, за које се верује да у њима царује срећа, Ветрановић види опасност јер људе до њих води лакомост, о чему пева у *Пјесанци лакомости* (стихови 61 – 80). Тако можемо поткрепити мишљење да су стварни и фантастични свет у *Пелегрину* једно исто, јер и у епу, као и у овим стиховима, митолошка и друга фантастична бића живе заједно са онима из реалног живота.

¹⁶³ Овакав уметнички поступак песник је користио и у првој *Ремети*.

¹⁶⁴ О функцији гротескног у *Пелегрину* писала је Дуња Fališevac, *Elementi grotesknog i fantastičnog u Vetranovićevoj „Pelegrinu“*, *Mogućnosti*, 1988, 1 – 2, стр. 161 – 172.

носи неневољу. Зато гавран, који је донео црвене ципелице, а затим се претворио у папагаја, упозорава путника да се не осврће у шуми како не би запао у нове неприлике, што је песникова пародија мотива Орфејевог освртања у подземном свету. Пилигрин их није избегао и каже да је шума, тј. „дубрава“ пуна великих и малих звери међу којима има „вукова и лава, лисица и куна“, а међу митским бићима видео је и „с двије главе орлове“.

Та „дубрава“ је, у ствари, Дубровачка Република која се граничила са турском и млетачком територијом. Јасна је стална Ветрановићева симболика: под вуком подразумева Турску¹⁶⁵, а под лавом Млетачку републику, које су у својој спољној политици лукаве и грабљиве као куне, док су двоглави орлови симбол Хабзбурговаца. Немани које пилигрин помиње, симбол су опасности које прете Дубровачкој Републици од непријатеља и алузија су на њен политички положај у шеснаестом веку.

Идући шумом, пилигрин наилази на прелепу девицу, али се уплаши кад му се приближи јер је она од паса змај. Опис овог чудног створења може се разумети као алузија на вешту дубровачку спољну политику, као и на одбрамбену моћ града. Пре него што се претворила у змаја и одлетела, девица је пилигрину дала златну јабуку која ће га чувати од свих звери. Као што се он том јабуком може одбранити, тако се и Дубровник може заштитити од Турака и Млечана. Она је алузија на његову самосталност и све што је предузимао да би је сачувао, а нарочито на хараџ који је плаћао Турској.

Симболику златних мрави и златне јабуке песник је повезао са златом као узроком лакомости и људске покварености. Зато се обе епизоде завршавају претварањем злата у нешто сасвим обично: мрави постају муве, а златна јабука клупко кучине, па их ветар односи као нешто безвредно и пролазно.

У шуми пилигрин наилази и на звер која је велика као куна, има златно и шарено крзно, а очи, обрве и лице као млада девојка. То је, у ствари, вила Тирена коју је бог Јупитер претворио у звер јер је одбила његову љубав. Од свих вила које је путник срео, она једина има име које је и у наслову истоимене пасторале Марина Држића. То би могло бити алузија на Ветрановићеву одбрану Држића од оптужби да је плагирао његово дело, а може се схватити и као песниково сећање на

---

¹⁶⁵ Исти симбол употребио је у песни *Вук овци преко ријеке*.

драгог пријатеља који у време настајања *Пелегрин* више није жив.

Ренесанса је ценила животну хармонију, а пилигринов живот је сушта супротност јер Ветрановића збуњује свет у којем живи. Често не може да се снађе у њему и да открије смисао живљења, па хоће да покаже да човек не може сам доћи до своје среће. Све што му се догоди, нема никакве симболике и не служи као поука коју треба извући из невоља. Из тога произлази да је живот само низ патњи, а човек је осуђен на несналажење и сумњу у себе. Ипак, песник ће оптимистичку поруку да живот није безнадежан изградити на супротности хармоничног и хаотичног.

У *Пелегрину* се могу уочити значењски слојеви митолошког и фолклорног, животног искуства и песниковог образовања. Ветрановић је снажно везан за књижевну традицију и зато у чудној шуми живе јунаци из античке митологије: сатири, нимфе, Дијана, Минерва и Меркурио. Међутим, они су истргнути из свог изворног контекста јер у периоду после Тридентског концила, када се враћање религији поново почело јаче осећати, песник више није могао остати у свету паганске митологије пошто је, као калуђер, морао отвореније исказати своје верске ставове. Зато Никица Колумбић каже:

„Upravo ta komponenta Vetranovića jače uključuje u manirističko razdoblje, u ono vrijeme kada je renesansni način mišljenja i pjevanja prelazio sve više u maniru, a kad novi sadržaji još nisu bili toliko prodrli u psihu suvremenika (kao što će se to kasnije vidjeti u Gundulićevim „Suzama sina razmetnoga“ i u njegovu „Osmanu“) da bi nametnuli i adekvatna izražajna rješenja. Dakle – dvojnost na sadržajno-duhovnom i formalno-stilskom planu karakteristika je razdoblja koje je u vrijeme kad je Vetranović pisao spjev o Piligrinu tek bilo najavljeno, ali koje je ovaj pjesnik, izoštren za takve senzibilitete, znao vrlo dobro osjeti i izraziti. zato ga možemo nazvati prvim hrvatskim manirističkim pjesnikom“¹⁶⁶

У *Пелегрину* би се маниристичким могли назвати произвољно конструисан простор, комбинације стварних појединости смештених у имагинарни свет и асоцијативни приступ епизодама које су доведене у апстрактне односе, али су у њима неке појединости описане са тачношћу и природном уверљивошћу као, на пример, у опису „мојемуче“. Маниризам је типичан за другу половину шеснаес-

---

¹⁶⁶ N. Kolumbić, *Vetranovićeve maniristička faza*, Dometi, 1978, XI, 12, стр. 15 – 26 (види стр. 26).

О Ветрановићу као маниристи говори и J. Matanović, *Stilske odrednice manirizma u Vetranovićeveu „Piligrinu“*, *Mogućnosti*, 1988, XXXVI, 1 – 2, стр. 173 – 178.

тог века, па није чудно што Колумбић сврстава Ветрановића у маниристе. Међутим, дубровачки песник верује да књижевност¹⁶⁷ мора остварити одређене циљеве у друштву, а то није одлика маниризма.

Ветрановић *Пелегрином* врло сложено и опширно казује поруку о спасењу душе и тако еп постиже прецизни друштвени циљ. Песник је ближи вери у осећања него у разум јер се до средине шеснаестог века поглед на свет толико променио да се више није могло веровати само у узрочно-последичну повезаност и симболику којима су се у ренесанси тумачиле историјске законитости. Постало је јасно да је још много тога у свету необјашњиво само разумом и да треба тражити и друге начине за разумевање живота и света. Иако је био калуђер, као човек свога времена песник није могао да остане равнодушан према тим променама и догађањима у световном животу. Зато је читаоцима свога епа дао наду да патња на овом свету није узалудна¹⁶⁸ јер се и пилигрин ослободио својих мука.¹⁶⁹ Тако се фантастични свет дела може разумети као израз схватања стварности у којој је човек узнемирен што не може све разумети и неостварљиве жеље да нестане несреће, страха и смрти, па да на свету завладају политички и душевни мир.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Сматрамо да персонификована „мојемуча“ симболизује књижевност (тако мисли и К. Šimić, *Što je Vetranoviću mojemuča?* у књизи: К.Šimić, *Književni svijetovi. Književnoumjetničke studije iz hrvatske književnosti*, Osijek, 2007, стр. 3 – 25). Она пилигрину говори о одликама света у који је зашао, што упућује на то да песник мисли на улогу књижевности у свету који се људима његовога времена чинио тајанственим и пуним искушења којима треба одолети. Мајмуница вешто подражава људске поступке, а ренесансна поетика подржавала је подражавање узора, о чему и сам Ветрановић пева у *Пјесанци Плутону*.

Пилигрин не може да смири своје мисли, а његова свест није кадра да у чудним просторима, о којима се пева у епу, пронађе место смирења и блаженства. Тако произлази да онај ко покуша такво тражење, постаје подражавалац као мајмуница у епу, тј. само подражава, а не разуме смисао подражаваног. Ветрановић је одбацио могућност да се уметничком маштом може пронаћи место трајног духовног мира. У прилог таквом његовом ставу иду и претпелегриновске песме у којима пева о музама, Аполону, месецу, Орфеју, Ариону, Нептуну, ловорици, куфу, грлици и нимфи Еко, тражећи од муза смирење у „дубрави“, али га не налази.

¹⁶⁸ Овај став Ветрановић је нарочито истакао у *Пјесанци итурку* и *Пјесанци кошути рањеној*.

¹⁶⁹ То се може закључити по томе што јунак епа о својим страдањима говори у прошлом времену.

¹⁷⁰ Значењем песничких слика у *Пелегрину* подробније су се бавили: А. Pavešković, *Pelegrin Mavra Vetranovića*, Forum, 1999, LXXI, 4 – 6, стр. 645 – 664 и, у два своја рада, Р. Pavličić, *Čitanje Vetranovićeve Pelegrina*, Forum, 2002, LXXIII [LXXIV], 7/9, стр. 792 – 823; 10/12, стр. 1389 – 1423 и *Zabrane u motivacijskom sustavu Vetranovićeve Pelegrina*, у зборнику: *Dani hrvatskog kazališta, Zagreb – Split*, 2007, стр. 5 – 18.

ОДРАЗ СТВАРНОСТИ У ДРАМСКИМ ДЕЛИМА МАВРА ВЕТРАНОВИЋА

Ветрановић је толико био обузет стварношћу, да је поред поезије писао и драме. У њима су се одразила два доживљаја свега што га је окруживало. У младости се одушевљавао светом пастира и вила и митолошким причама који су га инспирисали да пише световне драме. Преузимање те тематике није било израз његовог бекства од стварности, већ жеље да искаже своју узнемиреност због изгубљене сигурности у времену у којем је живео, као и убеђеност у орфејевску моћ поезије.

У монаштву је написао пет побожних драма са темама из Старог и Новог завета. Оне су се одликовале драматичношћу проистеклом из радње и заплета, ликовима наглашене индивидуалности и наглашених осећања, смењивањем поетског и народног језика и песниковим изразитим смислом за приказивање животне свакодневице. Као такве, биле су поучне, али и забавне гледаоцима у тадашњем Дубровнику.

ЖИВОТНЕ РЕАЛИЈЕ У РАНИМ ДРАМАМА

Ветрановић је своје три ране драме написао надахнут пастирско-митолошким светом и раноренесансним позориштем. Мада се не може поуздано доказати, сматра се „према степену развијености радње у њима, да је најстарија била еклога *Орфео*“.¹⁷¹ То је прва митолошка еклога у дубровачкој књижевности¹⁷², јединствене на по својој реалистичности.

Делу недостају почетак и крај, али се из сачуваног текста види да Ветрановићево дело није осмишљено попут драме италијанског писца Анђела Полиција-

¹⁷¹ О то ме пише З. Бојовић, *Предговор...*, стр. 48. – 89. Стихове наводимо по том издању.

¹⁷² Еклогу је објавио Petar Kolendić, *Vetranovićevo, „Orfeo“*, *Nastavni vjesnik*, 1909, XVII, стр. 81 – 99.

на¹⁷³ преко кога је, највероватније, ова тема ушла у дубровачку књижевност. О томе Слободан П. Новак каже:

„ Naš pisac svoju mitološku igru postavlja prije svega kao dijalog ljubavnika, pa ga odatle ne zanimaju mnogo scene početka u kojima bi se objašnjavalo na koji je to način Euridika dospjela u pakao (...). Mavro Vetranović bio je privučen centralnim prizorom iz mita u kojem Orfeo kreće u podzemni svijet da bi iz njega izbavio svoju dragu, ali u Vetranovićevoj drami uvijek ostaje izvan drame i dobro bi bio Kolendić učinio da je taj tekst nakon što ga je pronašao naslovio: „Euridika“.“¹⁷⁴

У Ветрановићевом делу одговорност за трагични расплет пала је на Еуридику¹⁷⁵ и она постаје грешница која се, излазећи из подземног света, окренула и тако прекршила обећање које је дала његовом господару. Песник је поставио проблем односа закона, тј. моралних обавеза, и љубави. Пошто је сазнао зашто његова драга не излази из пакла, Орфео се жали на Бога који је љубав поставио „под закон толи тврд“.¹⁷⁶ Тако је орфејевска тема актуелизована хришћанским морализовањем. Проблем је осавремењен и када један паклени дух расветљава разлог зашто Еуридика мора остати у подземном свету, објашњавајући немогућност њеног изласка тужном младошћу која не поштује закон. Он ће се обратити и самом Орфеу и говорити му о Еуридикином немару. Она мора сносити последице јер је била „на служби љубави проклетој“. Њен поступак је пример луде љубави која се у свом заносу заборавила и зато мора да сноси последице. Нагонска снага и чулност морају бити кажњене јер Ветрановић пише у духу хришћанске ренесансе. Еуридика није била довољно јака да се одупре искушењу, па се, у ствари, окренула према тамном понору недостижне савршене љубави која не може без чулности.¹⁷⁷

Митолошку садржину свога дела Ветрановић је оживео појединостима из свакодневног живота. Када Еуридика чује тужни Орфејев глас, реагује као заљуб-

---

¹⁷³ Полицијанова драма *Орфео* прва је предшекспировска драма у европској књижевности, написана по обрасцима црквених приказања.

¹⁷⁴ Slobodan P. Novak, *Od „Orfea“ do „Suzane čiste“*, Forum, 1976, XV, 9, стр. 492 – 507 (види стр. 495).

¹⁷⁵ Исту идеју обрадио је у *Пјесанци Орфеу*, где Еуридикину кривицу истиче у стиховима 35 – 36.

¹⁷⁶ О односу закона и љубави у овој митолошкој игри посебно је писано: Leo Rafolt, *Orfeo. Dramski fragment Mavra Vetranovića Čavčića*, у: *Hrvatska književna baština, knj 3*, Zagreb, 2004, стр.253 – 256.

¹⁷⁷ Ветрановићева концепција обраде ове теме слична је Дантеовој замисли у *Божанственој комедији*. Оба песника остављају Орфеја изван подземног света, али док Данте избегава да о њему говори као о човеку који је сишао у хад и никад га не повезује са Еуридиком, дубровачки песник појачава њен однос према мужу.

љена жена која је спознала снагу супружанске љубави. Радује се поновном сусрету са њим и каже:

„затој сад остају весела задости,
јак да сам у рају у вјечној сладости,
нека ме мој љуби, који је сад мучан,
опета обљуби како је научан.“
(183 – 186)

Необуздану радост испољава и Орфео и каже да је пожелео да скаче као бесан и погази све поље.

Међутим, пар се неће сјединити због Еуридикине грешке. Кад сазна да мора заувек остати у паклу, она јадикује што не може да утешу мужа и говори о вечној љубави која се не плаши смрти: узела би свог драгог на крило, пригрлила га и остала нема и непомична као камен док их смрт истовремено не узме „рад веље љубави ка међу њима јес“. Она плаче због мужа, а не због себе, узалудно молећи да је само накратко пусте из подземног света да га види, а онда ће се вратити. Њена реплика пуна је бриге што Орфео пати. Види се да је њена чежња јача од његове (стихови 279 – 290), па му је зато похрлила у сусрет. Међутим, праштања за њену нестрпљивост и лакомисленост нема јер је Еуридика постала носилац неразумне страсти због које је прекршила обећање. Тако можемо говорити о одрицању од световне љубави, које се, у ствари, одриче Орфео. Оставши пред вратима пакла, он се, према дидаскалји после 408. стиха „дијели“ кад изговори своју тужбалицу.¹⁷⁸

У складу са тим, песник актуелизује свој став о уметничком стваралаштву које покреће и оплемењује човека, па зато Орфеј, као његов симбол, мора остати на светлости јер је и само стваралаштво светлост људског духа. Тако би се ова еклога могла разумети и као апологија песништва јер Ветрановић верује у орфејевску моћ поезије.¹⁷⁹

Песник није потценио важност уметничке и физичке лепоте. Орфеј лепотом своје песме успева да умилостави господара подземног света који се сажалио и одлучио да му врати жену, а Еуридикина необична лепота, још наглашенија тугом, збуњује старог чамцију Карона¹⁸⁰ који не уме да пристане уз обалу и каже:

¹⁷⁸ О значењу Орфејевог поступка посебно је писао К. Šimić, *Kamo se okrenuo Vetranovićeve Orfeo?*, *Umjetnost i гјеџи*, 2009, LIII, 3 – 4, стр. 279 – 295.

¹⁷⁹ Ову идеју песник износи у *Пјесанци куфу*, као и у *Пјесанци Орфеу*.

¹⁸⁰ Мотив женске лепоте пред којом нису равнодушни ни старци, Ветрановић ће обрадити и у побожној драми *Сузана чиста*.

„Откуд је тај липос овди се станила,
тер ми је сву крипос и снагу скратила,
(...)
зач урес ње лијепи и славна ње дика
свасма ме заслијепи чемером без лика,
затој бих рад знати, како ћу прит на мос,
како л крцати гиздаву ње младос...“

(457 – 458 и 467 – 470)

Он признаје да дрхти „с љувена немира“ док је гледа како брише сузе и да га је „урес ње лијепи и славна ње дика“ сасвим заслепио тугом.

Зато се са једним духом из пакла договара како да чамац лакше доплови до обале, а да се не насука. Дијалог делује врло животно, као да разговарају два морнара. Дух говори Карону како да кормилари и да не кривуда, а старац се правда како му се то никада раније није догодило и да се неће поновити, да је уморан и да нажуљао руке до кости. Потом дух говори о веслима и опасности од насукавања чамца усред блата, невремену које се спрема и води коју је узбуркао „коло-врат“, па саветује чамцији да се држи пута и што пре стигне у луку да веже чамац или нека га навезе у плићак док се олуја не смири, тражећи од њега да се не излаже опасности и не вози по реци сам Карон одговара да је „ковитлац“ управо престао и да ће сада моћи да дође да укрца „пратеж“, тј. робу, а то је Еуридика која га чека крај моста. У опису његовог чамца има и натуралистичких појединости када се каже да је „плав шкакљива и смрди стентина / пуне су лукоће и смрада и гада“. Дно брода („стентину“), где се усмрди устајала вода, требало би испирати, а Карон нема времена јер има много посла.

Паклени дух није равнодушан према Еуридикином јаду и моли старог чамцију да је смести тако да јој буде удобно и да не осети мучнину док је буде превозио („лијепо јој направи, лијепо ју намјести / да јој се не тумба, чијем ријеку преброди“). Карон тако и поступа, па каже:

„Ако се ваља плав, тер ћутиш тужицу,
ну на тај банак став’ и приклон’ главицу,
тер тамо гојно стој и мирно у плави...“

(505 – 507)

Настојећи да несрећној жени одврати пажњу од мрачних мисли, он јој прича о тежини свога посла и тако, нехотице, увећава њену тугу. Она нема стрпљења да га

слуша и жели да се што пре суочи са својом трајном несрећом и стигне тамо где ће бити са свима који су служили проклетој љубави. Песник међу њима нарочито истиче „госпође љувене“ иако су ту и краљеви, цареви, банови и многи други непознати млади и стари људи. Свој негативни став према женама нагласио је издвојивши Хелену, због које је вођен Тројански рат, као најизразитију представницу женске неразборитости.

У овој еклоги антички мит приближен је песниковом времену људском топлоном којом је обојена немогућност поновног сусрета супружника. Тескоба због расанка снажно је обележила лик Еуридике, нарочито после Орфејевог одласка, а реалистичке животне ситуације, којима је песник проширио драмску радњу, разбиле су митолошке и религиозне оквире овог дела и унеле новину у обраду мита о трачком певачу.¹⁸¹

На две Ветрановићеве пастирске игре први је указао Армин Павић у својој *Историји дубровачке драме*.¹⁸² Он каже да се дубровачка пастирска игра у шеснаестом веку потпуно разликује од италијанске идиличне трагедије назване *la favola pastorale*.

Прва песникова пастирска игра *Ловац и вила*¹⁸³ има једноставну фабулу. У дијалогу учествују само два лица која се помињу у самом наслову. Сценска драматика и животност почивају на обради мотива отете девојке коју као робињу продају на тргу, као и на томе што се дијалог ловца и виле одвија пред дубровачким кнезом који је у публици и коме се њих двоје непосредно обраћају. Вила активно утиче на одређивање своје судбине. Храбра је и жели да се ослободи, али не прихвата да живи на селу, што је услов за њену слободу.

На самом почетку дела она моли ловца, који ју је довео пред кнеза, да остане на тргу како би могла да искаже Дубровчанима своју невољу не би ли је неко откупио. Исто жели и ловац који неће тражити високу цену за лепу робињу, али откуп је тачно утврђен и онај ко је буде откупљивао, мора платити „хиљаде двије

---

¹⁸¹ О овој еклоги посебно је у два своја рада писао К. Šimić, *Još jednom o Vetranovićevu „Orfeu“*, у зборнику *Krležini dani u osijeku 2007. 100 godina Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku / Povijest, teorija i praksa – hrvatska dramska književnost i kazalište*, Zagreb – Osijek, 2008, стр. 256- 271 и *Kamo se okrenuo Vetranovićev Orfeo?*, *Umjetnost riječi*, 2009, LIII, 3-4, стр. 279-295.

¹⁸² А. Pavić, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1871, стр. 56 – 57. Павићу је позната пастирска игра *Ловац и вила* и краћа верзија *Историје од Дијане* (682 стиха), чији је пуни наслов *Писање сложено по незнану писаоцу у кому говоре вила и Дијана*.

¹⁸³ Текст је објавио Antun Djamić, *Dva pastirska dramska prizora M. Vetranovića*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 1968, стр. 191 – 229. Стихови су цитирани по том издању.

златне“.

Следи дугачки монолог виле којим се обраћа публици у којој су припадници различитих друштвених слојева: грађани, сељани, „гиздаве госпоје“, омладина и владике. Нарочито позива властелу да је саслуша, смилује се и откупи је („Од суза усилос једа вас к љубави / приведе на милос у овој држави“). Ово је алузија на Дубровник као аристократску републику у којој нема ропства.

Оплакујући своју судбину, вила прића како се ловац грубо односио према њој. Наглашава како ју је везао и спутао као кошуту и расуо бисерни венац који је имала на глави. Вуче је као лав и од бола јој се распадају кости.

Ловац се понаша као прави трговац робљем који не сме дозволити да му робиња побегне. Зато је чврсто везује и неосетљив је на њене сузе. Хоће да заради продавши је и она га назива шкртим лакомцем, јадикујући што нико не мари да је откупи. Ветрановић је овде исказао своје саосећање са патњом немоћних и критикује лакомост и безосећајност трговаца робљем. Вила ће то поново нагласити, али сад мисли на трговце уопште.¹⁸⁴

Међутим, њен господар се заљубио у њу и жели је за себе. Да би је придобио, говори о идиличном животу у своме дому где ће је његова сестра слушати, а мајка волети више него своју кћер и пазити је као очи у глави. Вила, која не припада таквом свету, не пристаје јер све што жене на селу раде, није за њу. Певајући о томе, Ветрановић слика реалност живота сељанки: тешко могу сачувати девичанство и одбранити лепоту од насртљиваца, носе опанке и „постав дебео“, гоне овце и козе на пашу, музу краве и козе, леже на „пусти“, раде у „пљевницама“ и оборима и ткају кострет и вуну. Таквом сликом песник је створио могућност да

---

¹⁸⁴ Вила каже:

„Зач сте ви нарава, тако се мени мни,
тврђега од лава, трговци љувени:
Ер срчан кад је лав тер у лов удари
за милос и љубав ниједну ствар не мари,
Нер себе све коље што гором находи,
чијем себе зле воље и глада слободи;
Ну се лав у гори ловећи не хаје
да туј звир умори ка му се придаје.
Ово је велика, право се може ријет,
свијем људјем прилика под небом на сај свијет.
Ну ови дар славан од ове прилике,
вим, да је вас заман и бит ће увике,
Лакомос ер сада, у ке је стрмен јаз,
краљује и влада с истоком запад вас...“

(366 – 379)

се сеоски живот супротстави дубровачком. Вила је његов резонер када у дугачкој похвали велича благостање обезбеђено трговином и углед Града којим влада поштена, правдпљубива и славна властела. Похвала, пуна искреног патриотизма, поентирана је стиховима:

„Још нека да знате, по свијету свак прави,
да сте све Далмате натекли у слави,
Не само Далмате, господо придрага,
нег још све Хрвате скупивши једнага.“
(509 – 512)

Занимљиво је што у њој песник наглашава да се куле дубровачких зидина „бане охоло“ и не плаши се греха охолости јер жели да Град задржи место које има у тадашњој Европи.

Ловац неће пустити вилу „без плате почтене“ и понавља да ће је одвести својој кући ако је нико не откупи. Она јадикuje, апострофирајући Дубровник и назива га „лијепа дубраво“ и „славни мој граде“ што је лајтмотив целе пастирске игре да би се истакао частан и слободан животу Граду. Онда се обраћа самом кнезу да је откупи и то је посебна похвала којом песник жели да истакне да су на челу Дубровачке Републике стајали најчаснији представници властеле:

„Теби се придају, мој кнего честити,
ер по свем познају милостив да си ти.
Ниси скуп ни лаком, право т’ се сад прави,
милостју нег сваком нарешен с љубави;
Тебе Бог надари меу све остале
сви краљи с чесари да разум твој хвале,
Краљице и госпоје јоште те познаше,
милости рад твоје хвалу ти свуд даше;
И вас град Дубровник говори још саде
да с’ прави љубовник од суда и правде,
Затој те ја молим, не штеди пјенеза,
чин’ да се не болим, слобод’ ме од веза.“
(573 – 584)

Пошто је и вила поновила да више воли смрт него живот на селу, ловац се предомислио и поклатио своју робинју кнезу,¹⁸⁵ истичући да није „хуријат“, већ младић из добре сељачке породице. У дугој похвали, која је контраст величању Дубровника, он говори о животу у богатој породичној задрузи, позивајући кнеза у

---

¹⁸⁵ Петар Колендић у своме раду *Ветрановићеве бинске сцене*, Српски књижевни гласник, н. с. , IX, стр. 24 – 32, износи мишљење да је поклањање виле кнезу алузија на разграничење Дубровника са Млетачком републиком и Турском када је, неочекивано, неки део територије као поклон припао Дубровачкој Републици.

посету да би га уверио да је све онако како говори. О томе Цвито Фисковић каже:

„То hvalisanje lovca pred Knezom u Vetranovićevu pastirskom dramskom prizoru je zapravo pohvala grada i sela dubrovačkog, seoskih plesova i pjevanja, vinograda i narodne nošnje, a u isto vrijeme i gradske odjeće, poznatih renesansnih rukava, čipkastih ovratnika, srebrne dugmadi i kićenih cipelica, pohvala srebrnog posuđa, umjetničkih radova renesansnih zlatara koji su kao stalni pribor blstali na gostoprимским stolovima Kneza i vlastele pred evropskim diplomatima, lastovskih i peljeških lovnih sokolova koje je Republika slala sa srebrninom na dar susjednim vladarima.“¹⁸⁶

Аутохтони ауторов пут у писању ове пастирске игре приметан је у њеној интонацији. Обојена је јаким родољубљем, а додирнула је и савремене проблеме. Тако је Ветрановић, упркос постојању дијалога Џора Држића *Радмио и Љубмир*, постао први писац пастирских игара у дубровачкој књижевности. Држић је у своје дело увео Дубровник као једну од супротности у односу села и града, а Ветрановић је увођењем Града у своју пастирску игру постигао временску актуелизацију свога дела. Ратни сукоби и одвођење у ропство били су део пишчеве свакодневице и тема заробљене виле могла је бити његов израз забринутости за миран живот и слободу Дубровника.

За темом заробљене виле, тј. робиње, посегао је Ветрановић у својој другој пастирској игри *Историја од Дијане*.¹⁸⁷

На почетку шеснаестог века, када је дело написано, тема робиње била је израз свести о немоћи Дубровника да се одупре великим силама и жеље да живи у миру и слободи. То осећање одразило се и у фолклору, у игри морешка чији су елементи конкретизовали радњу ове пастирске игре. Слободан П. Новак о томе каже:

„Тaj sloj jedan je od najbitnijih elemenata u našoj predržićevskoj drami, a sada je u „Istotiji od Dijane“ još jače naglašen vrlo čestim spomenima ropstva i zarobljenosti, gusara i uopće ljudi koji zaboravljaju druge ljude. Otklon Vetranovićev od moreškanske

---

¹⁸⁶ С. Fisković, *Ambijenti Vetranovićeva pjesničkog stvaranja*, Forum, 1977, XVI, 7 – 8, стр. 27 – 39, (види стр.17).

¹⁸⁷ S. P. Novak, *Otkriće Vetranovićeve „Istorije od Dijane“ u Milanu i Perastu*, Forum, 1982, XXI, 1–3, стр.88 – 100. Новак је дело пронашао у два преписа Пераштанина Николе Буровића, од којих се један чува у Милану, а други у Перасту. Утврђено је да је краћа верзија ове пастирске игре, коју је издао Антун Дјамић, само мањи део интегралног текста и да одговара стиховима 267 – 974 из њега, уз четири последња стиха из шире верзије. Као основу свога издања, по којем наводимо стихове из дела, Новак је узео милански текст јер је био потпунији.

У истом часопису о *Историју од Дијане* писали су: J. Vončina, *Neka pitanja o novopronađenoj „Istoriji od Dijane“*, стр. 101 – 115 и G. Brajković, *Peraštanin Nikola Burović, prepisivač Vetranovićeve „Istorije od Dijane“*, стр. 116 – 132.

tradicije u novopronađenom tekstu vidljiv je ponajprije u tome što se oslobađanje vile ne ostvaruje u sukobu crnih i bijelih, ili nekih historijski konkretiziranih protivnika, već je taj sukob verbaliziran. (...) Sukob bijelih i crnih, koji je na taj način umrtvljen, još se realizira samo na vanjskom planu u odnosu Kupida, koji je vilu zarobio, i Dijane, koja je čuvarica njene nevinosti. Cupido kao princip požude i zla uzeo je na sebe moreškanski prizvuk crnih, a Dijana s rječitim satirima zagovornik je bijelih.¹⁸⁸

Да је Ветрановић, док је писао дело, имао у виду морешку, види се из речи Сатира шестог који велича витештво и каже да да је боље витешки умрети, него кукавички побећи из боја. Оно је потребно у борби против гусара које помиње један од сатира кад пита вилу зашто плаче и истиче да ће им „витешки одолит“ и ослободити је. Његове речи могу се разумети као алузија на безбедност Дубровника коме гусари, којих се плаши и једна од Дијаниних вила, не могу ништа.

Град је представљен као место где људи воле лепоту и саосећају са туђом несрећом. Зато вила моли да је сатири одведу тамо, „у поглед на пазар млађахнијем витезом“, не би ли је неко откупио. И она говори о витештву дубровачких младића јер је част основа моралног кодекса витезова.

О трговини робљем говори Сатир пети, алудирајући на неосетљивост трговца робљем и њихову жељу да добро зараде:

„Немојте тужно тач гледати ње везе
Ни женски, браћо, плач, купимо пинезе,
Вод’мо је и сада на пазар продати:
Тко бољи пинез да, с њиме ће остати“

(740– 743)

док Сатир седми упозорава да је таква трговина грех јер је нечасна.

Говорећи о даљој судбини vile, Ветрановић уплиће мотив пожуде. Сатир осми се заљубио и жели вилу само за себе, али је расправу о томе шта да сатири чине са вилом песник прилагодио својим хришћанским погледима на свет. Зато Сатир десети истиче да је слога важнија од похлепе која доноси само несрећу.

Песник је у дело успешно уклопио и мотив освете. Вила жели да Купидо буде кажњен и моли сатири да је везану одведу Дијани како би тако изазвала богињин гнев. Дијана се куне да ће се осветити и тако су повезана два дела драме.

Међутим, пре него што се повуку, сатири желе да заиграју са вилама. Игра је праћена песмом вила која указује како се играло, а све се одвија пред дубровач-

---

¹⁸⁸ S. P. Novak, *Kako otkriti nepoznatog Vetranovića*, у књизи: S. P. Novak, *Zašto se Euridika osvrnula. Feljtoni*, Zagreb, 1981, стр. 46.

ком властелом која треба да просуди ко је бољи.

У другом делу радња је преокренута јер су виле ухватиле Купида и Дијана га осуђује на смрт не само због онога што је учинио њеној вили, него и зато што је због љубави вођен Тројански рат. Међутим, долази Меркурио¹⁸⁹ који је симбол трговине, што асоцира на трговину робљем, али је, као гласник богова, био и заштитник преносилаца мировних порука. Донео је Дијани победнички венац који су јој послали богови и пренео јој њихову одлуку да ослободи Купида јер је моћ љубави велика. Тако је античко божанство исказало хришћанску идеју о свету који је Бог створио за људе. У духу хришћанске ренесансе песник поручује да је Божја љубав безмерна и зато се не може уништити оно што је једино боголико у човеку и због чега је створен по лику свога творца.

Појава Меркурија као преносиоца воље богова асоцира на праведност судија и тако римски бог постаје пишчев резонер. Из ужих оквира пастирске игре он тако преводи значење поруке дела у Ветрановићево време.

Дијана је прихватила одлуку, али позива Бога, који влада светом, да љубави не да толику моћ. Она истиче важност девичанства које треба да сачувају њене штићенице и тражи заштиту јер није праведно „да дјевство у брлог љувен бог постави“.

Антитеза љубави и чувања девичанства навела је проучаваоце овог дела на претпоставку да је оно алегорија која је својим значењем повезана са алузијом на одлазак девојака у самостане¹⁹⁰ и да је написана за такву прилику, а постоји и хипотеза да је алегорија политичке природе и да се односи на проблеме које су имали залеђе Дубровачке Републике и њени најближи суседи.¹⁹¹

Да би правда била задовољена, Купидо је ипак кажњен, али не толико због заробљавања виле, колико због зла које, као бог љубави, наноси свету. Виле су га истукле и наругале му се, а онда га пустиле. Међутим, он се неће предати. Песник сугерише да је врло тешко сачувати девичанство јер осрамоћени Купидо веома реалистично прети као увређени мушкарац:

„А сад вам мала хар, срамотне остале!
Не хају ниједну ствар што сте ме фрустале.

¹⁸⁹ Значење Меркуријеве појаве објаснила је З. Бојовић, *Предговор...*, стр.53.

¹⁹⁰ Тако мисле S. P. Novak, *Kako otkriti nepoznatog Vetranovića*, у књизи: S. P. Novak, *Zašto se Euridika osvrnula. Feljtoni*, Zagreb, 1981, стр. 45 и R. Bogišić, *Hrvatska pastorala*, Zagreb, 1988, стр. 49.

¹⁹¹ S. P. Novak, *Navedeno delo*, стр. 48.

А на вам то, виле, зашто ме фрустасте,
Печаоне све биле, кучке зло гривасте.

А вас ћу хинити одсада по лугу
И од вас чинити срамоту и ругу,
Једа се кад плаћу, обијесне кобиле,
Срамоту тер враћу ку ми сте чиниле.“

(1710 – 1717)

Уживајући у освети, једна од вила шаљиво му узвраћа и не мари за те претње. Шаље га мајци да јој покаже како му је задњица „прутом нашарана“, а ругање завршава моралном поуком да је хвалисавост празноречива и штетна.

Њене заједљиве речи, уз песме и игре вила и сатира и реплике пониженог Купида, указују на то да је *Историја од Дијане* имала забавни карактер иако је постојао и њен васпитни циљ. Драмска радња са својим фантастичним догађајима, двосмерношћу и мноштвом ликова заокружила је целовити доживљај приче која свој пуни смисао има тек на сцени. Митолошку тему о сукобу љубави и девичанске чистоте Ветрановић је прилагодио хришћанским ставовима о девичанству, а тему заробљавања и жудње за слободом искористио да искаже свој понос на Дубровник. Тако је у првој световној драми дубровачке књижевности успео да споји своја религиозна и родољубива осећања.

ЕЛЕМЕНТИ СТВАРНОСТИ У ПОБОЖНИМ ДРАМАМА СТАРОЗАВЕТНОГ ЦИКЛУСА

За теме својих побожних драма које су припадале другом периоду његовог стваралаштва, Ветрановић је бирао оне библијске приче које су одговарале његовом уметничком сензибилитету, али и историјском тренутку. Илустровале су уверење да овоземаљски живот има смисла, да га не треба презирати и да је ведар. Ново време, које је величало радост живота, тражило је од писца да не инсистира на суровим призорима, већ да истакне смисао живота и у средиште пажње стави логику савременог живљења. Зато је Ветрановић у побожне драме унео елементе свакодневице, пастирског и сеоског живота, драматичност радње и ликове наглашене индивидуалности. Тако се определио за нове књижевне токове и приближио световној драми иако је свих пет његових побожних драма остало у оквирима религиозне тематике.

Ветрановић је написао три драме са старозаветном тематиком и у свима тријумфује правда: Јозеф у *Приказању по начину од комедије како братја продаше Јозефа* побеђује своју браћу и спасава јеврејски народ од глади, у *Сузани чистој* главна јунакиња ослобођена је лажних оптужби за прељубу, а у *Посветилишту Абрамовом* Изак је спасен после суровог Божјег захтева да га отац жртвује како би доказао своју правоверност. У Библији сви ови јунаци покоравају се Божјој вољи, док у својим драмама, у складу са ренесансним погледима на свет, Ветрановић износи став да је правда достижна већ на овом свету.

Тему за *Приказање по начину од комедије како братја продаше Јозефа*¹⁹² писац је нашао у четвртом делу Књиге постанка, где се говори о Јосипу и његовој браћи (главе: 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 и 47) и апокрифима западног хришћанства.

---

¹⁹² Драму је објавио: Milan Rešetar, *Prikazanje kako bratja prodaje Jozefa*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 7, 1912, стр. 238 – 304. Стихове наводимо према овом издању.

Млади Јозеф има све врлине које су неопходне да би га Бог заштитио: праведан је и милосрдан према својој љубоморној браћи, понизно и стрпљиво подноси искушења, довољно је снажан да издржи све невоље које ће га снаћи и одолева чулности Путифарове жене, па се у целој драми води борба између порока и врлине, а сукобљавају се и осећања и разум. Младићеве врлине, у духу хришћанске ренесансе, значе победу човека над самим собом јер Јозеф је опростио браћи која су му нанела много зла. Зато доживљава славу за живота и по томе је ово дело могло у наслову понети атрибут комедије.¹⁹³

Основу драмске приче чини путовање, временски ограничено на седам плодних и седам гладних година. На том путу Јозеф ће доћи до спознаје о животном односу добра и зла у којем добро побеђује: одолео је свим искушењима и био награђен влашћу у Египту.

Радња почиње у тренутку кад се Јозеф и његова браћа спремају да пођу да стрижу овце. То је развијени пасторални део где се види чиме су се бавили чланови једне сточарско-ратарске породице.¹⁹⁴ Док се спремају на пут, један од браће упозорава да понесу све што им је потребно да би могли да раде, а

„ мимо све огњило немојте забити,
косор и оштрило и чијем ћемо пити,
лемјеше и рала и класну мотику
и гвоздја остала чијен с' лазине сику. “
(61 – 64)

Из ових стихова сазнајемо како су настајале мале обрадиве површине које се зову лазови: крчила се шума и уклањало камење.¹⁹⁵

Кад су браћа отишла, отац шаље Јозефа за њима да их обиђе и јави му у как-

---

¹⁹³ У средњем веку под комедијом се подразумевају дела која се завршавају спасењем душе јер је основна замисао црквених приказања била у вези са алегоријском представом о царству небеском. У Ветрановићевој драми нема алегорије, али се о комедији може говорити у смислу обједињавања
¹⁹⁴ Испраћајући синове, Јакоб каже:

„ Справ'те се ви сада, о синци примили
у поље за стада која сте гојили
тер овце стрижите све у божје име
и сире сирите, зашто је и брине.
Све чин'те без гријеха, ну с богом пођите
и на стан два мијеха сирења пошљите;
и тамо кад буде тер вам се пригоди,
пошљите двије груди и масла штогоди;
и кисјела млијека немојте забити,
ер веће није лијека нег љети тој пити. “
(37 – 46)

¹⁹⁵ На ово је указала М. Анђелковић, *Елементи стварности у Ветрановићевој драми Како братја продаше Јозефа*, Научни састанак славистау Вукове дане, књ. 36/2, Београд, 2007, стр. 69 – 75, (види стр. 71).

вом су стању њиве и стока. Он говори о ратарским културама: репи, сијерку, граху (пасуљу), јечму и жиљку. Ту је и податак да се чланови породице баве и пчеларством („улишта гди стоје, виђ је ли челам ред, / добро ли се гоје и како носе мед“).

Дирљива је слика њиховог растанка. Јозеф брине како ће стари отац остати сам код код куће, а Јакоб очински брижно упозорава сина на опасности које прете кад се путује ноћу, наглашавајући му да не скреће са пута.

Упозорења су била оправдана јер се Јозеф изгубио. Срео је непознатог пастира који му прича о браћи на пашњацима. У потрази за бољом пашом пошла су у Дотаин и тамо ће их наћи „кошаре гди граде и плету оборе“. Када га Јозеф замоли да га испрати, пастир одговара да не може јер има других брига. Мора да утврди оборе јер вукови нападају и кољу стоку. Од њега је младић сазнао да су вукови напали и стадо његове браће, заклали краву и теле, а једног су вола скоро растргли. Чувши то, растужио се јер је баш ту краву највише волео.

Пошто му је пастир показао пут, Јозеф је лако пронашао браћу. Кад га угледају договоре се да га убију. Ту је мотив њихове љубомре са почетка драме, када му се други брат успротивио и оптужио га да жели да потчини сву браћу¹⁹⁶, доведен до врхунца. Међутим, Рубен, један од њих, који је једини индивидуализован, боји се греха братоубиства и предлаже да Јозефа баце у јаму јер, ако умре, нису упрљали руке његовом крвљу. Тако су и учинили, а тај поступак биће фини прелаз од њихове злобе до Јозефове добротe у другом делу драме.

Иако је беспомоћан на дну јаме, младић не мисли на себе него на оца који ће тешко поднети вест о његовој смрти јер неће хтети да живи без њега.

У међувремену, браћа, која су већ далеко, села су да једу, али их је узнемирио лавез паса. Шаљу Рубена да види шта се догађа јер је предео пун опасности. Писац новим реалијама актуелизује ситуацију из библијске приче: псе су узнемирили или вукови који су напали стада, или гусари.

Кад Рубен оде, Јуда предлаже да извуку Јозефа из јаме и продају га трговцима робљем који су туда пролазили. Један од њих прича браћи о напорном путовању („да много јур дана с пазара ходимо / из далечијех страна и караван водимо“), што је алузија на тежину живота трговаца и њихову издржљивост¹⁹⁷, и

---

¹⁹⁶ Други брат говори о томе у стиховима 17 – 22, а љутит је и Јакоб који упозорава Јозефа да не жели да му се под старост потчини са женом и осталим синовима.

¹⁹⁷ О издржљивости трговаца Б. Котруљевић каже:

распитује се колико траже за младог роба кога воде. Он рачуна на добру погодбу која је најважнији део трговине.

Пошто је продат за тридесет сребрњака, Изак путује са трговцима и стиже до гроба своје мајке. Горко плаче и моли је да устане, оде оцу и исприча му да су га ухватили гусари. Овог догађаја нема у библијској причи. Ветрановић се послужио апокрифном грађом да психолошки уверљиво нијансира младићев лик.

Кад се Рубен вратио, није нашао Јозефа у јами. Гризе га савест и каже да се не сме вратити кући, него ће остати у шуми и умрети. Тако је писац у драму увео мотив кајања за почињени грех.

Да би лаж о Јозефовой смрти била убедљива, браћа су оцу однела одећу најмлађег брата, умочену у јарећу крв. Јакоб нариче, а у дугој нарицаљки нарочито је снажно и реалистично место кад каже да не може да поднесе толики бол, јер је неприродно да родитељ надживи своје дете, и жели да умре што пре. Наричући, набраја лековите биљке русу, босиљак и тратор, желећи да истакне како је неговао сина, а јадикујући над својом судбином каже да је остао као суви јавор без лишћа. Он се одриче синова, али га један од њих упозорава да не буде неправедан, већ да захвали Богу што их је дочекао здрав.

У међувремену, Путифар купује Јозефа и одводи га у Египат, својој кући, где ће му поверити бригу о имању. На несрећу, Путифарова жена заљубљује се у младића и жели да га заведе. Тако је писац у драму увео мотив пожуде. Међутим, Јозеф не жели да изневери поверење господара и одбија љубав његове жене. Она је увређена јер се осећа пониженом што ју је одбио роб и уцењује га животом. Да би сцена имала васпитну улогу, Јозеф је Ветрановићев резонер и каже да жене саме треба чувају своју част:

„ Госпође придрага, чудим се ја теби
што те гријех примага! Није ли бог на неби,
ки види свакоја, потајна и скровна?
тужна младос моја тер није покојна,
а самој себи час не мислиш схранити,¹⁹⁸

„ (...) treba katkada podnositi velike napore danju i noću, osobito hodati pješke ili jahati na konju, putovati po moru i po kopnu i izmoriti se kupujući i prodajući, te prateći na konju prodane ili kupljene stvari. U tim poslovima mora biti brižljiv što je moguće više, ostavljajući po strani, kako sam rekao, svaku drugu brigu, i to ne samo oko suvišnih stvari, već i oko takvih koje su potrebne za očuvanje ljudskog života. Stoga treba ponekad odgoditi jelo, piće i spavanje, štoviše nužno je trpjeti glad, žeđ, bdjenje i sl. što je nesnosno i suprotno tjelesnom poćunku.“

Цитат из књиге: В. Котруљевић, *О трговини...*, стр. 135.

¹⁹⁸ Курзивом подвукао М. С. Исти мотив Ветрановић је обрадио у песми *Лукрецији романој владици*.

и мене у напас сад хоћеш ставити.“

(895 – 900)

Путифар је поверовао жени да је Јозеф хтео да је обљуби. Постаће оруђе њене освете и наредиће да младића утамниче.

У тамници Јозеф тумачи снове двојници затвореника. Обистинило се све што је рекао: фараон је ослободио „пехарника“, а на смрт осудио „мијешника“.

Владар Египта је, у међувремену, сањао чудан сан о седам дебелих и седам мршавих крава. Нико није знао да му га протумачи. Ослобођени слуга сетио се Јозефа. Довео га је пред фараона и младић је предсказао седам плодних и седам гладних година, саветујући како да се земља припреми за одбрану од глади. Владар му указује велику част. Назива га „од свијета бранитељ“, позива да се попне у његова златна кола, а један слуга објављује да свако мора слушати Јозефа. У овој сцени (стихови 1185 – 1268) видимо слику класног друштва на чијем је врху фараон који има апсолутну власт и зато каже да престо хоће само за себе. Испод њега су великодостојници попут Јозефа, који, као знак владарске наклоности, носи прстен и златни ланац, а онда следе дворани, народ и робови. То је алузија на Дубровник у коме све одлуке доноси повлашћена властела.

Глад стиже у земљу Канаан. Јаков шаље синове у Египат да купе жита. Ово је алузија на глад у Дубровнику 1539. и 1540. године, када је умрло 4500 грађана, после чега су 1543. године саграђене „Рупе“ да се у том складишту чувају велике залихе жита.¹⁹⁹ Браћа не препознају Јозефа који их двапут искушава, а онда им се открије. Долази до преокрета и паралелизма мотива: браћа су пресудила Јозефу и бацила га у јаму, али га је Бог спасао и довео браћу у Египат да сада Јозеф суди њима, одлучујући хоће ли им продати жито. Тако браћа доводе јеврејски народ у опасност јер испаштају своје грехе са почетка драме: завист, мржњу и осветољубивост. Бивши лични интереси угрозили су садашње опште и Ветрановић истиче идеју да је опште добро увек изнад личног.

Ипак, ни Јозеф није безгрешан. На самом почетку драме хтео је да посвађа браћу и говорио је да су злотвори, што, у краткој реплици, износи четврти брат (стихови 227 – 230). Зато је и он морао да буде кажњен како би спознао тежину живота.

---

¹⁹⁹ Податак о тој глади изнео је L Vojnović, *Istorija Dubrovačke Republike* (priredila I. Arsić), Beograd, 2005, стр. 201.

Елементи стварности у овој драми виде се у сценама из пастирског живота, које су уметнуте у старозаветну фабулу, и мотивима и епизодама који актуелизују драмску радњу. Тако је гледаоцима пружена могућност препознавања људи и ситуација из свакодневног живота, као и поистовећивања са јунацима јер је понуђена права животна драма човека који, у низу заплета и препрека, савладава зло.

Драма *Сузана чиста* писана је према 13. глави Књиге пророка Даниела (Данила). Ветрановић се усредсредио на врлину верности у браку, праведност, персонификовану у лику младог пророка Даниела, и интерпретацију постојања вечите среће.

Дело се отвара прологом у којем се аутор обраћа публици, тражећи њену пажњу и износећи садржај. Он каже да ће гледаоци видети „старе попе и махните“ који ће „заћ у блуде / и чиниће криве суде“ јер ће оптужити честиту младу удату жену Сузану. Поступивши овако, Ветрановић је на самом почетку актуелизовао драму својом критиком свештеника и судија и успоставио везу између себе и гледалаца јер сазнајемо какав је био састав публике. Чинили су је властела и народ и писац их, на крају пролога, опимиње да живе праведно.

Већи део радње дешава се на отвореном, што је у складу са обичајем да се драме, као и суђења, одвијају на јавном месту. Драма почиње сликом из свакодневног живота. Стари свештенци Илијакин и Изак срели су се на путу пред Сузаниним „перивојем“. Разговарају о поподневном одмору и Изак каже да ће одспавати после ручка. Међутим, убрзо се враћају и од њих самих сазнајемо да су страшно заљубљени у младу удату жену Сузану. Кују план како да је уцене да им се пода. Ако не буде хтела, рећи ће на суду да су је затекли у прељуби (стихови 304 – 336).²⁰⁰

Сузану писац уводи у радњу од треће сцене првог чина. Дошла је у врт да се одмори и окупа јер се ознојила. Шаље слушкиње по „мирисну помас“ којом ће се намазати после купања. Тако се Ветрановић осврнуо на козметичка средства која су жене његовог времена користиле за негу тела.

Наређује им да закључају врата за собом и да се брзо врате

„за што је забава с прикора и срама
да се женска глава осами гди сама,
а навлаш кон воде, гди је вир студени,

---

²⁰⁰ У овим стиховима видна је паралела са стиховима 834 – 860 и 885 – 888 из *Приказања како братја продаше Јозефа* у којима Ветрановић пева како Путифарова жена уцењује Јозефа и прети му смрћу.

гди људи приходе почиват у сјени. “

(373 – 376)

Из ових стихова видимо какве су нормe понашања важиле за честиту жену. Она не сме да буде сама, а нарочито у близини неког јавног места, какво је овде „кон воде“.

Кад јој се Изак обрати, она одбија да разговара и каже да се он и Илијакин најаве њеном мужу који је код куће и још није пошао на поподневни одмор. Они морају знати да није часно да жена лако „дедјели с попови“. Тим новим појединостима писац реалистички представља друштвени положај жене у шеснаестом веку.

Слика неморалног свештенства, које Ветрановић оштро критикује, види се у Сузаниној запитаности зашто су два стара свештеника подложна толиком греху:

„Те ли сте печали, о старци брадати,
у књигах легали з гријехом пук владати?
Нисам ја при знала до сада на сај свит,
нисам се надала да ћу туј злед видит’,
да црковне душе и судци разложни
тако се садруже на зли гријех подложни.“

(460 – 465)

Она их пореди са сољу која се усмрди, па није ни за шта и „на њу свак пљује“ (стихови 467 – 472), питајући се чиме ће се солити ако се со поквари. У духу хришћанске ренесансе песник алудира на Христове речи из Говора на Гори (Беседе на Гори), нудећи поуку о моралу свештеника који треба да проповедају искрено, буду доследни начелима вере и својим животом служе као пример верницима²⁰¹ и наговештавајући да неправда мора бити кажњена.

Ауторов однос према судијама сасвим је другачији него у другој *Ремети*. У песми су судије неправедне, подложне среброљубљу и на њих се подиже плач невиних и обесправљених, на чији се рачун богате, а овде су огрезле у блуду и не стиде се своје посрнулости. Зато песник истиче Сузанину верност мужу. Она каже да је до сада није дотакао други мушкарац, нити ће се то икада догодити. Млада жена има изразито негативан став према љубави коју сматра проклетом, осим ако није супружанска.

О љубавном заносу првенствено говори Илијакин. Мада, као и Сузана, каже

---

²⁰¹ Христос у Беседи каже: „¹³ Vi ste prava sol zemlji. Ali ako sol obljutavi, čime će se ona soliti? Više nije ni za što, osim da se izbací van da je svi gaze.“

да је љубав проклета (нпр. у 279. стиху) јер заљубљени човек пати због неузвраћених осећања, никада у себи не би покушао да угаси жар љубави.

Због тога Ветрановић у овој драми има двојак однос према свештеницима. Кад о њима говори као о представницима власти и морала који треба да заступају, слика их као безобзирне и непоштене, али када их види само као заљубљене старце, руши устаљену слику о њима као људима који једино морају испуњавати свој завет који су дали Богу. Зато Илијакин и Изак своју заљубљеност у Сузану доживљавају и као свој пораз јер су се у старости препустили љубави, не покушавајући да јој се одупру.

Пошто су упорни, млада жена их упозорава да се срамоте и запрепашћено пита хоће ли је силовати, а они је оптужују да су је затекли у блуду са неким младим. Почине суђење за чију основу Ветрановићу служи библијски предлог, али је процес приказан онако како се судило у Дубровнику пишневог доба.²⁰²

Тадашња дубровачка судска пракса показује да се кривично гоњење вршило у циљу заштите јавног поретка, а не само у приватном интересу оштећене стране. Кнез је, по службеној дужности, морао да покрене поступак, тим пре што су оптужбу подигли свештеници који су, уз лекаре, сматрани поузданим сведоцима. Процес против Сузане покренут је само дан после оптужбе, а у стварној судској пракси, у складу са исправком у Дубровачком статуту из 1284. године, приватна тужба могла је бити поднета Кривичном суду (најчешће кнезу) у року од три дана после злочина почињеног на територији Дубровника, а осам дана од злочина ван града.²⁰³

Да се у Дубровнику судило по законима и статуту, доказ су и речи Цамбрија, пријатеља Сузаниног мужа Јоакина. Он упозорава да је узалудно молити за милост:

„законе сам си чтио, Јоакине брата мој,
и сада што би ктио, не море т' бити тој.“
(683 – 684)

После свога сведочења Изак инсистира да се не позивају други сведоци и да се Сузана одмах осуди на смрт каменовањем. То је имало основе у судској пракси јер је дубровачки средњовековни поступак прихватио начело везаног доказивања,

²⁰² О томе пише М. Анђелковић, *Одрази доба Мавра Ветрановића у побожној драми Сузана чиста*, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 37/2, Београд, 2008, стр. 61 – 68.

²⁰³ М. Анђелковић, *Наведено дело*, стр.66.

па се при процени доказа често користило начело слободне воље. Тако би било и овде да је суд прихватио Изаков захтев.²⁰⁴

Бранилац („парац“) Фануел, међутим, тражи да изјаву да и оптужена јер није праведно ако се суди „слепачки“ и био би „прикор с истока у запад“ ако би се судило пристрасно. Ово је алузија на друштвено-правни систем Дубровачке Републике. Градом влада властела којој се бранилац обраћа речима „господо избрана“. Она треба да уважи и глас народа који треба да тражи „да рече разлог свој и друга страна“. Тако се Дубровник, чувен по својој честитој и мудрој властели, не би обрукао и заиста би остао правна држава у којој се суди праведно.

Међутим, суд је исказ жене узимао са резервом јер је жена имала неповољан положај у друштву, а и у судству. То се може видети у Статуту који је дискриминисао сведочење жена, а узимао га је у обзир само ако није било мушких сведока.²⁰⁵ Зато је песник Сузану оставио беспомоћну и сусрет Јоакина са његовом неправедно оптуженом женом лирски животну обојио тугом мужа који ће изгубити узорну супругу осуђену на смрт.²⁰⁶

Преокрет настаје када дође пророк Данио који заступа Божје провиђење и треба да осуди порочност свештеника и учврсти световне законе. Он испитје два сведока да би се остварио прописани доказни минимум који се састојао или у подударном исказу два сведока, или признању оптужене, нарочито ако се очекивала смртна казна.²⁰⁷ Доказао је да свештеници лажу јер су сведочили различито: Илијакин је рекао да су Сузану затекли у греху под тришљом, тј. миртом, а Изак да су љубавнике видели под чесмином, односно јасмином. Зато их је осудио на смрт.

Суд је одбио да помилује старце иако је њихов бранилац Батуел то тражио.

---

²⁰⁴ Исто, стр. 66.

²⁰⁵ Исто, стр. 67.

²⁰⁶ Јоакин јадикује:

„Камо твој добри глас, мој цвијете избрани,
и твоја славна час, с поштенјем ку схрани?
Била си зрцало свих дјевиц и жена
гиздава ма хвало, а сад си поражена.
Ти тако упале поповом у руке,
тер позна све јаде, жалости и муке;
а ја сад остају без тебе небавац
у тузи и вају уцвилјен удовац,
тер моје веселје и моја сва радос
у вјечно дреселје створи се и жалос;
а не вим никога да ме сад избави
од плача овога нег божје љубави.“

(723 – 734)

²⁰⁷ М. Анђелковић, *Одрази доба Мавра Ветрановића...*, стр. 67.

Таква одлука успоставља моралну равнотежу. Смрт двојице свештеника освета је за злодела свештенства, примање мита и разблудан живот.

Пре извршења пресуде Данио диктира писару записник са суђења. Одржано је 20. априла, а Изак и Илијакин осуђени су на смрт каменовањем. Ветрановић се и овде држао правила кривичног поступка по којима је канцелар правио записник са суђења, са тачним датумом одржавања.²⁰⁸

Драмом *Сузана чиста* Ветрановић упозорава на постојање Божје казне и на граде. Зато је наглашен морално-религиозни приступ теми, а ренесансни поглед на свет изражава се ликом пророка Данила. Он је као пишчев alter ego јер строго и рационално схвата свет, па тако и долази до истине. Зато се оштро обраћа судијама:

„ Јесте ли сви били смамљени до чела,
када сте судили кћер од Израела,
разлучит' не знаје што је црно и било,
да крива остаје за нидно зло дило,
слепачки тер тако не знавши истине
судисте опако да правда погине. “

(905 – 910)

У овим стиховима види се и песниково разочарање што је морал пао толико ниско да су греху склони и они који треба да буду ослонац друштва и да га штите од неправде.

Данио је овде више него обични судија. Има штап као симбол судијске моћи којом спасава Сузану јер заступа Божју, а не људску, правду. Зато позива окупљени народ да мирно сачека пресуду. Његове речи су, у ствари, речи самог Ветрановића који још верује у правду и поштовање закона.

Сузанин бранилац сматра да „ови град“, што је асоцијација на правдољубивост Дубровника, не може поднети неправду која се чини недужнима и каже Данилу да „правду пожали и правду освети“, што је овај и учинио разоткривши подлост Илијакина и Изака које је осудио на смрт. Они су спремни да је поднесу и сваки признаје да је пресуда праведна.

Да би образложио оправданост пресуде, пророк Данио се у својој завршној речи (стихови 1269 – 1302) обара на лицемерје, блуд, халапљивост и подмитљивост судија. Замера им што су погазили заклетву коју су положили кад су добили

---

²⁰⁸ М. Анђелковић, *Исто*, стр. 67.

свој положај. Назива их злогривастим кунама које су се без муке гојиле, не гледајући „ни правде ни суда“. Нису марили ни за душу, нити за Бога, а народу су пили крв. Међу собом су делили новац од мита, а прогањали су и жалостили сиротињу.

Њихове трпезе су веома богате и Ветрановић наводи неколико врста риба (шкрпине, тригле, мурине, ципали, зубаци и оврате) и птица (бокуни, копуни, јаребице). Тако даје још један податак о животу најбогатијих и најмоћнијих, а самим тим и најповлашћенијих, људи у дубровачком друштву због којих је сиротиња остала жалосна, жедна и гладна.

Последње пророкове речи упућене су окупљеном народу и имају драмску тежину. Позвавши „пук“ да изврши смртну казну каменовањем, Данио уједно и опомиње да се човек чува греха и да треба да уништава зло. Мада је правда победила, писац се сатирички односи према онима који би требало да је чувају, а прљају је својим понашањем, и обрачунава се са светом у којем су озбиљно пољуљана религиозно-морална начела у која је он веровао.

У овој драми писац је од Сузане и Јоакина створио праве драмске јунаке који утичу на ток радње, а песничка слобода дозволила му је да уведе ликове адвоката који бране Сузану и свештенике. Своју улогу има и народ као колективни јунак који прати главну јунакињу на суђење, присуствује процесу и извршава пресуду. Обрађујући тему на овај начин, Ветрановић је истакао сукоб телесног и духовног, као и своје мишљење да је старост ружна и изобличена.

Своје доба Ветрановић је овде приказао посебно се бавећи судством, влашћу и положајем жене. Истовремено, открио је своје погледе на проблеме којима се бавио у делу: може да разуме страсну љубав, али не и неправедну и подмитљиву власт. Зато, у духу хришћанске ренесансе, истиче библијску поруку о победи Божје правде коју, осудивши кривце на смрт, заступа пророк Данио, иако је суштина хришћанског морала у праштању, а не у кажњавању грешника.

Библијска прича о Авраму (Авраму) који се покорио Богу и хтео да му жртвује сина јединца Изака (Исака) да би доказао чврстину своје вере, налази се у 22. глави Књиге постања (22, 1 – 19). Она је послужила Ветрановићу за драму *Посветилиште Аврамово*.²⁰⁹ Била је погодна за драматизацију јер је преносила поруку о потпуној човековој зависности од Бога, али је пружала могућност да се

---

²⁰⁹ Драма је имала пет верзија што говори о њеној популарности. О њима су писали: F. Švelec, *Vetranovićeve prikazanja i srednjovjekovna tradicija*, Могућности, 1985, XXXII, 1– 2 – 3, стр. 205 –

у њу унесу многи елементи из свакодневног живота. У низ таквих сцена писац је преобликовао библијски свет и стопио га са свакодневицом свога доба. У првом плану није Аврамова жртва него догађаји из свакодневног живота који делу дају нов смисао. Стопљеност библијског, тј. светог и неприкосновеног, и световног допринела је да библијски догађај буде прихватљивији најширем кругу гледалаца јер су оно што су гледали на сцени, могли препознати у своје свакодневном животу.

Посезање за темом синовљевске послушности открива Ветрановићеву тежњу да истакне важност ауторитета како би се стварност критички преиспитала у светлу идеала које нуди библијски предложак јер је Изаак носилац судбине човека који не бира између разума и осећања и зато се покорава оцу који је представљен као узор савршене покорности Божјој вољи. Суштина је у искушавању вере и Аврамове постојаности у њој јер је сама послушност само један од чинилаца искреног веровања.

Радња драме почиње реалистичком сликом припрема за пут. Абрам зна, а његова жена Сара ни не слути, праву сврху изненадног путовања. Она само претпоставља колика је његова важност и то доприноси живости радње.

Абрам пожурује слуге да се спреме, али не смеју пробудити његову жену. Подсећа их да понесу све што је неопходно за пут, а нарочито наглашава да се не заборави косор, тј. срп, и „жељесце мало“.²¹⁰ Путоваће се ноћу, а не дању као у старо заветној причи, па су њихови гласови пробудили Сару. Абрам тражи да му она донесе велики нож („махер“) и брус. Кратка дидаскалија каже да се посекао оштрећи га, што говори о узбуђењу које га је обузело. Сара посумња да ће се догодити нешто страшно и подсећа мужа на поверење у браку:

„Гди је клетва и вјера, и разлог гди је прави,
и права намјер од вјерне љубави?“
(101 – 102)²¹¹

Да би убрзао припреме, Абрам тражи од жене да му донесе оглав и седло да сам оседла магарца док остали спреме завежљаје. Каже јој да не брине за њих јер

---

222 и М. Rešetar, *Redakcije i izvori Vetranovičeva Posvetilišta Abramova*, Rad JAZU, 1929, 237, стр, 38 – 70.

²¹⁰ Ове Аврамове речи (стихови 9 – 14) подсећају на почетак драме *Приказање по начину од комедије како братја продаше Јозефа* када један од Јозефове браће подсећа да се на пут понесе све што је неопходно (стихови 61 – 64).

²¹¹ Стихови из драме цитирани су према књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994.

је ноћ ведра, пут је раван као длан и Бог их чува. Покушава да је смири, рекавши да жури да испуни дати завет и тако се нехотице одаје Сари. Сина води да би видео како се, скрушено и са пуно љубави, моли и слави Бог. Она га, мада неспокојна, испраћа са благословом као што се, у свакодневном животу, путнику жели срећан пут. Абрам не може да остане равнодушан и моли је да му не отежева одлазак.

Међутим, Сара и даље моли као супруга, али више као забринута мајка која жели да заштити сина јер је премлад, да ноћу не полазе на пут пошто је Изак плашљив и осетљив. Ипак, кад је муж подсети како је Бог казнио човека због греха Адама и Еве и да не смеју дати повода да их ђаво завади са Богом, она се покорави, али тугује. Каже му да је он њен господар, а она његова ствар и завет љубави, па ће га слушати. Абрам је ућуткује и говори о разлици између мушкараца и жена, истичући мушку мудрост:

„Помучи неборе, није ли ти дано знат
да ништа није горе нег много ријечи дат?
Не знаш ли што вели разумни мушки суд,
тко много дедели да је луд и прилуд?“
(315 – 318)

Тада Сара наређује слушкињама да припреме храну за пут и то је још једна слика из свакодневног живота. Треба спремити: погача, куваних јаја, ситних колача, две гривне смокава, мало ведро сувог грожђа, крушака, јабука, ораха, лешника, лука, мешчић млека, печену плећку, сира, маслаца, груде, репе у меду и црног вина. Ничега не сме недостајати. Све је брзо спремљено и стављено пред врата да путницима буде наруку, а из речи служвке Кујаче види се однос господарице и слушкиње. Она каже да Сари као „госпоји“ приличи да им свима заповеда, а њима је „достојно“ да „поштено и дворно“ извршавају оно што заповеди.

Ветановић уводи Изака у драмску радњу тек у петој слици првог чина. Младић се опрашта од мајке, охрабрује је и теши. Сара га благосиља у седмој сцени истог чина, молећи Бога да јој врати сина. Одатле, па до краја драме, она постаје активна учесница у догађајима, док у библијској причи није ни поменута. Њен лик је помак у двоструком драмском заплету јер пратимо драму оца и сина, али у први план писац истиче драму Саре као мајке и супруге.

У даљем току радње пратимо Абрама и Изака до места где ће отац жртвовати

сина. Абрам носи нож и камен за жртвеник, а Изак ће на леђима понети дрва. Тада младић сазнаје за прави циљ путовања. Отац му говори о блаженству које доноси смрт за Бога, а потом га благосиља за сву радост коју му је пружио.

Писац индивидуализује Абрама као оца. Старац говори оно што мора јер се покорио Божјој вољи, а не оно што заиста осећа. У ствари, желео би да умре. Дао би свој живот за Изаков, али хоће да жртвује сина и докаже чврстину своје вере. Међутим, не крије да му је веома тешко. Ветрановић у њему слика обичног човека, подложног својим осећањима, који нема хладну одлучност библијског Аврама.

Изаку је важно само да послуша оца и зато се не плаши смрти. Он брине за мајку и саветује Абраму да ублажи њен бол племенитом лажи да јој је син остао у планини са пастирима и да ће сутрадан доћи са овчарима. Моли оца да за његову љубав олакша Сари живот без сина, а потом тражи опроштај за све што је згрешио родитељима и осталима код куће.

Видевши Абрамову верност, Бог оставља Изака у животу и шаље овнића кога ће отац жртвовати уместо сина. Тиме их је уверио да награђује они који чврсто верују. Такву поруку Абрам ће саопштити пастирима Шишману и Кресоју кад се са сином врати у подножје планине.

Долази им и трећи пастир који је жедан и тражи воде. Прича им о пастирском животу и пластично описује како вукови нападају стада и како је тешко борити се са њима. Његова прича је реалистичка слика живота пастира у планинама и подсећа на оно што је Јозефу говорио пастир у дрми *Како братја продаше Јозефа*:

„Нека се напију, ни тријеби ствар ина,
није када да стоју, чека ме дружина,
гдје плету оборе, тер чекат’ није када,
зач вуци из горе напиру на стада,
текући на вољу из нјеке дубрааве,
тер себе све кољу и себе све даве.
Да није пса Фандака, да није пса Тауза,
све стадо зла мрака вазмијеше до куса;
гдје су овце стригли, код локве у пољу,
ту су их достигли, јуницу гдје кољу,
још да се нјеки друг намјеран не нађе,
мало се све у луг иманје не зађе.“

(1867 – 1878)

Исти пастир уводи у следећи сегмент радње. Док је ишао ка Абрамовом дому

да Сари јави радосне вести, пукла му је опута. Морао је да застане да се одмори, али је заспао.

Док он спава, радња се враћа Сари која чека мужа и сина. Боји се да Изака у планини не заведу виле. Не жели да он буде жртва љубави и дала би све да то спречи. Овде Ветрановић износи свој негативни став о заносу световне љубави. Сара је још несрећнија кад чује злослутно грактање гаврана. Међутим, та птица неће навестити несрећу. Писац се поиграо гледаоцима којима је симболика гавана, као птице злослутнице, морала бити позната, па ће зато срећни расплет бити занимљивији.

Служавка Кујача је у даљини угледала пастира. Кад су се срели, прича му зашто је њена господарица тужна. Хтела је да је утеши и испекла јој два јајета и наточила чашу белог вина, али Сара није јела, већ је плакала више него икада. После ове реалистичке реплике следи низ појединости из свакодневног живота.

Пастир каже да је дошао да јави добре вести, али неће ући јер поштује патријархални обичај да мушкарац не улази тамо где су жене саме. Пошто је пред вратима саопштио Сари да јој се муж и син враћају живи и здрави, затражио је да пије јер се уморио од дугог пута. Она наређује да му дају млека и, по старом народном обичају, дарује га јер је донео радосну вест. Он би хтео још млека, али га слушкиња Гојислава упозорава да пије полако да му не би било лоше.

Између њега, Гојиславе и Кујаче заповеда се шаљиви разговор у којем се виде велике разлике између сеоског и градског живота. Пастир је плеснуо Кујачу по врату, рекавши да је „мекушаста“. Непријатно је изненађен њеном реакцијом јер му девојка прети да ће га ошамарити. Гојислава му каже да се тако шали са својом женом код куће и куне се да ће му „прилећи објестран вратница тутако на плећи“. Он је разочаран што оне не разумеју шалу и говори како се понашају девојке у катуну:

„У нашем катуну, брижне се чувале,
не чине побуну кад се млади шале
нер тамо све моме обичај имају
да прије нег се удоме, с младци се штракају,
тер наше све село, право вам сада ријех,
вазда је весело, ер је туј шалом смијех.“

(2423 – 2428)

Прича им и о катунским плесовима, песмама и свирачима, констатујући да не би волео да остане ту где се девојке толико чувају чак и кад би му неко дао три дука-та. Опрашта се и моли да му опросте ако је рекао нешто непромишљено и неприлично.

За овом шаљивом сценом следи још једна. Слушкиње се смеју нереду који је направила куна . Разбила је пуну корпу јаја, а петлу очерупала крила. Сара наређује да пилићима наспу жита како би се умирили, а затим да спреме све за дочек повратника. Кад се Абрам и Изак врате, син неће открити мајци шта се догодило, већ ће рећи да су обилазили њиве и стада. Сара тражи од пастира да свирају и певају да се слави Бог који ју је спасао од велике туге. Кад заврше, она благосиља публику и захваљује јој што је емоционално суделовала у догађајима на сцени. Истицањем саосећања публике и захвалности присутнима, писац се оправдао што је у своме делу дао много места Сариним јадиковкама и злим слутњама, као и утешитељским речима њених слушкиња.

Говорећи о катарзичном деловању драме на публику, Сара, преко које писац комуницира са гледаоцима, каже:

„ Да вас бог сахрани и окрили свијех страна
и да вас обрани источнијех крстјана,
сваком злотвору нека моћ погине,
а навлаш на мору ки робе и плине. “
(2599 – 2602)

Она алудира на Пераштане („источне крстјане“)²¹² који су пљачкали дубровачке бродове и зато Бог треба да поштеди Дубровник те невоље.

Сара се дугом репликом посебно обратила женама у публици. Захвална им је што су биле уз њу, а дидактички слој тог обраћања утешитељски је и тиче се оних чији су синови далеко од куће. Тако се ситуација актуелизује јер су у Изаку могле видети своје синове чији су животи угрожени и за којима тугују, а у Сари препознати сваку мајку која плаче за сином. Њеним апострофирањем мајки Ветрановић је заокружио спуштање библијског догађаја у раван свакодневног живота. На крају ове реплике она саветује женама да пођу кући јер је већ касно, „а женам није часно путоват по мраку“. Том дидактичком поруком писац успешно спаја крај драме са њеним почетком где је Сара молила мужа да са Изаком не путује ноћу.

---

²¹² Алузију на Пераштане објаснила је З. Бојовић у напомени уз стихове 2061 – 2062 у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и дрме*, Београд, 1994, стр. 307.

Она сада каже:

„Тамо дом владајте, још ћу вас молити,
и синком не дајте по мраку ходити
зач мраком тко ходи и мрклу ноћ љуби,
мнократ се пригоди да главу изгуби.“
(2631 – 2634)

Оваквим Сариним саветима Ветрановић је своју драму довео до природног завршетка јер је касно и публика се полако разилази.

Пошто је библијски Аврам био из номадског сточарског племена, Ветрановић је сместио радњу свога дела у свет пастира, близак дубровачком залеђу. Уметање сцена из свакодневног живота у Абрамовом патријарханом дому, хумористично приказивање односа пастира и Сариних слушкиња²¹³ и психолошко мотивисање ликова, а нарочито Сариног, учинили су радњу динамичнијом и прилагођенијом публици.

У две верзије *Посветилишта Абрамовог* нарочито се наглашавају односи између Абрама и Бога јер се у библијском тексту не говори о Абрамовој непослушности. У краћој верзији, која је приписивана Марину Држићу,²¹⁴ Абрам се побуни и говори као несрећни отац (стихови 31 – 38). Тек после тог негодовања он ће поћи да испуни страшни захтев свога Бога. Ове појединости нема у тексту драме објављене у SPH IV²¹⁵. Ту Абрам одмах полази да изврши то што Бог тражи од њега. Тако писац истиче идеју да добар верник мора да се покори Божјој вољи.

Кад Абрам заповеди слугама да пробуде Исака, а да ништа не говоре Сари, ова то чује и узнемири се (SPH VII, стихови 67 – 70), а у верзији у SPH IV она не каже да је чула мужевљев разговор са слугом. Ситуација је разрешена дидаскалијом која омогућава да се Сара појави на сцени и запита чему тако нагли полазак на пут. Ветрановић је слика као веома збуњену јер није могла да нађе брус (SPH IV, стихови 34 – 35).

У дужој верзији Абрам се посекао оштрећи нож, што сведочи да је узбуђенији од Саре јер зна за шта ће он послужити. Те појединости нема у краћој верзији драме. У њој Сара неће Исака да пусти на пут гладног. Нудећи га да једе, жели да

---

²¹³ З. Бојовић у *Предговору* књиге: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 59, каже да су слуге и слушкиње који су носили народна имена, као и пастири, били носиоци хумора који је избијао из њихових сусрета и да се преко њих тема везивала за народни живот.

²¹⁴ Драма је објављена у : *Djela Marina Držića*, Zagreb, 1875, SPH VII, стр. 459-480. Има 685 стихова и зове се *Посветилиште*. О верзијама дела писала је М. Salzmann-Čelan, *Marin Držić i Mavro Vetrantović (O nekim rukopisima „Posvetilišta Abramova“)*, *Filologija*, 1980/81, 10, стр. 353 – 370.

²¹⁵ Верзија објављена у SPH IV има 2636 стихова.

задржи путнике јер не може да се растане од сина. Овај фини детаљ, који говори о добро нијансираној мајчинској психологији, не постоји у верзији у SPH IV.

Пошто је Абрам са сином и слугама стигао у подножје планине, наређује „дјетићима“ да ту чекају њега и Изака, а он полази да изврши оно због чега су дошли. У краћој верзији Ветрановић је Сариним туговањем и празноверицом да гавран слуги на зло раздвојио призор жртвовања и сцену у којој отац саопштава Изаку да ће га жртвовати. Сара каже слушкињама да оду јер хоће да остане сама. Ово је драматуршки веома успело решење јер та сцена буди у гледаоцу сажаљење према мајци која жали за сином баш у тренутку кад се отац спрема да га жртвује. У дужој верзији драме нема те Сарине јадиковке.

Изак се не плаши смрти и испуниће Божју вољу, али у краћој верзији драме писац у једној реплици обједињује младићево охрбривање оца да га жртвује и молбу да Абрам поштеди Сару страшне истине и великог бола, док су у дужој верзији то две његове реплике.

У даљем тексту двеју верзија нема већих разлика.

Пошто се све добро завршило, Абрам, Изак и слуге враћају се кући. Следи сусрет са пастиром кога Изак моли да сврати њиховој кући и обрадује Сару лепим вестима. Радња се згушњава, али је, пре пастировог доласка, прекинута још једном Сариним жалопојком која је у краћој верзији драме животнија и ефектнија. Сара моли слушкињу да је остави саму јер је најтужнија од свих мајки које имају синове, па објашњава девојци да она то не може разумети:

„ Али тој не познаш, како ја небога,
зач синка не имаш од срца од свога;
а да се у мој хип ти будеш створити,
знала би тој налип какав је попиту. “
(526 – 529)²¹⁶

Она шаље слушкињу пред кућу не би ли јој донела било какве вести које би је ослободиле бриге, што је врло животно јер не може да поднесе страшну неизвесност. То је увод у расплет који доноси неочекивану радост. Улога пастира који стиже са добрим вестима веома је проширена у дужој верзији дела јер у краћој нема његове шале са слушкињом Кујачом, ни посредног указивања на разлике између сеоског и градског живота.

Док Сара наређује да се умесе погаче и спреми све за дочек, Абрам настоји

---

²¹⁶ Стихове из краће верзије цитирамо према тексту у SPH VII.

да се у журби ништа не заборави. Треба похитати како Сара не би патила због неизвесности, али, кад стигну, нико од слугу које, због важности онога што захтева од њих, назива „синци примили“, не сме рећи шта се догодило.

Проширивање краће верзије није допринело драматичности радње ни бољој карактеризацији ликова. Најјачи ефекат имало је кад је требало подробније истаћи Абрамову и Изакову безусловну покорност Богу, Сарину послушност мужу, као и жалост оба родитеља што ће изгубити сина јединца. У погледу Сариног лика драма је добила у пуноћи израза и није сведена само на проширивање библијске приче или мотива из драме *La Rappresentazione e festa d' Abram e Isaac suo figliuolo* италијанског писца Феа Белкарија²¹⁷ који је у своје дело као новину унео само Сарину забринутост због Абрамовог тајанственог одласка на пут и радост у кући после срећног повратка оца и сина. Односи међу јунацима засновани су на послушности. Врховни ауторитет је Божји и главни јунаци морају да му се покорне. Абрам у краћој верзији мало негодује, али то је, у ствари, његово преиспитивање самога себе којим се наговештава послушност Богу. У дужој верзији он бесговорно пристаје да изврши Божји захтев. Сара је покорна и Богу и мужу, али мајчински тугује да би Ветрановић могао да истакне величину жртве и актуелност теме коју обрађује. Изак слуша родитеље, а слуге и слушкиње своје господаре. Тако се послушност актуелизује као врлина која се ставља у сам врх друштвено-моралних вредности пишчевог доба.

---

²¹⁷ Развијање Сариног лика и могућност блискости Ветрановићеве драме са делом Феа Белкарија изазвали су расправе о томе колико је *Посветилиште Абрамово оригинално дело*. На то питање одговарали су: А. Павић, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1871; М. Решетар, *Redakcije i izvori Vетрановићева Posvetilišta Abramova*, Rad JAZU, 1929, 237, стр. 38 – 70 и S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, Split, 1977.

ПИШЧЕВО ВРЕМЕ У ДРАМАМА СА НОВОЗАВЕТНОМ ТЕМАТИКОМ

У драмама са темама из Новог завета Ветрановић је обрадио Христово рођење и васкрсење. Оне су се одвојиле од својих библијских предлогака, јер је у њих унео нове апокрифне ликове и сцене, и постале аутохтони драмски текстови. То су пригодне драме, написане за приказивање у данима божићних и ускршњих празника.

Тему Христовог рођења, описаног у другој глави Јеванђеља по Луки, обрадио је у драми *Од порода Језусова*.²¹⁸ Обухватио је: наговештавање Исусовог рођења, Маријин и Јозефов одмор на путу, Христово рођење и поклоњење пастира, док је поклоњење мудраца (краљева) само назначено у симболичном пророчанству. Драма је смештена у пастирску средину, са истакнутим елементима „конвенционалног ренесансно-књижевног пастирства“.²¹⁹ Пасторалност се огледа у идиличном пејзажу, призорима из сеоског живота, надметању пастира у песми и свирци, њиховом сусрету са митолошким бићима и даривању које је праћено игром, песмом и свирком.

Пастири Угљеша, Тасовац, Прибат, Вукас, Радмил, Шишман и Миљас нису они библијски који, збуњени чудном појавом на небу, иду у Витлејем да се поклоне Богомладенцу. У предигри драме њихов старешина Угљеша позива их, док се греју крај ватре на пландишту, да узму „дипли мјешнице сврдонице“ и развеселе њега и остале певајући „гиздаве пјесни“. Онда сви певају песму којом најављују Христово рођење. Она подсећа на почашницу и у њој се помиње „славна дјева и крљица“ која ће родити „узмножита господина“ и сачувати их од вукова, дати им добру пашу, млека, сира, масла и меда, као и да у веселу и радости певају, свирају

---

²¹⁸ Драма је приписивана Марину Држићу и објављена је у књизи: *Djela Marina Držića*, SPH VII, Zagreb, 1875, стр. 412 – 458. О проблему ауторства писао је А. Дјамић, *Dva problema iz stare hrvatske književnosti*. 1. *Tko je napisao „Prikazanje kako bratja prodaje Jozefa“*, 2. *O auktorstvu „Prikazanja od porodca Jezusova“*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 1949, 18, стр. 145 – 189.

²¹⁹ R. Bogišić, *Pastoralni elementi u dramama Mavra Vetranovića*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 1966, 8, стр. 5 – 29 (види стр. 18).

и уживају у обиљу. Помињање славне деве у песми повезује се са утицајем који ће Христово рођење имати на живот пастира.

Кад су завршили песму, Угљеша тражи да почну „зачинати“ нову на „други скопас“. Тасовац започиње песму о блаженој ноћи Исусовог рођења и после тога Угљеша дарује пастире, рекавши да би се и Дијана „сва замантала“ да их чује. Прибату је поклонио сврдаоницу коју је добио од сатира коме је дао да пије „из мјешчића пундуруље“, Тасовцу је дао „маљиц“ који је добио од бога Вулкана коме је иглом бабјачом извадио трн из пете,²²⁰ праћку, коју је украо од уснулог Аполона,²²¹ дао је Вукасу, а Радмилу је даровао „закуљицу у којој се брашанце носи“ коју је добио од Дијане јер јој је помогао у лову.

Тада им се придружује говедар Миљас Гриљевић. Он их моли да га приме јер не сме да се врати кући пошто је изгубио јуницу. То је типична прича из пастирског живота и у њој нема митолошких елемената као у Угљешиној:

„ Јурве се је трети дан пуно извршио, да се небог тучем по горах, по водах трудећи говеда пасући, оста ми у потаји једна јуница много гиздава, па златне длаке и бјеше јој на челу једна звијезда бијела као снијег. И отидох без ње плачући к стану, ну ти у веле зао час дођох на стан. Када баба Радуна усазна, да сам изгубио туј јуницу оцијепи ми матрагу о плећи, изагна ме из дома говорећи: докли годи, Миљасе, докли годи не нађеш јунице, не врни се на стан. Затој вас мољу, драга дружино, научи вас бог, једа што знате, слободите ме од велике печали; то ли се јуница не нађе, молим вас узмите ме за пристава, покли се не смијем на стан врати.“

Његова прича говори о строгим односима у породичној задрузи где је стара жена била најпоштованија јер нема мушкарца старијег од ње, па се њена реч беспоговорно слушала. Овде је то веома наглашено јер млађи члан задруге није добро обавио поверену дужност и зато мора бити кажњен.

Говор пастира је природан и у њему има хумора. О томе Злата Бојовић каже:

„ Мисли се у њему изражавају јасно, једноставно, експресивним народним говором пуним изворних народних узречица, алузија и фраза као што су: „Ако смо прави, да бисмо здрави, ако смо криви, да бисмо живи“; „кумљу те за бога“; „здрав соколе“; „тако ви зла коб не убила“; „нека зла коб узме јуницу и бабу Раду-

²²⁰ Варијација овога мотива јавља се у *Пелегрину*. Мојемуча из своје пете вади трн таквом иглом.

²²¹ Аполон, преображен у пастира, хода носећи ”курмију“ у руци, има травку за појасом и носи обућу од ”дивопрасине“. То су реалистички детаљи којима Ветрановић жели да насмеје гледаоце.

ну“; „тако ми главе“; „глухо доба ноћи“; „умиру од жеђе“ и др. Њих је допуњавала народна лексика: „дипли мјешнице сврдонице“, „мјешчић пундуриље“, „игла бабјача“, „закуљица у којој се брашанце носи“ и др. Уз то, било је и алузија на народни живот („да усеку храстову тојагу ради вукова“; „да усијеку лијеса од што ћу свирали дјељат“; „и дах му мјешчић пундуриље и када се напоји...“ и сл.). Све то и приповедања пастира у чијим су основама биле народне бајке и приче, форма и језик приповедања, њихова природност и духовитост, алузије на њихов живот, уплитање античких митолошких личности у хришћански садржај⁷, познате слике из пасторалне и из љубавне поезије („ото ти виле с луком и стријелами тјера јељена“, „како да ми љута змија срдачке из круга подере“ и сл.) и др. – припадало је сфери световног. Веза са драмом, која је следила после предигре, остваривала се само преко песама које су отпевали пастири.

⁷ Злата Бојовић, *Антички мит у песништву Мавра Ветрановића*, у зб. *Мит*, Нови Сад, 1996, стр. 589 – 598. “²²²

Уследиће пролог који изговара неименовано драмско лице. Оно се обраћа публици, моли је за тишину и упознаје са садржајем драме.

Потом се на сцени појављују Госпа и Јозеф. Она осећа да ће се ускоро породити. Моли га да се зауставе и да направи у јаслама ”ложницу на сијену“. Обоје су беспомоћни и Јозеф се узда у Божју помоћ да ће му се жена „здрово породити“. Ветрановић алудира на безосећајност људи јер нико није помогао трудној жени која је пред порођајем.

Госпа, која је родила, говори о своме страху како ће се снаћи око новорођенчета јер нема ко да је научи:

„ Што ћу без повојка, што ли без пелене,
гди ми ’е подојка да приде до мене,
(...)

Невјешта ја како сада ћу повити
дјетеце нејако и млијеком дојити? “

(69 – 70 и 73 – 74)

Она говори и о своме девичанском стиду јер ју је срамота ”да прси отвори“ и подоји сина.

За дете је забринут и Јозеф јер је, по самом рођењу, осетило хладноћу овога

²²² Z. Bojović, *Hristovo rođenje u jednoj pobožnoj drami Mavra Vetranovića*, *Ricerche slavistiche*, 1997, XLIV, стр. 95 – 106 (и у књизи: З. Бојовић, *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, стр. 58 – 69, (види стр. 65).

У самом цитату је напомена бр. 7. З. Бојовић се позива на свој рад објављен у зборнику *Мит*.

света. Син Божји се „на слами наг ваља“ и од хладноће дрхти као прут, наслањајући своју свету главицу на сламу на којој је рођен. Служе му само во и магарац који су га, према библијској причи, угрејали својим дахом.

Јозеф не може да разуме вољу Бога да се Син Божји злопати од рођења и тражи од њега да заштити мајку и дете. Проговорио је као човек који не може да остане равнодушан према патњи и има право да се успротиви неразумљивој Божјој одлуци којом је дете, које се тек родило, предодређено да се суочи са тежином живота.

После ове сцене радња се брзо пренео међу пастире којима анђео описује јасле са малим Исусом, позивајући их да пођу у Витлејем („Бетлехем“) да се поклоне детету. Желећи им мир, разбија њихов страх рекавши: „Гуса вас не тјери, а ви се плашите“. То је алузија на нападе Пераштана који су упадали у села и пљачкали.

Небо је обасјано чудном светлошћу која је уплашила пастире. Први се прибрао Радмио који описује чудесни мир: пси не лају, а стада пландују мирно јер вукови не нападају. Вукас примећује да је то чудо послао сам Бог да по њима свим људима објави вест о Христовом рођењу и алудира на ноћни живот у Дубровнику:

„ Н(о)ћници нијесу тој ни ноћнице худе,
ке мнозијех брате мој заведу у блуде. “
(247 – 248)

Прибат се придружује разговору. Његова реплика богата је реалијама из пастирског живота. Он говори о изобиљу²²³ : много је масла, млека и младог сира, овце се јагње, јаре се козе, краве се теле, пчеле се роје и кошнице су пуне, кобиле се ждребе, паша је добра, а сва стада су „притила и туста“, сељаци су здрави, свуда се игра и много је гостију, добро се једе и пије, кољу се свиње и праве кобасице, сватови певају, репа је велика као глава, из лонаца кипи сланина, поврће је крупно, пеку се говеђе плећке на жару, а „плоскури на маслу и цквари“. Изобиље у катунима у оштром је контрасту са оскудицом у којој је рођен Христос чије се рођење слави.

---

²²³ Ово изобиље асоцира на златно доба јер Прибат, између осталог, каже:

„ ново се пролитје опета објави
бремена сад злата вишњи бог сатвори
и небеска врата прем свасма отвори...“
(348 – 350)

Нову реалистичку слику из пастирског живота изнеће Миљас када прича како су му звери нападе стоку. Стадо се разбежало по планини и сви пастири са псима пошли су да врате стоку, али изгубили су једну јуницу и козу. Ова прича може се повезати са Миљасовим доласком међу пастире јер он не сме да се врати кући пошто је изгубио јуницу.

У ову слику Ветрановић је уметнуо причу о Миљасовом сусрету са богињом Ди-јаном која га је упозорила да се удаљи од извора јер ће ускоро доћи виле да беру цвеће и плету венце „госпоји од госпој“, тј. Богородици. Тако је пасторална прича повезана са новозаветном темом.

Прича о Угљешином заљубљивању у прелепу вилу у функцији је религиозне и свечане атмосфере јер вила жури на исток да стекне Божју милост кад се роди Христос. Пре него што оде, пева песму са јасном библијском метафориком која упућује на неисцрпну Божанску, тј. Христову љубав и милост.

Угљеша позива пастире да се спреме за пут и пођу да се поклоне Христу. Тако се радња враћа у катунарску стварност јер Кресоје шаље Шишмана по дарове за новорођенче:

„ да нам пошаље маја и стрина Марава
коњестрик пун јаја и гривну смокава,
два добра кравајца и добру пилцу
и да му масаоца напуни тиквицу
и нека Марава пошље још стринача
двје лакти постава њекога космача,
пратежице још сваке, све што се наћ може,
обоје бисаке нека му наложе;
а навлаш кострети и меке вунице,
што ћемо простријети под наго дјетенце;
још да му да пак, Прибате драги мој,
везен каламалак, пелене и повој.
Харно ће тој бит нада све остало,
чим ће се повити дјетенце тој мало.
А овди ће брате бит и сирца и груде,
што ћемо приложит, да љепша час буде,
млијека два каблића тој ћемо налити
и туста козлића и јање справити.
Тој није окорно, може се право ријет,
нег часно и дворно, све нам ће братјо бит. “
(857 – 876)

Овде Ветрановић подсећа на спремање повојнице која се, по народном обичају,

носи новорођенчету.

Кад се Шишман срео са сестром маравом, она му каже како је дрхтала од страха што јој мушкарац ноћу куца на врата јер није часно да му сама жена отвори. Мајка није ту већ два дана јер је на свадби у селу где госпођа Кујава „за Твртка удава дјевојку Веселу”. То је уобичајена слика из дубровачке стварности јер су господарице удавале своје слушкиње.

Ветрановић верно представља патријархалну средину. Марава без мајчине дозволе не сме да спреми Шишману оно што тражи. Међутим, кад је подсети да је вешта „прибитку и бабинам“ и замоли је да му учини по вољи и напуни бисаге даровима она га позива да, не штедећи ништа, сам узме све што му је потребно. Каже да би радо пошла са пастирима, али није пристојно да жене излазе ноћу. Чим сване, поћи ће са осталим сељанкама да поздрави Богородицу и њеног сина. Шишман се слаже и каже јој да се види да је „добре подријети“, тј. из добре куће.

Писац сажима радњу и ускоро видимо пастире пред Богородицом. Износе дарове, истичући да су донели своје производе. Моле је да их милостиво прими. Она благосиља њихове домове, стоку, винограде и њиве, а онда им дозвољава да приђу и пољубе новорођенче. Њене речи подсећају на народну божићну здравицу.

На крају драме појављује се један пустињак и говори дугачак монолог у којем прориче Христово страдање, смрт и васкрсење. Та проповед завршава се типичним позоришним поступком. Ремета, тј. глумац, испраћа публику и саветује да се слави Христос који ће људе избавити од сваког зла.

Пасторални призори пружили су Ветрановићу могућност да Христово рођење прикаже са становишта стварног живота. Сцене у којима учествују пастири веома су животне. Злата Бојовић каже да су гледаоци ове драме „памтили највише баш оно што је у њој било пасторално и од овога света (па и прозу којом су говорили пастири у предигри).“²²⁴ Пастирске призоре и сцене Богородице са новорођенчетом обједињује љупкост која је супротна страдању и васкрсењу Христовом, о чему говори ремета на крају драме. Тај контраст изразио је Ветрановићев поглед на живот као позорницу: у циклусу од Исусовог рођења до васкрсења патња ће заменити радост и обрнуто, као што је пасторала утицала на црквено приказанье и приближила га побожној драми у којој писац на нови начин обрађује библиј-

---

²²⁴ З. Бојовић, *Христово рођење...*, стр. 69.

ску грађу јер су пасторални и митолошки елементи, уз народни говор, донекле потиснули библијски предложак у други план.

Црквена приказања која су говорила о Христовом васкрсењу најчешће су имала три дела. У првом је приказивано васкрсење, у другом Христов силазак у пакао, а у трећем пут у Емаус.²²⁵ У драми *Ускрснутје Исукрстова* Ветрановић је обрадио само Исусов силазак у пакао. У поређењу са осталим његовим драмски делима у њој има најмање елемената из свакодневног живота из времена када је настала.

Писац је драматизовао други Христов силазак на свет када је Син Божји сишао у лимб и извео свете оце из пакла. То је, у ствари, слика страшног суда. На сцени је Христос који куца на врата пакла иза којих стоји ђаво чувар. После разговора са њим, Исус их разруши и ослободи Адама, Еву и остале свете оце.

О његовом доласку чуло се у паклу и Трећи пакљени дух каже да је дошао Син Давидов кога су недавно Јевреји осудили да буде разапет и да ће, по пророчким књигама, разорити пакао и извести „тој робје“ у вечну светлост. Господар пакла прети Исусу:

„Тој ли се не врати охолас тај твоја,
надвор ћу послати дрокуне без броја,
(...)
тер ће сад познати охоли поглед твој
од пакла за врати како се бије бој. “
(211 – 212 и 217 – 218)

Занимљиво је што „краљ пакљени“ упозорава Христа на охолост. Она се овде не може схватити као смртни грех јер је Син Божји безгрешан. Његов охоли поглед симбол је одлучности да се злу стане на пут. Зато је Исус борбен и, у складу са временом када је драма настала, писац га назива „витезом крвавим“ и „витезом умножним“.

Мада је тема новозаветна, у драми доминирају реминисценције из Старог завета. Обрађени су: први грех, потоп, Аврамово искушење, прича о Јаковљевим лествицама до неба, Мојсијево послање и Давидов грех и покајање. Из Новог завета Ветрановић је представио приказање у храму, покољ младенца и разбојника који се покајао на крсту. Овако замишљена драма нуди више од приказивања самог Христовог силаска у пакао. Она говори о тајни хришћанског искупљења за

---

²²⁵ F. Fancev, *Nekoliko priloga za stariju hrvatsku književnost, I. Od limba govorenje, varijanta Vetrano-
vićeva Uskrnutja Isukrstova*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 1915, 8, стр. 1-62 (види стр. 8).

грех, а први покајник је Адам јер је први и згрешио. Ветрановић инсистира на покајању првог човека, свесног свога греха. Он се, иако је створен по лику Божјем, упрљао грехом и уништио у себи боголикост, а Христос је, жртвујући се на крсту, потврдио могућност искупљења човека за Адамов грех који је наследио цео људски род.

У Ветрановићевом виђењу Христос се, силазећи у подземни свет, зауставио између неба и пакла, пред вратима пакленог краљевства. То је модификована слика Орфеја који је из хада хтео да избави вољену жену. Тежња ка стапању митолошких и хришћанских мотива видљива је већ на самом почетку драме јер врата пакла чува кербер.

„Краљ пакљени“ извођење душа из свога краљевства доживљава као пљачку. Љутито се обраћа Богу у тренутку када разбојник са крста затражи Христов благослов. То обраћање делује парадоксално, готово комично, јер господар пакла не може да се помири са својим поразом пошто, у ствари, пакла више нема.

Ипак, тај парадокс има своје оправдање. Сила је поражена добротом и писац зато расправља о правди. За кривца мора постојати казна чији је симбол пакао и речи господара пакла алузија су на Ветрановићево незадовољство дубровачком властеотском правдом:

„ер ако полипшу од пакла сад кључи,
гди злобне педепшу, како ти одлучи,
гори ће бит' људи него ли придњих дан,
зач правда и суди биће вам заман;
ер ниједан живи дух, нека ти је тој знати,
неће ти дат' послух нити ће хајати,
потрјебно тер ће бит' вас сај свит под тобом
опета поновит' воденим потопом.“

(817 – 824)

Пре ових речи „краљ пакљени“ позвао се на Божју правду која мора важити и за њега пошто је једнака за све. Понаша се као неко коме је одузето оно што је поштено стекао и чиме може слободно располагати. Огорчено се буну против пристрасности такве правде, тј. против неправде која му је нанесена, наглашавајући да ће без казне бити још горе:

„што стави законе и правду залуду
да тако свијет тоне безредно у блуду?
ер нитко у рају неће се схранити,

ни доли у вају пакљеном станити,
тер ће бит' још већа без правде тај сила
и жалос и смећа него је прије била...“
(834 – 839)

Све ће објаснити два добра анђела на крају драме. Први указује на то да је Божја правда ипак задовољена јер Исус није сасвим испразнио пакао, само је праведне одвео у светлост вечног живота, а у вечној тами оставио грешнике. На крају своје дуге реплике он тражи од Бога да краља пакла поново прогна да не би питао за блажене душе, да му сломи власт и да Исусу потврди „у правди разлог вас“.

Други анђеоло говори о Христовим мукама и васкрсењу. Обраћа се Богу, молећи га да отвори уста старозаветним пророцима како би потврдили да је обећао да ће његов Син својом крвљу откупити свете оце. Он каже да „зли Сатан“ лаже пред Богом и да хоће „добити суд кривијем разлогом / и правду побити прид људми и богом“. Овим речима Ветрановић поново алудира на неправедно дубровачко судство.

Извођење светих отаца из пакла и Христов пут са њима у рај представља визуелизацију хришћанског учења о искупљењу изабраних душа. Зато свети оци јадикую што су живели пре хришћанства, па сваки од њих једино жели да буде крштен. Тако је нагласак стављен на искупљење, а о Христовом страдању само се говори у реплици другог анђела и то је помак од црквеног приказања ка побожној драми. Дело се одликује драмским контрапунктом добра и зла, светла и таме и раја и пакла, а нарочито истицањем система хришћанских моралних вредности у чијој је суштини спасење од праотачког греха и вечни живот у царству небеском, који је за хришћане једини прави. Таква концепција је у духу хришћанске ренесансе и зато се прамајка Ева хришћански каје као грешница и помиње девицу Марију која је, родивши Христа, будућег Спаситеља, окајала њен женски грех.

Под насловом *Почиње од лимба говорење како г(осподин) Исус изведе свете оце из лимба* постоји варијанта ове драме у рукописном зборнику из седамнаестог века.²²⁶ У њему нема дугачке реплике другог анђела и Исусовог позива светим оцима да га следе у вечни рај. Уместо тога, на позив другог анђела да старозаветни оци посведоче о вечној правди, долазе Ижаија, Јеремија, Абакук и Даниел. Сваки кратко говори о Исусу, а онда анђели позивају сибиле да и оне кажу „што

---

²²⁶ Ову варијанту објавио је F. Fancev, *Nekoliko priloga...* Делове Ветрановићеве драме цитирамо према том раду.

писма говоре од божјега сина“ . Долази дванаест пророчица, а најзанимљивије је пророчанство сибиле Цимике. Из њега се може видети како се Римокатоличка црква односила према Јеврејима и приморавала их да приме хришћанство као једину праву веру. Сибила говори о девојци Марији која ће безгрешно зачети, наглашавајући „зашто се уистину од ње породиће се истинито бог истинити човек, каконо сви пророци приповиједаше, одакле невјерни Жудиели примите вјеру карстјанску, како темељито и веће не прибиваше у вашем отварднутју“.²²⁷

Ту је и песник Вергилије који је изрекао своје пророчанство о Христовом доласку. Тек после његових речи Христос позива свете оце да из лимба пођу са њим у вечни покој.

Ветрановић је *Ускрснутје Исукрстово* завршио изласком светих отаца из пакла. Међутим, у босанској варијанти пред Исуса излази и заштитник Дубровника свети Влахо, тј. свети Блаж, који га моли да благослови Град како би пребивао у вечној слободи. Исус благосиља Дубровник и његовог оснивача, што је прилика да кроз његове речи песник искаже своје родољубље, нарочито у 1071. стиху где указује на то како се Граду клањају „источни погани“, тј. Пераштани који нису слободни јер су под млетачком влашћу:

„ Блажена господа, која га владају,
вар свие народа да вијеком почивају,
да има таку власт, да га је таки глас Дубровник ови град,
да га је славан глас у исток и запад,
и краљи и бани да га љубе и милују,
источни погани наприед им падају,
све чисте дивице и људи и жене
и све удовице да су увик блажене,
да им се плод плоди и обилје ужива [
међу сви народи], што сунце опсива;
и парси блажене које младинце доје
оца и мене штогодир и роде [
и да су] ваши поклисари блажени за сву моћ
и остале све ствари, које су вам у помоћ.“

(1066 – 1079)

О овом проширењу Фрањо Фанцев каже:

„Ovim dodatkom, kojim se naša varijanta razlikuje od Vetraniceva „Uskrnutja“, bez sumnje trpi jedinstvenost radnje, a sigurno je i to, da nije od Vetraniceva, nego je dođan od druge ruke, da slušačima još jednom iznese pred oči sve dokaze o pravom pos-

²²⁷ F. Fancev, *Navedeno delo*, стр. 40.

lanstvu Isusovu. Za ovaj dodatak možemo još i to reći, da je dodat samo za kazališne daske, a zato i nijesu proroštva govorena u stihu nego u običnom nevezanom govoru.²²⁸

Сматрамо да у босанском препису није нарушено јединство радње. Старозаветни пророци, сибиле и Вергилије својим речима само потврђују да је Исус Божи син који мора да победи зло које је симболизовано господаром пакла. Мислимо да њихове реплике наглашавају значај догађаја у лимбу. Не бисмо се могли сложити ни са тврђењем Фанцева да додатак није Ветрановићев јер је познато да су преписивачи, нажалост, мењали текстове, уносећи у њих речи из својих народних говора, па се штокавско наречје овом преписивачу учинило ближим читаоцима у Босни.

Није необично ни то што су ови делови текста у прози јер писац је неvezаном говору прибегао и у драми *Од порода Језусова* кад говоре пастири. Говором у прози овде су истакнута предсказања која су у античким и старозаветним временима најављивала долазак онога који ће својом смрћу избавити човечанство од пада у вечни мрак пакла, а личности које у овој варијанти тако говоре учиниле су драму занимљивијом и њену поруку прихватљивијом тадашњем гледаоцу.

---

²²⁸ F. Fancev, *Isto*, стр. 10.

ЗАКЉУЧАК

До појаве Мавра Ветрановића дубровачком књижевношћу владао је петраркизам са поезијом која се исцрпљивала стерилним обрадама љубавних тема. Својим песништвом и драмским радом овај песник у књижевност Дубровника уводи живот са свим његови манифестацијама пуним противречности: не-слогодом хришћанских владара, ратовима који су избијали, Римокатоличком црквом, огрезлом у неморалу, и њеним немарењем за вернике и њихове душе и њеним немарењем за вернике и њихове душе, географским и научним открићима, судбином малих људи, у које и сам спада, својим непријатељима и родољубљем, трговином и трговцима, златом, пороцима и манама који уништавају међуљудске односе, женама, сликама из градске и сеоске средине, као и својом љубављу према природи у којој је налазио утеху и смирење.

У раној младости Ветрановић је писао љубавне песме, али је, после ступања у бенедиктински ред, почео да пише религиозну, религиознорефлексивну, сатиричну, патриотску и пригодну поезију и побожне драме. Куга, која је 1527. и 1533. године харала Дубровником, као да је била повод да песник оштро критикује неслогу западних владара, њихове издајничке савезе са Турцима, лицемерност Млетачке републике, неморал свештенства, однос суседа према Дубровнику, судство, раскош, извештаченост и све друго што је могло било како угрозити његов вољени Град. Зато је, као реалиста, нашао оправдање за Дубровник који је, не уздајући се у помоћ Запада, плаћао харач Турцима. Штитио је званичну политику Дубровачке Републике и у својим песмама правдао освајања Сулејмана Величанственог и Селима Другог греховима хришћана које Бог кажњава за охолост, неслогу и славољубље. Зато су дубровачка аристократија и грађанство у његовим сатирама

препознавали и своје ставове, али и критику свега што се косило са моралним нормама. Величао је морнарицу и државно и друштвено уређење Дубровника као аристократске републике којом мудро влада властела.

Замонашење није било Ветрановићево бекство од живота јер се ни као бенедиктинац није одвајао од световних тема. Иако је био „један од ретких поклоника хришћанске ренесансе“,²²⁹ задржао је везе са световним животом чак и кад је, као пустињак, боравио на острву Свети Андрија. Писао је о турским и гусарским неделима и патњама сиротих и немоћних и у својим сатиричним песмама са друштвеном тематикаом дао одушка своме незадовољству што човек пати иако је створен по лику Божјем, што добри подносе велике патње, а лоши имају све, и Бог то гледа, не предузимајући ништа да задовољи правду. Ту има чак и сумње обичног човека јер се труди да схвати свет и живот и открије њихов смисао, као и његовог доживљавања свемоћне и вечне смрти који се преноси и у политичке сатире.

То су биле идеје писца који је имао ширину и смелост ренесансног ствараоца, али је по васпитању и образовању био човек средњег века који је живео у средини која није пружала широке духовне подстицаје. Привлачила га је активност духа и зато је размишљао о астрономским открићима и појавама, далеким земљама и астрологији, трудећи се да нађе одговоре на питања која су га интересовала. Остао је медитативна природа, али са богатом маштом. Тражио је срећу и мир, како лични, тако и општељудски, а доживљавао несреће и разочарања. Дубока религиозност довела га је до спознаје да је вера прави ослонац у животу и зато се, као изразити представник хришћанске ренесансе, често враћао мотиву пролазности и смрти коју треба прихватити као Божју вољу. Ипак, он је више песник него моралиста кад пева о стварним људским судбинама и кад време у којем живи слика реалистички, настојећи да интерпретира догађаје и објасни њихов утицај на живот.

Многе теме које је Ветрановић увео у дубровачку књижевност подударају се са темама тадашње италијанске књижевности.²³⁰ Мада су италијански писци говорили против рата, неморала у црквеним круговима и лукавих Млечана, сагледавали снагу смрти, увиђали бесмисленост овоземаљског живота, критиковали похле-

---

²²⁹ Тако о њему каже З. Бојовић у предговору књизи : Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр. 15.

²³⁰ О томе пише М. Стојковић, *Mavro Vetranić, suvremeni satirični pjesnik*, *Nastavni vjesnik*, 1916, XXV, 3, стр. 136 – 148; 4, 204 – 212.

пу за новцем, величали пустињачки живот и желели да се врати златно доба, не може се рећи да их дубровачки писац подражава. Он је познавао италијанску књижевност, али је веома добро уочио и животне проблеме свога Дубровника и о њима певао, осећајући у својој средини немире које су ти проблеми проузроковали. Била му је јасна опасност од Турске јер се Дубровачка Република граничила са њеним територијама, схватио је како се Млетачка република свим силама трудила да и економски и политички нашкоди Дубровнику, а као бенедиктинац, изнутра је гледао разврат у редовима своје Цркве.

Ветрановићу није стран ни живот дубровачког залеђа, па је представио своју визију патријархалног дома и односа у њему, као и хумористичко виђење односа пастира и служавки којим алузивно истиче супротности између живота у граду и селу.

Песникова оригиналност лежи и у његовом односу према природи. Он је у обраде својих тема често уносио појединости из природе. Приказује је као природњак и зна назив сваке биљке и животиње. Толико се саживео са природом без људи, да ни у самотњачком пустињачком животу на Светом Андрији више није био сам. У растињу, птицама и инсектима нашао је саговорнике, али и сапатнике. Додир са природом развио је његове посматрачке способности, па је и кроз такво посматрање део стварног живота ушао у његово књижевно стваралаштво.

Песништво Ветрановићевог доба било је захваћено обновљеним интересовањем за античку уметност. Зато он у своја дела уноси мотиве из митологије, али га то не удаљава од хришћанске ренесансе. Симболика митова омогућила му је да асоцијативно пренесе своје ставове и поуке. О томе Злата Бојовић каже:

„Из Ветрановићевог односа према античком миту, који је доживљавао као меру моралности, разумности, исправности проистицале су све врсте прерда, подсећања, алузија и успутних опаски. Све то јесте било у значајном броју примера у служби поезике хришћанске ренесансе (у *Пелегрину* и на другим местима), или је било просто подражавање манира ренесансних писаца који су животне ситуације и човека објашњавали, потврђивали и озакоњивали митолошким примерима. (...) Истовремено, Ветрановићево обраћање миту било је и прави израз његових осећања и доживљаја живота и преко њега је, у духу времена коме је припадао,

спонтано дефинисао, или описивао, или карактерисао литерарни садржај из домена поетике, религиозне дидактике, етике, реалности итд. ²³¹

Тема Ветрановићевог односа према стварности није била страна истраживачима. Постоје многи радови о томе, нарочито о сатиричној поезији и драмама. Међутим, тек је потпун увид у целокупно песничко дело, којим смо се бавили у овом раду, показао обимност тога односа. У својим делима Ветрановић је регистровао све: историјске догађаје, државу, власт, свакодневицу, оставивши, у вези са тим, и драгоцене податке о себи. Зато је овде тумачење и вредновање његовог књижевног дела имало за циљ да песника представи као аутора садржајно богатог, по структури целовитог, мисаоно кохерентног и тематски новог књижевног опуса.

Ветрановић је својим делима одговарао на изазове живота изван самостана или пустињачке ћелије, па је, понекад, и гротеском отклањао животне ударце. Она је била свесни отпор човека који би хтео да продре у суштину проблема које је доносила свакодневица, али то не може јер је ограничен својим положајем у друштву и Цркви. Упркос томе, његово песништво одликовало се субјективношћу, реалистичношћу, родољубљем и искреном побожношћу. Те одлике учиниле су га аутохтоним и, по значају, издвојиле из целокупног дубровачког песништва његовог времена. Он је успешно спојио средњовековно и ренесансно, тражећи ренесансне форме за побожне садржаје. Алгоричност, морално-дидактичку тематику и структурисање песничког мотива око једног греха, врлине или смрти, које је наследио из поетике средњевијекне књижевности, ускладио је са новом ренесансном поетиком која је истицала критички однос према савремености и песнички свет као одраз стварности, представљене верно, детаљно и целовито, тако да из реалистичности, као најважније особине целокупног Ветрановићевог песничког дела, проистиче везаност за историјски, културноисторијски, друштвени, политички и животни тренутак Дубровника у шеснаестом веку.

---

²³¹ З. Бојовић, *Антички мит у поезији Мавра Ветрановића*, у књизи: З. Бојовић, *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, стр. 39 – 49 (види стр. 49). Исти рад првобитно је објављен у зборнику *Мит*, Нови Сад, 1996, стр. 589 – 598.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, Маја, *Елементи стварности у Ветрановићевој драми Како братја продаше Јозефа*, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 36/2, Београд, 2007, стр.69 – 75.
- Анђелковић, Маја, *Одрази доба Мавра Ветрановића у побожној драми Сузана чиста*, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 37/2, Београд, 2008, стр. 61 – 68.
- Bazala, Vladimir, *Marcijal kod Hrvata*, Forum, 1980, 110 – 111, стр. 855 – 888.
- Biblija*, Zagreb, 2008.
- Bogišić, Rafo, *Pastoralni elementi u dramama Mavra Vetranovića*, Radovi Zavoda za slavensku fililogiju, 1966, 8, стр. 5 – 29.
- Bogišić, Rafo, *Marin Držić i Mavro Vetranović. Još jednom o aferi oko Držićeve „Tirene“*, Croatica, 1970, I, 1, стр. 71 – 87.
- Bogišić, Rafo, *Mavro Vetranović i Petar Hektorović*, Dubrovnik, 1977, XX, 4, стр. 39 – 54.
- Bogišić, Rafo, *Hrvatska pastorala*, Zagreb, 1989.
- Бојовић, Злата, *Зачеци дубровачке ренесансне поетике*, Зборник у част Војислава Ђурића, Београд, 1992, стр.119 – 128 (и у књизи: З. Бојовић, *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, стр. 5 – 16).
- Бојовић, Злата, *Предговор: Мавро Ветрановић*, у књизи: Мавро Ветрановић, *Поезија и драме*, Београд, 1994, стр.
- Бојовић, Злата, *Динко Рањина*, у књизи: Динко Рањина, *Песме*, Београд, 1996, стр. 24 – 67.
- Бојовић, Злата, *Антички мит у поезији Мавра Ветрановића*, зб. *Мит*, Нови Сад, 1996, стр. 589 – 598 (и у књизи: З. Бојовић, *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, стр.

39 – 49).

Bojović, Zlata, *Hristovo rođenje u jednoj pobožnoj drami Mavra Vetranića*, Ricerche slavistiche, 1997, XLIV, стр. 95 – 106 (и у књизи: З. бојовић, *Ренесанса и барок*, Београд, 2003, стр. 58 – 69).

Бојовић, Злата, *Aurea aetas у дубровачком ренесансном виђењу свога доба*, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 37/2, Београд, 2008, стр. 53 – 60.

Brajković, Gracija, *Peraštanin Nikola Burović, prepisivač Vetranićeve*, „Istorije od Dijane“, Forum, 1982, XXI, 1 – 3, стр. 116 – 132.

Burckhardt, Jacob, *Kultura renesanse u Italiji*, Zagreb, 1997.

Vojnović, Lujo, *Istorija Dubrovačke Republike*, Beograd, 2005. Приредила Ирена Арсић по америчком издању Марице Шилдоф Војновић (Marica Schildof Vojnović): L. Vojnović, *Kratka istorija Dubrovačke Republike*, New York, 1962.

Vončina, Josip, *Neka pitanja o novopronađenoj „Istoriji od Dijane“*, Forum, 1982, XXI, 1 – 3, стр. 101 – 115.

Grün, Anselmo, *Sveti Benedikt. Lik, poruka*, Zagreb, 2004.

Guyon, Bruno, *Un imitatore di Dante*, Il Marzocco, 6. Aprile 1913, XVIII, № 14.

Delimo, Žan, *Civilizacija renesanse*, Novi Sad, 2007.

Djamić, Antun, *Dva problema iz stare hrvatske književnosti. 1. Tko je napisao „Prikazanje kako bratja prodaše Jozefa“*, 2. *O auktorstvu „Prikazanja od poroda Jezusova“*, Građa za povijest književnosti hrvatske, 1949, 18, стр. 145 – 189.

Djamić, Antun, *Dva pastirska dramska prizora M. Vetranića*, Građa za povijest književnosti hrvatske, 1968, 29, стр. 191 – 229.

Zinkeisen, Johan Wilhelm, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Zweiter Theil. Das Reich auf der Höhe feiner Entwicklung*, Götha, 1854, Internet, <http://www.archive.org>.

Kasumović, Ivan, *Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku liričku poeziju*, 2. *Mavro Vetranić Čavčić*, Rad JAZU, 201, стр. 175 – 198.

Kolendić, Petar, *Tri doslije nepoznate pjesme dum Mavra Vetranića Čavčića*, *Prilog dubrovačkoj književnosti XVI vijeka*, Srđ, 1905, IV, 1 – 2, стр. 52 – 63; 3 – 4, стр. 134 – 140; 5 – 6, стр. 199 – 216.

Kolendić, Petar, *Mavro Vetranićs und Marin Držićs Gedichte, Lösung der*

- Autorschaftsfrage betreffend die Gedichte beider Dichter*, рукопис докторске дисертације, 1908, чува се на микрофилму у Библиотеци САНУ, сигн. Mk_{II}24, као и у Универзитетској библиотеци у Бечу, сигн. D. 13920.
- Kolendić, Petar, *Vetranovićev „Orfeo“*, *Nastavni vjesnik*, 1909, XVII, стр. 81 – 99.
- Kolendić, Petar, *Dvadeset pjesama Mavra Vetranovića*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 1912, VII, стр. 157 – 199.
- Колендић, Петар, *Ветрановићеве бинске сцене*, *Српски књижевни гласник*, н.с., 1923, IX, стр. 24 – 32.
- Kolumbić, Nikica, *Vetranovićeva maniristička faza*, *Dometi*, 1978, XI, 12, стр. 15 – 26.
- Kolumbić, Nikica, *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*, Zagreb, 1980.
- Kombol, Mihovil, *Vetranovićeva satira protiv Mlečana*, *Spremnost*, 1944, III, 105, стр. 9.
- Kotruljević, Beno, *O trgovini i savršenu trgovcu*, u *Mlecima kod „Slonice“ MDLXXII*. Priredili i obradili Rikard Radičević i Žarko Muljačić, Zagreb, 1985.
- Kravar, Zoran, *Emblematika Vetranovićeva „Pelegrina“*, *Filologija*, 1980 / 81, 10, стр. 315 – 324.
- Matanović, Julijana, *Stilske odrednice manirizma u Vetranovićevu „Piligrinu“*, *Mogućnosti*, 1988, XXXVI, 1 – 2, стр. 173 – 178.
- Matić, Tomo, *Die Widmung eines Gedichtes Vetranović's*, *Archiv für slavische Philologie*, 1904, XXVI, 2, стр. 263 – 265.
- Medini, Milorad, *Vetranović's Pelegrin, Ein allegorisches Epos der ragusäischen Literatur des XVI Jahrhunderts*, *Archiv für slavische Philologie*, 1895, XVII, стр. 505 – 544.
- Medini, Milorad, *Pjesme Mavra Vetranovića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti*, *Rad JAZU*, 1909, 176, стр. 135 – 161.
- Novak, Slobodan, P., *Od „Orfea“ do „Suzane čiste“*, *Forum*, 1976, 9, стр. 492 – 507.
- Novak, Slobodan, P., *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, Split, 1977.
- Novak, Slobodan, P., *Kako otkriti nepoznatog Vetranovića*, у књизи: S. P. Novak, *Zašto se Euridika osvrnula. Feljtoni*, Zagreb, 1981, стр. 41 – 48.
- Novak, Slobodan, P., *Otkriće Vetranovićeve „Istorije od Dijane“ u Milanu i Perastu*, *Forum*, 1982, XXI, 1 – 3, стр. 88 – 100.

- Novak, Slobodan, P., *Orfejska tema u Danteovim djelima i hrvatskoj književnosti*, Radovi međunarodnog simpozijuma Dante i slavenski svijet, Zagreb, 1984, стр. 437 – 444.
- Ostojić, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj, Svezak I*, Split, 1963.
- Pavešković, Antun, *Pelegrin Mavra Vetranovića*, Forum, 1999, LXXI, 4 – 6, стр. 645 – 664.
- Pavić, Armin, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1871. стр. 56 – 57.
- Pavličić, Pavao, *Mavro Vetranović: „Pjesanca u pomoć poetam“*. Interpretacija, Filologija, 1980/81, 10, стр. 325 – 338.
- Pavličić, Pavao, *Čitanje Vetranovićeve Pelegrina*, Forum, 2002, LXXIII [LXXIV], 7/9, стр. 792 – 823; 10/12, стр. 1389 – 1423.
- Pavličić, Pavao, *Zabrane u motivacijskom sustavu Vetranovićeve Pelegrina*, у зборнику: *Dani hvarske kazališta*, Zagreb – Split, 2007, стр. 5 – 18.
- Павловић, Драгољуб, *Хуманизам и ренесанса. XV – XVI век*, у књизи: Д. Павловић, *Старија југословенска књижевност*, Београд, 1971, стр. 98 – 152.
- Plejić Poje, Lahorka, *Vetranovićeve Orlača Riđanka rečeno u Blatu ribarom*, Narodna umjetnost, 44/2, 2007, стр. 119 – 134.
- Pomorski leksikon*, urednik: kapetan Antun I. Simović, Zagreb, 1990.
- Rafolt, Leo, „Orfeo“. *Dramski fragment Mavra Vetranovića Čavčića*, у: *Hrvatska književna baština*, knj. 3, Zagreb, 2004, стр. 253 – 256.
- Ravlić, Jakša, *Dubrovačka mornarica u dubrovačkoj lirici XVI vijeka*, Dubrovačko pomorstvo, 1952, стр. 435 – 450.
- Rešetar, Milan, *Ein Sendschreiben Vetranović's an Hektorović*, Archiv für slavische Philologie, 1901, XXIII, стр. 206 – 215.
- Rešetar, Milan, *Prikazanje kako bratja prodaše Jozefa*, Građa za povijest književnosti hrvatske, 7, 1912, стр. 238 – 304.
- Rešetar, Milan, *Redakcije i izvori Vetranovićeve Posvetilišta Abramova*, Rad JAZU, 1929, 237, стр. 38 – 70.
- Rešetar, Milan, *djela Marina Držića, Uvod*, Zagreb, 1930, SPH VII².
- Самарцић, Никола, *Карло V*, Београд, 2003.
- Stojković, Marjan, *Mavro Vetranović, suvremeni satirički pjesnik*, Nastavni vjesnik, 1916, XXV, 3, стр. 136 – 148; 4, 204 – 212.

- Тадић, Јорјо, *Организација дубровачког поморства у XVI веку*, Историски часопис, орган Института САН, 1948, 1 – 2.
- Fališevac, Dunja, *Elementi grotesknog i fantastičnog u Vetranovićevu „Pelegrinu“*, *Mogućnosti*, 1988, 1 – 2, стр. 161 – 172.
- Fališevac, Dunja, *Petrarkin sonet br. XLI kao citatni predložak hrvatskim ranonovovjekovnim pjesnicima*, у књизи: *Poslanje filologa*, Zbornik radova povodom 70. rođendana Mirka Tomasovića, Zagreb, 2008, стр. 225 – 234.
- Fancev, Franjo, *Nekoliko priloga za stariju hrvatsku književnost, 1. Od limba govorenje, varijanta Vetranovićeva Uskrsnutja Isukrstova*, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 1915, 8, стр. 1 – 62.
- Fisković, Cvito, *Ambijenti Vetranovićeva pjesničkog stvaranja*, Forum, 1977, XVI, 7 – 8, стр. 27 – 39.
- Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnnika do 1808. Dio drugi: od 1526. do 1808*, Zagreb, 1980.
- Foretić, Vinko, *Politički pogledi Mavra Vetranovića*, *Filologija*, 1980/81, стр. 291 – 301
- Franičević, Marin, *Razliki versi i prikazanja dum Mavra Vetrani Čavčića*, Forum, 1973, XII, 7 – 8, стр. 5 – 72.
- Хаузер, Арнолд, *Социјална историја уметности и књижевности. Први том*, Београд, 1966.
- Carlevalis, Gigliola, *Canzone all Italia di Mario Vetrani*, *L' Europa Orientale* (Roma), 1942, XII, стр. 129 – 135.
- Čelan - Salzmann, Maja, *Marin Držić i Mavro Vetranović (O nekim rukopisima „Posvetilišta Abramova“)*, *Filologija*, 1980/81, 10, стр. 353 – 370.
- Šimić, Krešimir, *Što je Vetranoviću mojemuča?*, у књизи: К. Šimić, *Književni svijetovi. Književnoumjetničke studije iz hrvatske književnosti*, Osijek, 2007, стр. 3 – 25.
- Šimić, Krešimir, *Još jednom o Vetranovićevu „Orfeu“*, у зборнику *Krležini dani u Osijeku 2007. 100 godina Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku / Povijest, teorija i praksa – hrvatska dramska književnost i kazalište*, Zagreb – Osijek, 2008, стр. 256 – 271.
- Šimić, Krešimir, *Kamo se okrenuo Vetranovićev Orfeo?*, *Umjetnost riječi*, 2009, LIII, 3 – 4, стр. 279 – 295.

Švelec, Franjo, *Satiričko u djelu Mavra Vetranovića*, Зборник во чест на Блаже Конески, Скопје, 1984, стр. 495 – 502.

Švelec, Franjo, *Vetranovićeve prikazanja i srednjovjekovna tradicija*, Могуќности, 1985, XXXII, 1 – 2 – 3, стр. 205 – 222.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписаније

Миливоје Спасић

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Књижевно дело Мавра Ветрановића и његово доба“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 1. X 2012.

Миливоје Спасић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Миливоје Спасић

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада Књижевно дело Мазра Ветрановића и његово доба*

Ментор редовни професор др Томислав Јовановић

Потписани Миливоје Спасић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 1. X 2012.

Миливоје Спасић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Књижевно дело Мавра Ветровића и његово доба *

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 1. X 2012.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Миливоје С. Спасић рођен је 11. XI 1955. у Карловцу (Хрватска). Дипломирао је на Групи за југословенске и општу књижевност Филолошког факултета Универзитета у Београду. На истом факултету је и магистрирао 1992. године, одбранивши рад *Проблем композиције Гундулићевог Османа*. Предаје српски језик и књижевност у средњој школи у Београду. Бави се књижевношћу ренесансе и барока и методиком наставе.